

AHMET
ALTAN

PRIX FEMINA
ÉTRANGER
2021

PRIX TRANSFUGE
DU MEILLEUR
ROMAN EUROPÉEN
2021

Doamna Hayat

Traducere de
Mădălina Ghiu

Anansi
CONTEMPORAN

Viața oamenilor se schimba peste noapte. Societatea se afla într-o asemenea stare de descompunere, încât nicio existență nu se mai putea lega de trecutul ei așa cum te agăți de rădăcini. Fiecare ființă trăia sub amenințarea de a se cufunda în uitare, doborâtă dintr-o singură lovitură, ca marionetele luate drept țintă la bâlci.

Chiar propria mea viață s-a schimbat de la o zi la alta. Sau, la drept vorbind, cea a tatei. În urma unor evenimente pe care nu le-am înțeles niciodată, cum ar fi că o țară importantă a decretat „încetarea importului de tomate“, mii de hectare de teren agricol s-au transformat într-o imensă groapă roșie de gunoi. Așadar, numai câteva cuvinte au fost de ajuns ca să-mi ruineze tatăl, acest bărbat care, cu un curaj tipic celor cărora ocupația pe care o au de fapt le repugnă, și-a investit întreaga avere într-o singură cultură. După o noapte agitată, în zori, a murit din cauza unei hemoragii cerebrale.

Șocul a fost atât de puternic, încât nici nu am avut timp să ne arătăm suferința. Trăiam o răsturnare de situație, ca spectatori concentrați, participanți atenți, dar fără să reușim într-adevăr să înțelegem ce consecințe are moartea tatei. O viață despre care credeam că nu se va schimba niciodată se prăbușise brusc, cu o ușurință de-a dreptul înspăimântătoare. Cădeam într-o prăpastie necunoscută, fără să știm nici

adâncimea abisului, nici unde și când îi vom atinge fundul. Urma să aflu mai târziu.

Din fericire, ne rămăsese o sumă importantă, pe care o avea la bancă mama, rezultatul serelor de flori de pe cele patru mii de metri pătrați de teren, dăruite de tata, ca să-i îndeplinească o veche dorință. Mama mi-a spus: „Voi continua să-ți achit studiile, dar va trebui să uiți viața de lux de până acum“. De fapt, să studiezi literatura într-o universitate luminoasă, în mijlocul marilor grădini, era deja un lux; mama, de altfel, refuza categoric ideea de a abandona școala.

Bietul tata ar fi vrut să devin inginer agronom, iar eu am insistat să urmez Literele. Cred că în hotărârea mea, pe lângă iluzia unei vieți de aventuroasă solitudine în mijlocul unui palat clădit din romane, exista certitudinea că niciuna dintre alegerile mele nu va putea amenința siguranța viitorului care îmi fusese promis.

La o săptămână după înmormântarea tatei, am luat autobuzul de noapte spre orașul în care studiam. A doua zi dimineață, mi-am depus actele pentru bursă. Eram un student bun; mi-a fost acordată.

Nu mai aveam posibilitatea de a plăti chiria pentru apartamentul de trei camere, cu salonul lui mare, pe care îl împărțeam cu un prieten. Trebuia să mă mut. Am găsit o cameră de închiriat într-un bloc vechi, pe una dintre străzile pline de cârciumi, unde mergeam câteodată să beau câte un pahar cu prietenii. Era o clădire cu șase etaje, ridicată în secolul al XIX-lea, cu fațada

acoperită cu inflorescențe violet și cu balconașe împodobite cu balustrade din fier forjat. Avea și un vechi ascensor din lemn, într-o cușcă metalică, dar nu funcționa. Cândva imobilul fusese probabil hotel, iar acum, camerele erau de închiriat.

După ce am păstrat câteva haine de care aveam nevoie, m-am lăsat cuprins de o furie absurdă, de parcă m-aș fi răzbunat astfel pentru nenorocirile noastre: mi-am vândut samsarilor, pe nimic, cărțile, telefonul și computerul, apoi m-am mutat.

În cameră se aflau un pat de alamă, cu o comodă veche din lemn la căpătâi, lângă ușa de la balcon, o măsuță rotundă crăpată pe mijloc și un scaun, iar aproape de ușă era o oglindă agățată pe perete. Aveam și un duș și un closet într-o cămăruță de mărimea unui dulap. Nu exista bucătărie. Un salon mare de la etajul al doilea avea rolul de bucătărie comună. Mijlocul încăperii era ocupat de o masă lungă din lemn grosolan, flancată de încă două mese asemănătoare. Un frigider enorm, marca Frigidaire, vechi de cel puțin 50 de ani, huruia într-un colț. Un blat cu marginile placate cu faianță albă, o chiuvetă cu robinete din bronz, ale căror capete din porțelan erau inscripționate în franceză cu *chaud* și *froid*, un samovar plin cu ceai, în care apa, în mod ciudat, părea că nu încetase niciodată să fiarbă, și un televizor erau singurele obiecte la dispoziția tuturor în marea bucătărie comună.

Balconașul camerei era grozav. Mă așezam acolo pe un scaun ca să privesc

strada cu trotuarele ei de demult. Începând cu ora șapte seara, erau înțesate de lume. La nouă, nu mai vedeai o dală de piatră, o mulțime pestriță le acoperise în întregime, respirând, crescând în lung și-n lat ca un singur corp. Un nor greu de mirosuri de anason, de tutun și de pește fript urca până sus în același timp cu râsetele, chicotelile, strigătele de bucurie. S-ar părea că această stradă, imediat ce puneai piciorul pe ea, te făcea să uiți de lumea din afară și să te lași îmbătat acolo de o fericire trecătoare. Urmăream de la distanță sărbătoarea la care de acum înainte eram un simplu element de decor.

Locatarii imobilului luau masa în bucătărie. Își scriseseră numele pe cutiile care umpleau frigiderul. Niciunul nu se atingea de alimentele altcuiva. Un calm și o ordine uimitoare domneau în această clădire populată de studenți săraci, de travestiți, de africani care falsificau și revindeau mărfuri celebre contrafăcute, de băieți de la țară care munceau cu ziua, de bărbați robuști, un fel de gardieni, care mențineau ordinea prin baruri, și de alți angajați ai restaurantelor din cartier. Nimeni nu comanda, nimeni nu-și impusese autoritatea, așa că toți se simțeau în perfectă siguranță. Puteai ghici bineînțeles că o parte dintre cei care locuiau aici, odată aflați în afara casei, erau implicați în afaceri dubioase, dar acest *în afară* nu pătrundea niciodată înăuntru.

Nu știam să gătesc; chiar mă dezgusta să fac de mâncare. În general, mă mulțumeam

cu o bucată de brânză și o jumătate de pâine, cumpărate de la băcănia din colțul străzii. Ca mulți dintre cei proaspăt săraciți, percepeam ceea ce mi se întâmpla cu un amestec de exces și de stângăcie comică.

Nu mă duceam în bucătărie decât ca să-mi beau ceaiul care îmi însoțea „masa“. Acolo am descoperit bicepsii unui paznic de bar care se fâțâia de colo-colo într-un maiou negru de docher și prepara feluri de mâncare surprinzătoare, din care le dădea să guste tuturor celor aflați în bucătărie în acel moment: biftec cu ananas, ton cu ghimbir, genul acesta de ciudățenii.

Casa era atât de sigură fiindcă era un cuib de spioni, fiecare deținând o serie de informații despre ceilalți. Astfel am aflat, eu aproape nu-mi dădusem seama, că vecinul meu de palier, un travestit pe care îl chema Gülsüm, era îndrăgostit de un bucătar însurat, că toți îi spuneau „Poetul“ băiatului care locuia la două camere de mine, că Mogambo, un african uriaș care vindea poșete ziua, noaptea era gigolo, sau că unchiul unuia dintre băieții de la țară își omorâse flul. De parcă pereții bucătăriei spuneau în șoaptă secrete.

Salutam pe toată lumea, schimbam câteva vorbe cu fiecare, dar nu mă împrietenisem cu nimeni. Singura cu care îmi plăcea să discut era Tevhide. Ea avea cinci ani și era singurul copil din imobil. Cu părul ei tuns ciudat și cu ochii mari, de un verde-închis, adânci și plini de curiozitate, semăna cu o picătură de apă. Prima dată când am

întâlnit-o, mi-a făcut semn cu degetul să vin la ea și, șoptindu-mi la ureche, de parcă mi-ar fi încredințat un secret, mi-a spus:

— Știi ceva? Se spune că există un număr o mie cinci sute.

— Serios? i-am răspuns cu un aer mirat.

— Pe cuvânt, mi-a spus un coleg azi.

Când nu mă întâlneam cu Tevhide și tatăl ei în bucătărie, îmi mâncam sandviciul cu brânză, beam două cești de ceai, mă întorceam în cameră, priveam strada, apoi răsfoiam dicționarul de mitologie pe care nu reușisem să îl vând. Un tezaur de fantezie veche de mii de ani mă transporta spre povești cu zei ale căror personalități și aventuri le depășeau pe cele ale celor mai răi dintre oameni, într-un univers de nesfârșite războaie, de iubiri, gelozii, magii și ambiții devastatoare, și pentru o vreme, uitam de lumea în care trăiam.

Toamna, anotimp maiestuos și „absolut nefast“, începuse să se instaleze peste oraș. Timpul se răcise, cursurile începuseră.

Într-o seară, în timp ce luam cina în bucătărie, un tip căruia nu-i știam numele m-a întrebat dacă nu mă interesează o mică slujbă în afara orelor de curs. Nu făceai mulți bani, dar erau ușor de câștigat. Am spus da fără să stau pe gânduri; de acum, fiecare bănuț conta. Mi-a întins un cartonaș pe care scria: „Prietenii — Figurație“. A doua zi eram la adresa indicată.

Asta se întâmpla cu un an în urmă. Pe atunci, încă nu știam că viața se află literalmente în ghearele destinului și că un

cuvânt, o propunere, sau nimic mai mult decât o carte de vizită, lipsite de voință proprie, prin minuscule mișcare pe care o imprimă vieții, sunt suficiente pentru a o face să se schimbe în întregime.

II

La al patrulea nivel sub pământ, un bărbat a împins ușa și am intrat. Am pătruns într-o beznă profundă.

Pe loc am fost orbit de o ploaie de lumină tâșnită din partea opusă ușii de la intrare, aflată în celălalt capăt al sălii mari cu plafon boltit. Violența ei m-a obligat să închid ochii; i-am redeschis încet-încet. Sub spoturile de lumină nemiloasă atârnate de tavan, oamenii și lucrurile păreau apariții supranaturale. Pe perete, un balet amețitor de fascicule violet, albastre și mov reușea să domine albeața tăioasă a spoturilor. Sub ele, un platou înalt de vreo treizeci de centimetri ocupa mijlocul încăperii. În colțurile acestei scene, se aflau mese în formă de semilună, înconjurate de scaune îmbrăcate în huse de satin, înnodate la spătar cu funde, ca niște fluturi imenși. În stânga platoului stătea o orchestră, ai cărei muzicanți purtau cămăși roz.

Lumina albă a spoturilor era redusă de plăcile mari mobile care le încadrau și își pierdeau din strălucire pe măsură ce se îndepărtau de plafon către pereții care rămâneau cufundați în beznă, înconjurând cu un brâu de umbră centrul orbitor al sălii. Spațiul dintre platou și pereți era ocupat de mese așezate la distanță, la care stăteau grupuri de câte trei sau patru oameni. M-am așezat la o masă mai din spate.

La semnalul bărbatului din platou, oamenii de la mese au început să aplaude. O femeie îmbrăcată în roșu și-a făcut apariția pe o ușă invizibilă, aflată în zona în care dansau fasciculele colorate, interpretând un cântec cu inflexiuni tremurătoare. Era corpolentă. Rochia ei cu decolteu adânc o strângea ca un corset; sânii, colacii de grăsime, șoldurile bogate se revărsau la vedere. Dar ea nu încerca să-și ascundă formele, ba chiar, dimpotrivă, se străduia să-și scoată peste tot la iveală rotunjimile planturoase.

Toate cântărețele care au apărut după aceea, în rochii de culori diferite, dar tot mulate pe corp, erau de același calibru. Una dintre ele, îmbrăcată cu o ținută turcoaz, era pe trei sferturi înfășurată în dantelă, care lăsa să i se vadă sutienul și trupul masiv.

În viața mea nu mai văzusem atâtea femei dolofane și provocatoare la un loc. Codurile estetice aflate în vigoare aici erau total diferite de cele „de deasupra“. În lumea de sus, moda aparținea femeilor tinere, cu sâni mici, șolduri înguste, trupul zvelt, picioare lungi și fine, în timp ce aici, jos, sunt pe plac busturile voluptuoase, șoldurile largi, trupurile robuste și coapsele puternice ale femeilor mature, șerpuitoare și elastice.

Imaginile înregistrate de cameră se proiectau instantaneu pe un ecran gigantic, instalat pe peretele din stânga al platoului. Arătau cântărețele, dar, din când în când, și spectatori din public, iar uneori făceau gros-plan pe câte unul. Cei instalați la mesele

afiate direct pe platou păreau veterani ai emisiunii, se vedea că sunt obișnuiți cu mediul și cu obiceiurile. Camera a executat brusc un zoom pe una dintre femeile așezate la mesele privilegiate. Imediat am fost surprins de părul lung, blond-roșcat, obraji catifelați și supli, de parcă erau modelați din porțelan fin, ochii conturați discret cu creionul, buzele răsfrânte delicat în sus. Dar cea mai uimitoare era expresia generală a chipului ei, poznașă și răutăcioasă, de parcă era gata să lanseze o glumă ucigașă. A izbucnit în râs. Chipul i-a dispărut de pe ecran, fără să am timp să o observ mai bine.

Mi-a atras atenția de la început. La fel ca restul femeilor, purta o rochie de culoarea mierii, cu decolteu adânc, care i se mula strâns pe corpul durduliu. Îi plăcea să danseze și să cânte cu grație, în ritmul celorlalți spectatori, când începeau să reia cântecele în cor. Umerii goi îi străluceau în lumină. Eu nu prea eram în stare să ghicesc vârsta femeilor. Mama obișnuia să spună că „așa cum albi nu pricep cum de se recunosc asiatici între ei, nici tinerii nu văd diferențe între oamenii care au trecut de anumite vârste“. Avea dreptate. Odată trecuți de treizeci de ani, pentru mine toți semănau. Cu toate acestea, nu-mi era greu să ghicesc că femeia de pe scenă avea între patruzeci și cinci și cincizeci și cinci de ani.

Contrar majorității spectatorilor din public, care se apuca să pozeze în fel și chip când observa camera apropiindu-se, gesturile ei nu aveau nimic demonstrativ sau

obscen. Avea șolduri generoase. Dar chiar dacă trupul i se mișca în pozițiile cele mai ciudate, cele mai lascive, ea părea că trebuie să păstreze un fel de atitudine imaculată. Era foarte provocatoare și totuși, în mod bizar, degaja impresia de distanță, de inaccesibilitate. Până atunci, nu mi-aș fi imaginat vreodată că femeile mai în vârstă ar putea fi atât de atrăgătoare. Mă minunam, uluit.

Emisiunea a durat două ore. La un moment dat mi-am văzut chipul apărând pe ecran. Cântărețe cărora nu le auzisem vreodată numele interpretau cântece cărora nu le știam titlul. În general, destul de bine. Câteodată, chiar mai bine decât unele vedete din industria muzicală, așa că îți dădeai seama că dacă au ajuns aici, dacă au eșuat pe acest canal TV, la care se uită numai mahalagiii, înseamnă că au apucat-o pe un drum greșit, ori și-au pierdut vocea, ori au luat o decizie proastă, ori s-au prăbușit cu ambițiile lor cu tot, din lipsă de încredere în sine, de fermitate. Totuși, nu aveau aerul că s-ar plânge, dimpotrivă, păreau fericite de acest soi de glorie subterană, care nu-și va croi niciodată drum de la periferia orașelor spre lumina reflectoarelor din centru.

Filmarea s-a încheiat, proiectoarele s-au stins, jocul de lumini albastre, mov și violet a încetat și s-au aprins luminile chioare din tavanul boltit. Imediat s-a văzut uzura scaunelor și a meselor, a ieșit la iveală mizeria din jur, chipurile erau copleșite de

oboseală. În încăpere s-a răspândit un miros de covor mucegăit.

Sala s-a golit încet-încet. Câțiva s-au dus în culise să se schimbe, ceilalți au plecat în grabă. După ce am așteptat o vreme fără să-mi părăsesc locul, m-am ridicat și eu și am ieșit. În penumbra culoarului, erau aliniate scaune din plastic. M-am așezat pe unul dintre ele. Nu știam unde să mă duc; după atâta lumină, camera mea mi se părea cenușie și fadă.

Cei care se schimbaseră în culise treceau unul câte unul pe lângă mine. Se lăsase liniștea. Griul pereților, cândva văruiți în alb, dispărea puțin câte puțin în întuneric. Apoi, am auzit un zgomot de pași. Era femeia cu rochia de culoarea mierii, se schimbase, purta un trenchi nisipiu, legat cu o curea, pantofi din piele întoarsă cafenii, cu toc gros, și își legase părul.

Mi-a aruncat o privire cu coada ochiului, apoi și-a continuat drumul fără să scoată o vorbă. Bocănitul tocurilor se îndepărta; ascultam cum pleacă. A ajuns la scări. S-a oprit. S-a întors. Zgomotul se apropia acum.

„Probabil a uitat ceva“, m-am gândit. Stăteam cu capul plecat și cu privirea fixată pe pardoseală. Brusc, am văzut pantofii cafenii, erau acolo, sub ochii mei, cu vârfurile îndreptate spre mine.

— Ce aștepți aici, cu aerul ăsta trist?

Inima îmi bătea atât de tare, încât pentru o clipă am crezut că nu voi reuși niciodată să răspund.

— Nimic, am reușit să îngaim.

— Nu departe de aici e un restaurant, a spus ea, mă duc să iau cina. Însoțește-mă dacă vrei, să mâncăm împreună. Două persoane sunt mereu mai bune decât una¹.

Mi-am dat imediat seama că nu am cu ce să plătesc masa, și nu știu dacă mi-a citit gândurile, sau se hotărâse deja dinainte să-mi facă propunerea, cert e că a adăugat imediat:

— Fac cinste.

— De acord.

M-am ridicat și am urmat-o pe scări, fără să scot un cuvânt, până la ieșirea din clădire, și am plecat împreună. Continuam să ascult bocănitul tocurilor ei. Această cadență ritmică, nu știu de ce, mă scotea din sărite.

Am intrat într-un restaurant cu vitrina plină de borcane cu compot, cu castraveți și alte legume puse la murat. Sala era goală, fără îndoială din cauza orei. Un chelner a venit în grabă:

— Bună seara, doamnă Hayat, a spus, unde doriți să stați în seara asta?

— În grădină.

Apoi, s-a întors către mine.

— Nu ți-e frig, nu?

— Nu.

Era o mica grădină interioară, cu un bazin în miniatură din care se revărsa un jet de apă, acoperită cu bolte de verdeață și pe jos, cu ciment. Statuete desperecheate, una mai bizară decât alta, populau locul; se aflau acolo unul dintre cei șapte pitici, cu tichia lui roșie și ascuțită, o girafă în miniatură, o Venus din ipsos, păsărele din ceramică

atârnate de bolte, o pisică cu aripi de linx, o prințesă pictată în albastru țipător, un fel de Cenușăreasă, un îngerăș cu o baghetă magică, ornată cu stelute aurii...

Mesele erau acoperite cu fețe de masă bordo. Doar ce ne-am așezat că a și venit chelnerul cu carnețelul în mână.

— Ce bei? m-a întrebat doamna Hayat.

Numele ei mă obseda. De când l-am auzit pe chelner adresându-i-se, am început să-mi imaginez un fel de personaj medieval și mi-am repetat în toate limbile: *Doamna Hayat*², *Lady Life*, *Madame La Vie*, *Signora La Vita*, *Señora la Vida*...

— Ce doriți dumneavoastră...

— Raki?

— Perfect.

S-a întors spre chelner.

— Adu-ne două rakiuri duble, te rog, și câteva mezeluri delicioase de-ale voastre, nu prea mult, fiindcă luăm apoi două fileuri mari de ton.

Apoi, către mine.

— Ți place tonul, nu-i așa?

— Da.

Mă simțeam ca o crenguță aruncată în apă, care se lasă cu bucurie în voia valurilor.

Când chelnerul a plecat, m-a întrebat.

— Cu ce te ocupi? Ești student?

— Da.

— Și ce studiezi?

— Literatura.

— Eu nu am citit niciodată romane.

— De ce?

— Nu știu, mă plictisesc... Tot ce povestesc scriitorii eu știu deja. Știu atâtea despre omenire, că nu am chef să aflu mai mult.

— Atunci ce vă interesează?

— Antropologia.

Răspunsul a fost de-a dreptul surprinzător, așa că am rămas cu gura căscată și cu o expresie de idiot. Și probabil că asta era fix reacția pe care o aștepta, fiindcă a izbucnit imediat într-un hohot homeric de râs, râsul cel mai vesel pe care l-am auzit vreodată. Erau multe în râsul ei: păsărelele în zori, clinchetul cristalului, apa limpede a unui torent care cade în cascadă, clopoței agățați în bradul de Crăciun, un grup de fetițe care aleargă ținându-se de mână.

— Ador cuvântul ăsta, a reluat ea. Trebuie să vezi ce mutre fac oamenii când îl rostesc. Nu e nimic mai nostim pe lume. Câteodată, îmi spun că acest cuvânt, „antropologie“, nu a fost inventat decât pentru asta.

Continua să râdă.

— Sper că nu te superi dacă te tachinez?

— Nu, absolut deloc.

„Îmi face plăcere“, aș fi vrut să adaug, dar m-am abținut.

— Cum te cheamă?

— Fazil.

— Ce nume frumos.

— Dacă ar fi să mă iau după chelner, dumneavoastră vă numiți Hayat, nu-i așa?

— Nurhayat, de fapt, dar toată lumea m-a strigat mereu Hayat.

În clipa aceea, chelnerul a venit cu paharele de raki și cu farfuriile cu mezeluri, pe care doamna Hayat le-a așezat cu grijă pe masă.

În timp ce ea aranja farfuriile, o priveam. Chipul îi era luminat de o formă de maturitate zglobie, nu era propriu-zis frumoasă, dar avea ceva mai atrăgător decât frumusețea, o sclipire de vitalitate care anunța atât distanță și ironie, cât și tandrețe dezinteresată, ca și când, ghicind toate nuanțele sufletului omenesc, te-ar fi atras, în timp ce te invita să rămâi în gardă.

— La ce te uiți? m-a întrebat.

— La nimic, căzusem pe gânduri, am spus întorcând privirea, roșu în obraji.

— Hai să mâncăm, mezelurile de aici sunt excelente. Dar nu te îndopa prea mult, trebuie să ne păstrăm pentru pește.

Mezelurile erau într-adevăr delicioase, iar rachiul mi se urcase la cap. Nu mai băusem de mult timp. Privind-o, o vedeam apărând și dispărând pe femeia de mai devreme, cu figurile ei cochete și cu rochia de miere.

Înainte de sosirea felului principal, cu ajutorul unor întrebări anodine, știa deja totul despre mine și îmi cunoștea povestea. Asta mă mira de altfel, fiindcă, de obicei, nu-mi plăcea să-mi povestesc viața. După ce mă ascultase, a întins mâna și m-a mângâiat ușor pe obraz, cu un gest foarte calm, foarte firesc. S-a lăsat un moment de tăcere. Dar până și tăcerea ei era la fel de senzuală și antrenantă ca veselie, avea în ea ceva care alina durerea celuilalt, la fel ca palma unei

vindecătoare, care, așezată pe rană, o lecuiește, cel puțin asta era impresia mea.

Când a fost adus peștele, mi-a mărturisit că nu se uită „decât la documentare“, și atunci am înțeles ce vrea să spună prin „antropologie“, acest cuvânt pe care l-a aruncat în glumă, dar care era serios.

— De ce documentare? am întrebat-o.

— E foarte amuzant și de necrezut în același timp. De exemplu, miliarde de oameni grupați sub douăsprezece semne astrologice. O înțelepciune milenară, care decide să clasifice tipurile de oameni atât de diverse în doar douăsprezece case zodiacale... Numai dacă te gândești că au fost clasificate trei sute de mii de specii de insecte, fiecare diferită de alta... Și peștii... Și nu-ți imaginezi de ce sunt capabile păsările... Cât despre cosmos, este un mister înspăimântător, îți dai seama că într-un singur punct din univers, un punct minuscule, au fost descoperite zece mii de galaxii... E palpitant, nu?

Zâmbetul continua să-i lumineze chipul în timp ce vorbea, acel zâmbet tandru și ironic, și privind-o, ascultând-o, ai fi zis că Dumnezeu a creat lumea doar pentru amuzamentul doamnei Hayat și că această plăcere era suficientă ca să justifice Creația.

Apoi a pus întrebarea lui Shakespeare: *to be or not to be*.

— Așadar, acesta este secretul omului... Să aleagă între viață și moarte?

— Cred că întrebarea se referă mai mult la indecizia omului.

— Indecizia? Oamenii pe care îi cunosc sunt foarte decizi.

— Deciși în legătură cu ce?

— Foarte decizi să se încăpățâneze în deciziile lor stupide... Uită-te la documentarele de istorie și vei vedea că aceeași stupiditate se repetă la nesfârșit.

— Ce decizii stupide?

Și ca și cum nu mi-ar fi auzit întrebarea a spus:

— Hai, mănâncă-ți peștele, o să se răcească... Mai luăm un raki?

Nu aveam nimic împotriva. A comandat încă două pahare.

Cu siguranță, era partenera cea mai fermecătoare pe care și-ar putea-o dori un bărbat la cină, conversația ei era remarcabilă, captivantă, modului ei de a se raporta la toate cu dezinvoltură și ironie i se adăuga un soi de timiditate, subiectele de discuție dansau și se roteau în jurul mesei, ca un roi de licurici în jurul unei lămpi.

În domeniul literaturii nu știa aproape nimic. Dacă niciodată nu auzise vorbindu-se despre Faulkner, Proust sau Henry James, știa în schimb că Scipio Africanul îl învinsese pe Hannibal, că Iulius Cezar purta o capă roșie la război, că regulat au loc erupții vulcanice în mijlocul mărilor, că unele broaște se transformă în sticlă în timpul iernii, ca să reînvie vara spărgându-se ca o farfurie de porțelan, că leoparzii se luptă cu babuinii, că termitile își scot în fiecare seară deșeurile în afara termitierei și că asta este originea gunoierilor noștri, că furnicile

practică agricultura în orașele lor subterane, că există păsări care se folosesc de unelte, că delfinii, în apele puțin adânci, lovesc nisipul cu coada ca să sperie peștii, pentru a-i prinde din zbor apoi, când fug panicați, că leii trăiesc în jur de zece ani, că anumite specii de păianjen atacă peștii, că gândacii *Cicindela campestris* își violează femelele, că stelele se distrug unele pe altele, explodând, că universul este în continuă expansiune, și alte lucruri de felul acesta.

Mintea ei părea să semene cu bazarurile stranii, unde, alături de marfă de cea mai proastă calitate, găseai cele mai prețioase antichități. Rezultatul tuturor cunoștințelor pe care le acumulase, atât cât puteam să-mi dau seama, era o indiferență voioasă în privința vieții, o dezinvoltură comică și suverană. Vorbea despre viață și oameni în așa fel încât ai fi putut spune că în ochii ei existența era un soi de jucărie de doi bani cu care ne putem distra, putem experimenta fără să ne fle teamă că se va sparge sau o vom pierde.

Nu mai întâlnisem pe cineva ca ea.

Spre sfârșitul mesei, vorbind despre *Mantis religiosa*, a spus:

— În timp ce fac dragoste, femela smulge capul masculului.

Apoi, privindu-mă drept în ochi:

— Cu toate că e decapitat, masculul continuă să fută femela.

Întreg corpul mi-a fost străbătut de un fior. Era prima dată când auzeam verbul „a fute” din gura unei femei.

La sfârșitul mesei, în momentul plecării, m-a luat amețeala. M-am ridicat încet și m-am sprijinit de masă, ca ea să nu observe nimic.

— Unde locuiești? m-a întrebat când eram afară.

— Foarte aproape de aici.

— Perfect.

A oprit un taxi, m-a sărutat în fugă pe obraz, mi-a spus „pe curând“, apoi s-a urcat și mașina a plecat. Am luat-o pe drumul meu, tulburat, cu pas greoi.

Cerul dispăruse în ceața întunecată, cum se întâmplă în serile de toamnă. Luminile orașului se încrucișau reflectându-se pe asfaltul străzii. Lumina nopții se împrăstia trecând prin neguri, vapoasă și strălucitoare. Albul crud și prăfos al orașului împrășca fațadele negre ale clădirilor, ale căror măruntaie adormite ascundeau ateliere clandestine de textile, fabrici de cutii din carton, întreprinderi de obiecte de lux, de firmă, contrafăcute, fabricanți de obiecte din plastic, ba chiar și birouri de comerț cu carne vie, mascate în agenții turistice. La etajele inferioare ale unor imobile, vitrinele galeriilor de artă recent inaugurate și anticarii vânzând copii de mobilă stil creau o oază de lumină. Străzile păreau înțepenite în mijlocul unui lung proces fatal care le schimba identitatea, de parcă se aflau într-un soi de contradicție senilă.

Mergeam singur în noapte, după ce fusesem invitat la cină, apoi abandonat, fiindcă nu plăcusem, aruncat în stradă, în

mijlocul unei nopți care promisese totul și nu dăduse nimic. Nu mă plăcuse, iar oglinda secretă în care se reflecta imaginea mea ideală era zdrobită, eu, cel pe care îl adulam în vis, eram risipit în fărâme. Fusesse nevoie să se spargă oglinda ca să descopăr această imagine secretă pe care mi-o făcusem despre mine însumi, în care se afla întreaga mea existență. Și nu înțelegeam cum o asemenea oglindă, care era cea mai prețioasă parte a sufletului meu, adăpostind gândurile și sentimentele mele cele mai intime, s-a putut sparge atât de ușor.

Când, în ce moment ajunsesem așa de slab, ca un arbore care se prăbușește la prima vijelie? Unde dispăruse imensa încredere în mine care trebuia să mă protejeze de decepția de a nu plăcea cuiva? Mă aprinsesem de la prima întâlnire, și totuși nu făcusem nimic, absolut nimic, ca să țin flacăra aprinsă. A trebuit apoi să-mi dau seama că nimeni altcineva nu ar fi știut mai bine decât ea că, sigur, nu aș fi putut face nimic.

Atunci când, mai târziu, i-am povestit despre trăirile mele din acea noapte, mi-a răspuns cu o voce plină de remușcări: „Ah, Doamne, dacă mi-aș fi putut măcar imagina că ești atât de fragil“. Apoi, a izbucnit într-un râs atât de sonor, încât nu am mai avut cum să cred în regretele ei.

Stupoarea de a nu-i fi plăcut a deșteptat în mine și celelalte probleme, de parcă sfoara cu care era legat balotul meu de necazuri se rupsese brusc, și ele toate și-au luat zborul în

cele patru vânturi: moartea tatei, plonjarea brutală în sărăcie, singurătatea, disperarea, toate m-au invadat ca otrava unui șarpe.

Ca mulți alții înaintea mea, a trebuit să descopăr că mijlocul cel mai bun de a te proteja de o nenorocire care te lovește este să acumulezi altele, ca să te folosești de ele ca de un fel de scut. Dar asta am înțeles mult mai târziu. Timpul m-a învățat că, pentru a înțelege ce ni se întâmplă, este nevoie de maturitate, care atunci îmi lipsea, trebuie să-ți construiești o carapace de care „viața reală” să se lovească, neputincioasă.

În apropierea casei, am întâlnit cu un grup de bărbați înfricoșători. Voinici, bărboși, înarmați cu bâte. Auzisem vorbindu-se despre ei. Dacă nu atacă direct restaurantele, așteaptă să iasă clienții ca să îi înghesuie pe o stradă pustie și să-i ciomăgească. Nu de mult, au dat asaltul asupra unei expoziții de pictură, în miezul zilei, au lovit pe toată lumea și au distrus tablourile urlând: „Fără alcool la noi!”. Orice fel de divertisment și oricine nu le semăna deveneau obiectul urii lor.

Mi-a fost frică. Teamă se adăuga supărării mele. Mi se părea că întreg universul voia să mă umilească, îmi voia răul. M-am îndepărtat din calea lor și am ajuns „acasă” luând-o pe scurtături. Am urcat direct în cameră, fără să trec pe la bucătărie.

---

1. Parafrază la butada lui Samuel Butler: „Două sunt mai bune decât una: cine a spus asta nu le-a cunoscut pe surorile mele”.

2. *Hayat*, în limba turcă, înseamnă „viață“.

III

Sâmbăta următoare, ca în toate zilele de sâmbătă, am sunat-o pe mama dintr-o cabină telefonică, aflată la două străzi de mine. Dacă de la moartea tatei încerca mereu să-și mascheze suferința care îi gâtuia vocea, nu-și ascundea îngrijorarea în legătură fiul ei:

— Cum îți merge? Ești sănătos? Mănânci suficient? Stai într-o casă liniștită? Cum e la cursuri? Te descurci cu banii?

I-am spus că totul merge bine.

După tonul vocii, am înțeles că nu-și revenise după moartea tatei, că e profund afectată, până în adâncul ființei ei. Cât despre mine, îmi era încă greu să accept. Doar după înmormântare, în autobuzul acela de noapte care mă ducea la facultate, înconjurat de parfumul de lămâiță și mirosul de scaune de plastic, mi-am dat brusc seama că tata e mort, mort de-adevăratelea. „A murit“, îmi spusese. Și un fior de groază m-a cuprins, ca și cum tata tocmai murea sub ochii mei, în clipa aceea, acolo, înghițit de golul acela umed, măturat în fugă de farurile mașinilor care veneau din sens opus. Am înțeles că moartea este un drum fără întoarcere, că nu îl voi mai revedea niciodată, că nu se va mai mișca niciodată, că nu va mai vorbi niciodată, iar durerea mea era atât de violentă, de parcă obrazul îmi era ars cu fierul roșu. Obstacolul care mă împiedicase până atunci să privesc realitatea

în față se topea subit sub ochii mei, iar adevărul apărea brut, gol, de necontestat. Dacă rațiunea, pe de o parte, reușea să înțeleagă moartea și dispariția lui cu precizia unei tăieturi de brici, memoria mea, pe de altă parte, mi-l reamintea perfect viu și îl revedeam vorbind, râzând, mergând. Vedeam pe cineva pe care nu aveam să-l mai revăd niciodată, ascultam o voce care tăcuse pe vecie. Și acest paradox îmi sporea suferința. De ce se lăsase într-atât de doborât de tristețe, încât murise? Nu putuse îndura rușinea falimentului? Se afla în acel punct în care nu mai era capabil să anticipeze viitorul? Aceste întrebări vor rămâne fără răspuns. Adormeam noapte de noapte cu întrebările mele. La trezire, moartea tatei dispărea din nou, ghemuită în spatele perdelelor grele, iar verosimilitatea ei se estompa pentru o vreme.

Mama și-a angajat un ajutor, s-a asociat cu două florării și le livra flori.

— Am ceva profit, îmi spunea. N-ai nevoie de bani?

— Nu, mamă, mi-am găsit un fel de job, mă descurc foarte bine.

— Sper că nu-ți neglijezi cursurile.

— Nu, nu, mamă dragă.

Nu știu de ce, dar de câte ori închideam telefonul, mă invada o imensă tristețe. Fără îndoială era recunoașterea neputinței de a o ajuta.

Mama și tata formau cel mai fericit cuplu pe care îl văzusem vreodată, de parcă dețineau secretul unei bucurii necunoscute

de ceilalți. Cu mine, nu aș putea nega că au fost întotdeauna tandri și iubitori, ar fi cea mai ingrată dintre minciuni. Mi-i amintesc în serile de vară cum râdeau împreună pe pontonul din fața vilei noastre. Atunci mă îndreptam către ei și, după un moment de tăcere când mă vedeau venind, mă includeau în conversația lor. Încercam o senzație ciudată atunci când ieșeau dintr-o cameră pe care o închideau cu cheia și unde nu mă lăsau să intru, ca să ne vedem afară. Eu nu intram acolo, ieșeau ei. Imaginea nu-mi apare limpede, dar asta este impresia pe care am păstrat-o. Dacă mă simțeam „dat afară“, nu-mi făceam prea multe griji: și eu, datorită cărților, îmi creasem o lume din care toți ceilalți erau excluși, inclusiv părinții mei. Astfel se stabilise un echilibru care mulțumea pe toată lumea; eram o familie unită, frumoasă, fericită. Dar nu înveți mare lucru despre viață într-o familie fericită, îmi dau acum seama, nenorocirea este cea care îți dă lecții de viață.

Burnița. Mergeam la întâmplare, fără să știu nici încotro să mă îndrept, nici ce să fac. Mă hotărâsem să nu mă mai văd cu vechii prieteni, iar alții noi nu aveam.

Zilele de vară sunt grele pentru cei solitari, iată ce am aflat.

Mergând eu așa, visam să mă întâlnesc cu doamna Hayat, s-ar fi ivit pe neașteptate la colțul unei străzi... Era imposibil, îmi dădeam bine seama, și totuși nu mă puteam abține să privesc în jurul meu, cu inima plină de speranță. Căutam o femeie în oraș.

Aș fi făcut asta în perioada în care eram bogați? M-aș fi plimbat așa, de-a lungul străzilor, singur, visând să regăsesc o femeie pe care nu o văzusem decât o singură dată în viața mea? Sărăcia mi-a răpit multe lucruri într-o clipită, mai mult decât banii pe care îi pierdusem. Semănam cu un pui de broască-țestoasă rămas fără carapace: vulnerabil, dezorientat, lipsit de orice protecție. Simțeam cea mai slabă pală de vânt, căldura, frigul, asperitățile celei mai mici pietre și chiar catifelarea ierbii ca pe o emoție care îmi zguduia întreg corpul, o schimbare radicală care îmi răscolea sufletul, iar la cea mai mică schimbare tremuram ca o frunză. Niciodată nu mi-aș fi imaginat că vechea mea carapace, atât de groasă și atât de caldă, ar fi putut fi în așa hal de zdrobită. Iar să descopăr că în lipsa banilor sunt un nimic, ei bine, asta mă umplea de rușine.

M-am hotărât să fac un tur prin pasajul anticarilor. Locul era mereu înțesat de lume, îmi plăcea să mă amestec în mulțime. Dar contrar așteptărilor mele, vechiul pasaj, aflat în penumbră și scăldat în mirosul lui de piatră, de praf și de hârtie, era pustiu de această dată. Nu se mai găseau decât trei sau patru clienți în afară de mine, care hoinăreau de la un anticariat la altul. Unele de altfel fuseseră închise, cu vitrinele îmbrăcate în hârtie de ziar. Pasajul părea muribund, ca un bătrân aflat în agonie.

— Ce se întâmplă? l-am întrebat pe unul dintre anticari.

Mi-a răspuns ridicând din umeri.

— Nu mai vine nimeni... În orice caz, în curând vor fi demolate.

Oamenii renunțaseră la cărți. O situație pe care nu aş fi prevăzut-o niciodată. Îndrăgostiții de cărți existaseră dintotdeauna, iar acum dispăruseră.

Am intrat într-un anticariat. Proprietarul, un bătrân, citea; a ridicat capul ca să-mi arunce o privire, apoi s-a cufundat iar în lectură. Fără să scoată un cuvânt. Într-o firidă, în mijlocul teancurilor de cărți care ajungeau la tavan, într-un haos de nedescris, am remarcat o fotografie încadrată cu rafinament în geamul care își pierduse lustrul odată cu trecerea timpului. Era o reproducere după *Trei fermieri pleacă la bal*, de August Sander³. Pe fețele acestor țărani în haine de duminică se citea nerăbdarea celor care se pregătesc să deguste o plăcere rară, plăcere cu care îi transmiteau și privitorului, prin seriozitatea lor aproape excesivă, întreaga gravitate a emoției.

— Cât costă? l-am întrebat pe vânzător arătând fotografia cu degetul.

Tonul vocii mele părea că trădează un om cuprins de un elan subit de generozitate, gata să-și cheltuiască întreaga avere pe o simplă imagine. Și nu era greu să-ți dai seama că așa-zisa „avere“ era departe de a se numi astfel.

Bărbatul a ridicat capul și m-a privit gânditor. Mă examina în tăcere. Mi se părea că văd în ochii lui cum timpul curge înapoi, fără grabă, de parcă anii care treceau se refugiau încet în trecut, reîntâlnind toți,

unul câte unul, străvechiul loc al unei mari iubiri, al unei prietenii trainice poate.

— A ta e, a spus.

Prea surprins ca să înțeleg, am întrebat din nou, fără să-mi dau seama că era o grosolănie.

— Cât?

A repetat cu aceeași voce fermă:

— A ta e.

Apoi s-a ridicat, a desprins fotografia de pe perete, a împachetat-o într-o hârtie maro și mi-a întins-o. Eram nelămurit, mi-era rușine, eram fericit. Nu atât pentru că obținusem fotografia dorită, care mă umplea de bucurie, cât mai degrabă pentru distinsa generozitate, discretă și tăcută, a bărbatului care mi-a oferit-o. Era acea prietenie profundă pe care o ascundea chipul său.

Am ieșit plin de veselie din anticariat. Starea mea de spirit se schimbase într-o clipită, o pace binefăcătoare s-a revărsat asupra mea. Am cumpărat o jumătate de pâine și brânză și m-am întors acasă. Cum am ajuns în cameră, am despachetat fotografia și am așezat-o pe comoda de la capul patului, rezemată de perete. Încăperea se transformase. Fotografia fusese suficientă ca să provoace metamorfoza. Eram în sfârșit acasă.

Am coborât în bucătărie ca să iau „cina“. Era plin în jurul mesei: se uitau la televizor la un meci de fotbal. Trecuse mult timp de când nu mai urmărisem o partidă, și totuși îmi plăcea fotbalul. Până și de asta uitasem. Mi-am făcut un ceai, apoi m-am alăturat

celorlalti să văd meciul. Gülsüm se afla printre spectatori; la vederea fustei cu crăpătură la spate și a tonei de machiaj de pe față, îți dădeai seama că se pregătise să plece „la treabă“.

— Hei! A fost fault! Sigur a fost fault!

L-am privit mirat doar eu: ceilalți păreau obișnuiți cu comentariile lui.

— Dacă nu-l schimbă pe fundașul dreapta, meciul e ca și pierdut, a spus puțin mai târziu.

Imediat după ce a zis asta, antrenorul a făcut o schimbare: fundașul dreapta a ieșit.

— Trebuie să te numească director tehnic, Gülsüm, a spus cineva din capătul mesei.

— O să-ți motivez așa de bine echipa, că n-o să se mai oprească din fugit, drăguții de ei, a răspuns el și toți au început să râdă.

Am mușcat din sandvici, coborând capul.

M-am întors în cameră fără să mai aștept sfârșitul meciului. Aveam încă o emisiune în seara aceea. Ideea de a o revedea pe doamna Hayat mă scotea din minți, mă gândeam la ce ar trebui să spun și să fac dacă vom cina iar împreună, îmi pregăteam răspunsurile. De data asta era exclus să mă mai comport ca un bleg.

Când am ieșit, străzile se aglomeraseră deja. Am mers pe jos până la studioul de televiziune; am coborât cele patru etaje și am regăsit întunericul luminos.

Doamna Hayat nu era acolo. Nu venise în seara aceea. Eram convins că ea își petrecea aici toate serile, și chiar dacă mă contrazisese, eu tot așa credeam. Mă

simțeam trădat, înșelat, umilit. Era o senzație absurdă, îmi dădeam seama, dar nu eram capabil să scap de ea, de parcă emoțiile care mi se dezlănțuiseră în inimă erau o herghelie de cai sălbatici lansați în galop, care alergau departe de mine, fără să poată fi controlați, iar pe deasupra, își schimbau direcția clipă de clipă.

Femei cu rochii mulate, care le scoteau în evidență rotunjimile, cântau, fâțâindu-se cu mutre lascive și ademenitoare. Unele se descălțaseră ca să se poată mișca în voie pe scenă. Mi-am dat seama că vederea unei femei gata să danseze în picioarele goale declanșa în mine gânduri cu puternică conotație sexuală.

Din când în când, un clarinetist mic de statură, purtând ochelari negri și o pălărie de fetru din care cobora până pe ceafă o coadă de cal, se apropia de cântărețe ca să cânte lipit de ele. Era atât de scund, încât clarinetul părea mai mare decât el. Cămașa roz îi flutura pe deasupra pantalonilor.

Am profitat de pauza de flmăre ca să ies din platou împreună cu alți spectatori. La capătul culoarului fusese instalat un bufet. Am luat un sandvici și un ceai, apoi m-am așezat pe unul dintre scaunele din jurul mesei. Lângă mine stăteau două femei cu fuste strâmte și machiate ca la bâlci. Tricourile, ajustate pe talie, li se lipeau literalmente pe corp. Continuau să trâncănească ca și cum nu m-aș fi aflat acolo. Una a întrebat-o pe cealaltă:

— Cine decide ce persoane au dreptul să stea pe podium? Camera nu stă decât pe ele.

Cealaltă i-a răspuns râzând:

— Trebuie să-i faci ochi dulci asistentului de regie, el împarte locurile.

— Atunci arată-mi unde e asistentul, mă duc să vorbesc cu el.

Era sigură pe ea individa.

Discuția lor m-a deranjat și m-a și enervat: aveam senzația că își bat joc de doamna Hayat. Aceste femei nu semănau cu niciuna dintre cele pe care le întâlnisem în cărți. Vulgaritatea lor mă incita totuși, mi-am dat brusc seama, nu fără un soi de îngrijorare, care m-a făcut imediat să mă ridic de pe scaun și să mă întorc în sală.

Când s-a încheiat înregistrarea, am plecat primul. Mergeam singur pe străzi, înfricoșat un pic că mă voi întâlni cu tipii cu bâte, dar nu s-au arătat, era cu siguranță prea devreme. Ajuns pe strada mea, am fost nevoit să-mi croiesc drum prin mulțimea care înainta umăr la umăr, apăsător încă de teama că voi întâlni vreun vechi prieten. Oamenii erau mai toți tineri. Fetele miroseau frumos, le simțai parfumul chiar și prin duhoarea străzii.

Eram din nou în camera mea. Cei trei fermieri erau și ei tot acolo. Îi uitasem. Mergeau la bal în costumele lor sumbre. Am deschis ușa de la balcon și am privit afară. Mulțimea părea mai puțin numeroasă, deși era weekend.

A doua zi, doamna Hayat tot lipsea.

A început emisiunea. Luminile s-au stins, proiectoarele s-au aprins, fasciculele violet, albastre, mov au început să danseze în fundul scenei. În timp ce primele cântărețe își începuseră show-ul, am auzit o ușă deschizându-se în spatele meu, cineva a intrat și am sesizat că s-a așezat discret în celălalt capăt al mesei mele. Era o tânără. Privea scena din fața ei, nu îi distingeam decât profilul. Stătea dreaptă, pe marginea scaunului, absolut nemișcată, fără să atingă spătarul, fără să aplaude odată cu ceilalți.

La pauză, când luminile s-au aprins din nou, privirile ni s-au întâlnit și am văzut-o în sfârșit. Avea un chip nobil. Acesta a fost primul gând care mi-a venit în minte când m-am uitat la ea: ce chip nobil. Avea un nas drept și fin, cu nări mici și rotunde, cizelat în marmura cea mai netedă de către un sculptor genial. Sprâncene bogate, care se subțiau la extremități. Ochii mari, la umbra genelor dese. Două pupile întunecate, cu o privire directă, preocupată de lucruri care nu aveau nimic de-a face cu existența ta și nici cu tine. O bărbie largă și distinsă. Niște plete brune care se revărsau în cascadă până la umeri, în bucle sclipitoare. Buze cărora li se spune voluptuoase, dar care, pentru a contrazice această senzualitate naturală, au rămas ferecate cu aerul cel mai grav. Tot chipul ei părea că te privește de sus, te judecă, te transformă într-un nimic.

Contrastul dintre înfățișarea fetei și decorul care o înconjura era atât de evident și de contrariant, încât am avut pentru o

clipă impresia că alunec, printr-o breșă făcută în miezul realității, în lumea minunată a viselor. Acest chip nu avea ce căuta aici. Dar se afla bine-mersi acolo. Picată de nu se știe unde.

— E aici un bufet cu sandviciuri și cu ceai, i-am spus. Mă duc să iau ceva, vrei și tu?

— Sandviciurile sunt bune?

— Foarte.

— Suntem obligați să ieșim să mâncăm sau putem rămâne aici?

Era evident că nu avea chef să se amestece cu ceilalți spectatori de pe culoar. De fapt încălcam regulamentul, dar i-am răspuns că da, „se poate mânca în sală“.

— Atunci vreau, mi-a răspuns.

Am ieșit pe culoar. Era un vacarm infernal. O mulțime pestriță, figuri stranii, unele în rochii de seară, altele în cămăși cu imprimeuri țipătoare. Majoritatea bărbaților erau bătrâni, cu părul pieptănat cu grijă, purtau cravate bizare, de vădit prost-gust, și aruncau priviri dezmățate spre femei. Cele două femei din ajun l-au înghesuit pe asistentul de regie într-un colț. El zâmbea cu nerușinare, în timp ce femeile îl încolțiseră, una dintre ele tot frământându-i mărunț gulerul de la cămașă, pe care îl ținea între două degete în timp ce îi vorbea. Am întors privirea.

Am pus cele două sandviciuri și ceaiurile pe o tavă din plastic ca să le duc în sală. Fata era tot acolo, la fel cum o lăsasem, de parcă în absența mea nu i se clintise niciun fir de păr și nici măcar nu respirase.

— Mulțumesc, a spus luându-și sandviciul, și era acel „mulțumesc“ cu care probabil la ea acasă își gratifica servitorii.

— Ești studentă? am întrebat-o.

— Da.

— Ce studiezi?

A răspuns cu un ton neutru și fără chef:

— Literatura.

— Și eu! am strigat entuziasmat.

Mi-a aruncat o privire suspicioasă. Apoi a mușcat din sandvici cu eleganță și a căzut pe gânduri privind drept înainte.

— Dacă din întreaga literatură a lumii ar trebui să alegi cincisprezece pagini, acele cincisprezece pagini pe care ți-ai dori să le fi scris tu, pe care le-ai alege?

Am priceput imediat că e vorba despre un test, ca acela cu desenul pălăriei din *Micul prinț*: dacă dau răspunsul corect, îi devin prieten, dacă îl dau pe cel prost, mă uită în secunda următoare. Am încercat să ghicesc ce răspuns i-ar putea fi pe plac, apoi, dându-mi seama că nu voi reuși să aflu, i-am dat un răspuns sincer.

— Le-aș alege din partea a doua, „Timpul trece“, a romanului *Spre far*.

Grimasa stupefiată a fetei s-a transformat brusc într-un surâs larg.

— Bună alegere, a spus ea.

Chiar atunci, publicul a revenit în sală, luminile s-au stins, proiectoarele s-au aprins.

— Cum te cheamă? am întrebat-o în șoaptă.

— Sila, a spus. Pe tine?

— Fazil.

— Bine.

Ne uitam din nou la scenă. Cele două femei de mai devreme se aflau pe podium.

Când s-a terminat emisiunea, am ieșit împreună, fără să scoatem un cuvânt.

— Unde te duci acum? am întrebat-o.

— Autobuzul meu trece pe aici, dar putem să mai mergem puțin, îl voi lua de la stația următoare.

Mi-a vorbit despre ea. *Spre far* îi plăcuse, asta fusese salvarea mea: decisese să nu mă așeze printre acei „alții“, pe al căror nume îl pronunța cu dezgust apăsător.

— La noi a venit poliția în creierii nopții, a spus.

Tatăl ei era patronul unui important holding, locuiau într-o vilă, înconjurată de o pajiște.

— Copacii sunt foarte frumoși.

Unul dintre acționarii minoritari de la întreprinderea tatălui ei, care deținea doar două, trei procente din capital, a fost arestat pentru „organizarea unui complot împotriva guvernului“. S-au folosit de el ca pretext pentru a pune sechestru pe toate afacerile tatălui ei.

— E posibil așa ceva? am întrebat eu.

— În vremurile astea, da, e posibil.

S-a lăsat o clipă de tăcere, iar noi continuam să pășim înainte.

— Au scotocit prin casă timp de patru ore, apoi ne-au spus că trebuie să plecăm cât mai repede. O valiză de fiecare, atât ni s-a permis să luăm. Ne-au gonit de acasă în toiul nopții. Când să ieșim pe ușă, au scotocit și în valiza

mamei, și în geanta mea. Ne-au luat cardurile, ceea ce nu mai conta, fiindcă ne confrascaseră deja toți banii din bancă.

Vorbea cu blândețe și calm, făcând pauze lungi în mijlocul frazei. Cuvintele curgeau încet, fără să se agite, ca un fluviu larg, ținând ascultătorul cu sufletul la gură printr-o forță uimitoare, iar simpla absență a emoției care emana din discursul ei nu făcea decât să sporească tulburarea celui care asculta. Asta venea din frumusețea ei, din vocea ei străină de lume, ivită din profunzimi misterioase, cu inflexiuni care evocau curenți din adâncuri, care răspândeau prin fiecare cuvânt un parfum inefabil și impalpabil de inteligență.

Vorbea, nelăsând niciun sentiment să transpară, cu un soi de detașare solitară, care îți dădea impresia că nu aparține restului speciei umane.

— Ne-am părăsit casa peste noapte, doar cu câte o valiză. Tata a încercat să se opună, dar polițiștii i-au spus: nu mai insistați, că vă închidem pe toți. I-au interzis să-și sune avocații. I-au confiscat telefonul, la fel și pe cel al mamei, dar mie mi l-au lăsat... E un parc aproape de noi și acolo ne-am refugiat.

A urmat un lung moment de tăcere.

— Nu voi uita niciodată noaptea aceea în parc, noi trei, cu valizele noastre, așezați sub un copac... În chiar dimineața aceea eram bogați, la prânz, la fel, iar noaptea deveniserăm ultimii vagabonzi, fără bani și fără acoperiș deasupra capului.

A râs.

— La fel cum s-a întâmplat cu Cenușăreasa, la miezul nopții, întreaga noastră viață s-a transformat într-un doivleac.

Apoi, din nou gravă:

— Nu știam încotro să mergem, sau măcar unde să ne petrecem noaptea. Să ne ducem la prietenii, a spus mama, ne vor găzdui peste noapte, dar tata i-a răspuns: le e prea teamă să ne primească la ei, mai bine să nu-i obligăm să ne închidă ușa-n nas. Tata avea dreptate, știam asta, și, de fapt, nimeni nu ne-a întins o mână... Știi, bogații sunt lași și, cu cât sunt mai bogați, cu atât se tem mai mult. Dar trebuie să ajungi sărac ca să-ți dai seama de asta, când ești bogat, această teamă pare absolut naturală...

S-a oprit, a murmurat „lașii“, apoi a continuat:

— Tata are un văr, Hakan, căruia i-a oferit un mic apartament cu două camere când era asistent la universitate... Cum primise o bursă de studii în Canada pentru un an, îmi lăsase cheia înainte să plece. Să trimiți pe cineva să mai șteargă praful, mi-a spus atunci, și ai putea și tu să mai stai pe-acolo, să studiezi împreună cu prietenii.

„Un apartament în care să studiezi cu prietenii“, îmi repetam eu, imaginându-mi despre ce fel de studii putea fi vorba, dar bineînțeles că nu am spus nimic.

— Am cheia de la Hakan, le-am spus părinților, hai să dormim acolo. „Ce cauți cheia lui Hakan la tine?“, a întrebat tata. Mentalitate paternă tipică... „Ascultă,

Muammer, cred că acum nu asta e problema“, i-a replicat mama. De altfel, începuse să plouă. Ne-am dus la Hakan acasă. Până și baia noastră era mai mare decât întreg apartamentul lui. Erau două camere, dar fără ușă între ele. Ne-am instalat. Și tot acolo suntem și acum... A doua zi, tata l-a contactat pe unul dintre avocații săi pentru a-i cere să facă imediat recurs împotriva confiscării bunurilor noastre. Acesta l-a sunat seara pe tata ca să-i spună că judecătorul i-a respins cererea, fără măcar să arunce un ochi pe dosar, și că dacă el ar fi tatăl meu, nu s-ar mai încăpățâna, ci ar trebui să se roage deja să nu fie arestat... Tata are desigur niște bani plasați în străinătate, dar cum ne confiscaseră și pașapoartele, era imposibil să părăsim teritoriul țării... Zile întregi a căutat tata de lucru... A găsit un post de contabil într-un mic local sau două, dar, de fiecare dată, era dat afară după două zile, fără nicio explicație.

— Și ce face acum? am întrebat.

— Se ocupă de facturile angroșiștilor de legume și fructe, nu înseamnă mulți bani, dar primește lădițe cu ce nu s-a vândut...

A izbucnit într-un râs batjocoritor, ca și cum s-ar fi răzbunat pentru toate umilințele îndurate.

— Mama a devenit expertă în trierea fructelor stricate de cele încă bune de mâncat.

— Și cu facultatea cum te descurci?

Mi-a spus că e înscrisă la o universitate prestigioasă, foarte scumpă, rivala celei la care studiam eu.

— Tata achitase deja taxele pentru anul ăsta, deci am asigurat un an de răgaz... După aceea, dacă rămân, aş vrea să fac cerere de bursă.

— Te gândeşti să pleci?

— Încerc de altfel să-mi recuperez paşaportul. Dacă mi-l înapoiază, plec în Canada, la Hakan.

— Cu părinţii?

— Ei sunt cei care vor să plec. Dacă pot, vor veni şi ei, bineînţeles. Dar ar fi mai liniştiţi să mă ştie acolo, şi apoi, e penibil să locuim toţi trei într-un apartament atât de mic.

— Şi cum ai găsit treaba asta cu televiziunea? am mai întrebat-o.

Cineva de la facultate îi spusese, nu îşi mai amintea cine, şi o îndrumase spre aceeaşi agenţie de figuraţie ca şi pe mine.

— Mi s-a părut că o recunosc pe soţia unuia dintre vechii prieteni ai tatei în public, dar nu sunt sigură, a spus ea.

M-a întrebat la rândul ei:

— Dar tu cum ai aterizat aici?

I-am spus povestea mea.

— Se pare că ne-am întâlnit în exil, a comentat după aceea.

— Da, exilaţii se întâlnesc.

Aşa am spus, dar de fapt îmi imaginam că amândoi suntem doi pui de broască-ţestoasă cărora li s-a smuls carapacea, doi pui care se strâng unul în altul ca să-şi țină puțin de

cald. Dacă am mai fi avut carapace, nu ne-am fi ciocnit, ele ne-ar fi împiedicat să ne apropiem unul de celălalt, niciodată nu ne-am fi putut povesti atât de repede suferințele. Fuseserăm crescuți în dispreț față de asemenea povești, fiindcă identitatea noastră era înscrisă pe noi, gravată pe carapacea în care, fiind temeinic fixată, nu pătrundea niciun curent de aer, așa că nu ne-am fi deschis inimile cu asemenea ușurință.

După atâta mers pe jos, se simțea obosită.

— Aș vrea să iau autobuzul de aici, a spus.

Așteptam împreună în stație. Tăcea. Părea concentrată asupra unui singur gând. Apoi, a luat o hotărâre bruscă:

— Uite, îți dau numărul de telefon, adaugă-l în memorie ca să ne sunăm.

— Nu am telefon mobil.

În clipa aceea, m-a privit cu un aer bănuitor, de parcă era convinsă că inventam o scuză ca să nu-i dau numărul meu de mobil.

— L-am vândut, i-am spus pe un ton lamentabil, l-am vândut împreună cu toate lucrurile mele. Dar dictează-mi numărul tău, te voi suna dintr-o cabină, am adăugat la fel de lamentabil.

— Vei reuși să ți-l amintești?

— Da.

Mi-a dat numărul. Asta datorită romanului *Spre far*.

— Când te pot suna?

— Când vrei tu, mi-a răspuns.

A sosit autobuzul. S-a urcat. Plecase.

Era duminică. Străzile din jurul clădirii televiziunii erau pustii. Nu era nici țiipenie. M-am întors pe jos acasă. În bucătărie, am dat peste paznicul cu maiou negru de docher, cel căruia i se spunea „Bodyguard“.

— Ți-e foame? m-a întrebat el.

— Ce gătești?

— Ouă prăjite cu carne tocată, mi-era foame.

— Chiar așa? Nimic altceva?

— Nu... Ți-am spus că mi-e foame...

— Și chestiile alea cu ananas pe care le gătești le mănânci și tu?

— Nu, a răspuns el râzând.

— Fie atunci, ouă și carne.

A pus pe masă o farfurie de aramă cu ouăle și carnea tocată prăjită, apoi a luat o pâine mare, rotundă, a rupt-o în două și mi-a întins o jumătate din ea. Am început să mâncăm.

— Ar trebui să gătești mereu așa, e delicios. Sunt cele mai bune ouă cu carne tocată pe care le-am mâncat vreodată.

— Mi-ar plăcea să deschid un mic local, doar pentru clientelă șic... Un loc în care să se mănânce lucruri pe care să nu le găsești nicăieri altundeva.

După ce am terminat ouăle și carnea, am șters farfuria cu pâine. Văzându-mă cu ce poftă mănânc, era foarte binedispus.

— O să fac cafea, a spus el, pică mereu bine după o masă copioasă.

În timp ce ne beam cafeaua, în bucătărie au sosit Tevhide și tatăl ei, iar atunci

Bodyguardul s-a înveselit vizibil, la fel și eu. A sărit în picioare întrebând-o pe micuță:

— Ți-e foame, Tevhide? Vrei să-ți fac ouă cu carne tocată?

Fetița vorbea cu toți locatarii din bloc, le puneă întrebări, le câștiga prietenia. Și toți cei care aveau norocul să știe să gătească își împărțeau masa cu Tevhide și cu tatăl ei, Emir. Acesta accepta mâncarea, dar numai ca să o răstoarne în farfuria fiicei lui: el nu mânca. De câte ori fetița mânca în fața lui, vedeam cum o minuscule venă violet începe să i se zbată sub ochiul stâng, de rușine și de emoție. Oricare era situația lui actuală, se putea spune că, la vârsta de treizeci de ani, avea un chip aristocratic, o manieră elegantă și sobră de a vorbi, care trăda o bună educație. Cât despre fetiță, ea se purta ca un adult și răspundea cât se poate de serios la orice întrebare i se puneă.

Nu era deloc în acord cu locul acesta, cu acest mediu. Cineva o smulsese din decorul ei original, singurul care i se potrivea cu adevărat, și o adusesse aici, ca pe un lucru exotic într-o ambianță pentru ea exotică. La fel ca mulți dintre noi, își pierduse trecutul și răătăcea ca o fantomă prin cețurile prezentului.

— Ce sunt ouăle cu carne tocată? a întrebat Tevhide.

Imediat ce auzea o expresie nouă, întreba ce înseamnă, și puteai fi sigur că, două zile mai târziu, o regăseai într-una dintre propozițiile rostite de ea. Pentru un copil de

vârsta ei, avea un vocabular uimitor de bogat.

— Nu, vreau lapte, a spus micuța.

Toți au schițat un surâs; era efectul pe care îl provoca asupra noastră felul ei, ferm și categoric, de a spune ce vrea și ce nu vrea.

— Nu ai spus „mulțumesc“, i-a atras atenția Emir.

Tevhide s-a întors către Bodyguard și i-a spus: „Îți mulțumesc“, în timp ce Emir s-a dus la frigider după sticla de lapte pe care era scris numele fetei. Am rămas o clipă în liniște, apoi eu am rupt tăcerea care se instalase, întrebându-l pe Bodyguard cum îi merg treburile.

— Atmosfera e din ce în ce mai împrăștiată, a spus el, numai din cauza nenorociților de bărboși care bagă spaima-n clienți.

— Și poliția nu face nimic?

S-a uitat în jur de parcă voia să se asigure că suntem singuri, apoi mi-a spus în șoaptă:

— Indivizii sunt de neatins.

Lui Emir nu-i convenea când abordam asemenea subiecte în fața fiicei lui, ne-a urat noapte bună tuturor și au ieșit amândoi din bucătărie. Curând, l-am urmat și eu. Cei trei fermieri încă mergeau spre bal. Am adormit buștean. Am visat-o pe doamna Hayat în rochia ei de culoarea mierii. Dansa cu ochii pironiți asupra mea.

---

3. De la această fotografie făcută pe 1 mai 1914 pornește primul roman al scriitorului american Richard Powers, *Three Farmers on Their Way to a Dance* (*Trei fermieri pleacă la bal*),

publicat în 1985. Acestor anonimi, el le va inventa numele, personalitatea și povestea. Fotografia este expusă la Detroit Institute of Arts.

IV

— *Educația sentimentală* și *Daisy Miller* au fost scrise în aceeași perioadă. Romanul lui Flaubert a apărut în 1869, cel al lui Henry James, nouă ani mai târziu, în 1878. Și cred că pot să afirm că amândurora le este uzurpată din plin celebritatea.

O rumoare a străbătut amfiteatrul. Dacă doamna Nermin își permitea să lanseze asemenea afirmații provocatoare despre literatură, pe care nimeni în afară de ea nu ar fi îndrăznit să le formuleze cu așa un aplomb, era, în parte, fiindcă se adresa grupei sale de studenți, una dintre cele mai numeroase din universitate. Cu blugii negri mulați, cu ghetuțele roșii și cămașa albă cu mânecile suflecate, ea transforma spațiul universității într-un soi de arenă, unde academismul era înfruntat pe față. Avea un chip tras, pe care jucau doi ochi imenși, și părul negru, dezordonat, des ca o tufă de spini. Își ținea în mână ochelarii, pe care și-i puneă doar ca să citească, iar în restul timpului se juca cu brațele lor, zăngănindu-le între degete. Încă de la primul curs și-a prezentat poziția: „Literatura nu se învață. Nu vă voi învăța deci literatură. Vă voi învăța mai degrabă ceva fără de care literatura nu există: curajul, curajul literar. Nu vă mulțumiți să repetați ce au spus deja alții. Nu așa se lucrează. Fiți curajoși. Literatura are nevoie de curaj, și doar curajul a făcut diferența dintre marii

scriitori și ceilalți. Iată ce veți învăța la acest curs: curajul literar“.

Și s-a ținut într-adevăr de promisiune; la fiecare curs răsturna vechile categorii, ideile primite de-a gata, lecțiile învățate pe dinafară.

— Acum să vedem cum este tratată problema libertății în aceste două cărți. În amândouă întâlnim drept personaje femei libere... În *Educația sentimentală*, femeile sunt libere deoarece își trăiesc viața după bunul lor plac; în ceea ce privește romanul *Daisy Miller*, acesta pune bazele tipologiei femeii libere după toate canoanele. Ceea ce ne interesează atunci aici este modul în care fiecare dintre cei doi descrie această libertate existențială și, de asemenea, diferența care apare între cele două viziuni asupra libertății. Femeile din *Educație sentimentală* trăiesc într-un mediu sufocat de reguli și interdicții: aceste femei reușesc să ducă o existență pe care am putea-o califica drept liberă doar dacă ocolesc interdicțiile, manipulându-le, până la urmă creând pasaje secrete și adesea scandaloase în interiorul lor, fac asta mult mai mult decât să li se opună în mod deschis. În *Daisy Miller*, în schimb, femeile se emancipează și devin libere, revoltându-se frontal împotriva sistemului interdicțiilor... Vedem astfel, pe de-o parte, diferența între o libertate câștigată adaptându-ne la reguli și o libertate obținută prin forța de a le înfrunta.

Mi se părea că adevăratul curaj aici consta în îndrăzneala de a critica romanul lui

Flaubert, atât timp cât lumea și personajele pe care le crease, ideile lor, sentimentele, intuițiile lor erau pentru mine subiect de admirație permanentă și de nedepășit, în așa mare măsură, încât mi-ar fi plăcut să trăiesc în acea lume, într-o carte a lui. Mă simțeam acasă. Marele meu vis ar fi fost să-mi petrec viața în literatură, pe care să o comentez, să o studiez alături de alți pasionați, și îmi dădeam seama de asta cu tot mai multă convingere la sfârșitul fiecărui curs de literatură al doamnei Nermin. Literatura era mai reală și mai captivantă decât viața. Nu era mai sigură, ba, fără îndoială, părea chiar mai periculoasă, iar dacă unele biografii ale scriitorilor m-au învățat că scrisul este o boală care uneori afectează serios existența, literatura continua să mi se pară mai onestă decât aceasta. „Literatura este un telescop îndreptat spre infinitatea sufletului omenesc“, ne spusese profesorul de istorie literară, domnul Kaan. Și parcă îl aud adăugând cu vocea lui profundă: „Prin acest telescop îi vedeți omului stelele sclipitoare, și tot atât de bine, găurile negre“.

Datorită cărților, învățasem să studiez în felul acesta toate ființele umane pe care le întâlneam în drumul meu, începând bineînțeles cu mine însumi. Aflasem astfel că sufletul omenesc nu este un întreg, neted și coerent; este suma unor bucăți desperecheate care se sudează progresiv una de cealaltă. Și, evident, aceste „îmbinări“ nu sunt niciodată perfecte... În timp ce meditam la toate astea, constatam că mă îndepărtez

cu pași mari de colegii mei de clasă, fugeam de teamă să nu afle și să mă facă să simt că de acum sunt vrednic de milă, și oricât de absurdă era frica mea, făceam tot posibilul să ascund adevărul. Mă îngrozeam la gândul că vor râde de mine, mă vor umili, iar acest gând, mi-am dat atunci seama, nu făcea decât să-mi provoace o mare tulburare. Știam totuși că dacă aș mărturisi cinstit, dacă aș scoate adevărul la lumina zilei, aș deveni mai puternic, mai demn de respect, dar nu făceam nimic în direcția asta și continuam să măresc pasul. Acest punct vulnerabil era una dintre îmbinările despre care vorbeam, dintre acelea care nu se lasă ușor sudate. Îmi era rușine că sunt sărac și îmi era rușine să mint în legătură cu sărăcia mea.

Pe de altă parte, cuvintele doamnei Nermin și-au croit drum în mintea mea. Mi-am dat seama că niciodată nu am reflectat asupra problemei libertății. „Sunt eu oare liber?“, m-am întrebat pe loc. Întrebarea părea că îmi apare sub ochi ca un panou publicitar gigantic, plasat în colțul străzii. Am fost luat prin surprindere. Întrebarea era atât de înfricoșătoare? „Sunt eu oare liber?“ Mai mult decât întrebarea, răspunsul mă speria: „Nu, nu sunt liber“. O altă întrebare, mai crudă chiar, se punea atunci: „Voi fi vreodată liber?“.

Fiecare dintre aceste întrebări mă făcea să înțeleg că eu însumi nu sunt decât un minuscule element în interiorul propriei mele existențe, un element care nu e suficient ca să o umple și care nu duce nicăieri. Am fost

luat de vârtejul evenimentelor, independent de voința mea. Și îmi lipsea puterea să-mi dirijez cursul vieții, fie că trebuia să mă supun, fie că era necesar să mă revolt. Eram un nimic, existența mea nu avea nicio valoare.

Cum era posibil ca acest adevăr să nu-mi fi trecut niciodată prin minte? Cum fusese posibil să trăiesc până acum fără să-mi pun aceste întrebări? Și, dacă doamna Nermin ar fi vorbit astfel despre libertate cu un an mai devreme, aș fi ascultat-o? Aș fi fost la fel de zguduit cum eram acum, sau banii pe care îi aveam atunci m-ar fi protejat? Oare toți ceilalți își pun aceste întrebări, sau mai degrabă ar fi nevoie să se prăbușească, așa, ca mine, într-un abis care pare infinit, ca să și le pună în sfârșit? Nu înțelegem sensul libertății decât atunci când am atins fundul prăpastiei? Și atunci ce este de făcut? Ce urmează să fac? Cum aș putea trăi acum, că am descoperit adevărul despre neputința mea existențială?

Ceva s-a schimbat în mine, vechile mele convingeri s-au șters, altele le-au luat locul, sub influența acestor gânduri a căror miză reală încă îmi scapă. Am descoperit întrebări cu răspunsuri ce mă cufundă într-un ocean de spaimă.

În seara aceea făceam figurație la televiziune. Doamna Hayat era acolo. De pe locul meu, puteam să-i zăresc pletele roșcate, căldura ironică a surâsului ei. Purta rochia de culoarea mării. Sub lumina reflectoarelor, părea înconjurată de un nimb

de aur în flăcări. La scurt timp după dispariția vâlvătăii, Sila a apărut și ea. M-a văzut și mi-a zâmbit în timp ce se așeza.

Pe scenă se afla o cântăreață îmbrăcată în rochie pestriță, roșu cu verde, pe care un șir de lamele scânteietoare, late de-o palmă, trasa un V, care cobora de la umeri până la abdomen. Era ca un vârf de săgeată care indica ținta.

La un moment dat camera ne-a filmat, pe Sila și pe mine, chipurile ne-au apărut pe ecranul gigantic. Am fost cuprins de o ciudată vinovăție. Nu făcusem nimic rău, nu comisese nicio greșală, nu aveam niciun păcat, dar, cu toate acestea, mă simțeam vinovat.

Înregistrarea s-a terminat fără să se mai dea pauză. Publicul începuse deja să părăsească sala, eu nu mă mișcam. Sila se ridicase, aștepta să mă ridic și eu. M-am ridicat. Am ieșit împreună. Oamenii se îndreptau spre scară într-un șir înghesuit. Discutau despre programul serii, despre cine s-a văzut pe ecran, cine și cum a dansat, cine a avut cea mai urâtă rochie, cine s-a maimuțărit pentru a atrage atenția cameramanului.

Sila mă privea cu un fel de nerăbdare. În momentul acela, mi-am auzit numele pronunțat în spate. M-am întors. Doamna Hayat se îndrepta prin mulțime spre noi. Sila a privit-o o clipă, apoi s-a uitat la mine. Doamna Hayat era acum lângă noi.

— Eu am plecat, a spus Sila.

Mi-a pierit graiul. Timp de o secundă, doar o secundă, am rămas încremeniți toți trei față în față. Simțeam cum urcă spre noi mirosul muced al covorului vechi. Rumoarea oamenilor din jur îmi bâzâia în urechi. Doamna Hayat mă privea, mi-am mutat privirea, Sila ne-a întors spatele și a plecat fără să spună un cuvânt. Mă uitam cum se îndepărtează, pradă unui sentiment care semăna cu rușinea și cu durerea, dar nu am făcut niciun gest să o opresc.

— Ce mai faci? m-a întrebat doamna Hayat.

— Foarte bine, dar dumneavoastră?

— Dacă nu ai alt program, așteaptă-mă puțin și vom cina împreună.

— Vă aștept.

— Mă schimb și vin.

M-am așezat pe un scaun din plastic și am așteptat-o. Nu pusese nicio întrebare despre Sila. Și eram sigur că ne văzuse pe amândoi pe ecran. A negat mereu asta. Iar ea nu m-a mințit niciodată. Dacă o întrebam despre anumite lucruri a căror veridicitate m-ar fi putut răni, vocea ei devenea distantă, privirea, din ce în ce mai înghețată și, în fața acestor semnale, avertizându-mă că „îmi va spune adevărul“, făceam fie un pas înapoi, fie mă încăpățânam cu întrebările, riscând să sufăr îngrozitor la aflarea răspunsului. Nu e vorba doar de acea zi, de acel fleac lipsit de importanță, despre care m-a mințit cu insistență. În clipa în care chipul meu și cel al Silei apăruseră pe ecran, mi-am întors imediat privirea către doamna Hayat și am

văzut că are ochii ațintiți pe ecran. Însă de câte ori aduceam subiectul în discuție, sperând în secret s-o prind cu minciuna, ea răspundea: „Dar, de fapt, cum aș fi putut să vă văd? Inventezi!“, și atunci buzele ei schițau un zâmbet pe care nu îl vedeam niciodată la ea, neliniștit și stângaci, ca și cum era pe punctul să dispară sub presiunea unei mărturisiri care o mistuia. Un zâmbet care părea să admită ceea ce cuvintele ei refuzau să recunoască.

Am mers iarăși la restaurantul cu o mie și una de statui. Își legase părul.

— Nu ați venit weekendul trecut.

— Am avut treabă, mi-a răspuns fără altă explicație.

Simțeam cum mă înfurii pe ea, deși nu cunoșteam motivul acestei furii. Nu exista vreunul. Mă încăpățânam totuși să găsesc unul în străfundurile creierului, ca atunci când scotocești într-un cufăr vechi, fără să știi ce cauți.

— Am impresia că ești cu mintea în altă parte, mi-a zis.

— Nu-i adevărat, i-am răspuns râzând.

Apoi i-am spus povestea cu anticarul și fotografia.

— Există asemenea oameni, a zis, dar sunt atât de puțini.

Apoi a adăugat cu un zâmbet sarcastic:

— Întâlnim mult mai mulți imbecili care știu prețul a ceea ce au de vânzare... Apropo, știai că Terra, o dată la fiecare douăzeci de mii de ani, în mișcarea ei de revoluție în

jurul Soarelui, începe să se cutremure dintr-odată?

Nu mai auzisem niciodată o astfel de teorie.

— Nu, nu știam.

— Da, iar în timpul unuia dintre aceste cutremure, Sahara s-a transformat în pădure... Și timp de douăzeci de mii de ani, deșertul a fost pădure... Apoi Pământul s-a cutremurat din nou, pădurea a dispărut, deșertul a reapărut.

O priveam și-mi venea să o întreb dacă nu cumva își bate joc de mine.

— Îți jur. Am văzut un documentar despre asta. Au găsit urmele unei păduri străvechi când făceau săpături în Sahara.

A băut o gură de raki.

— În orice caz, mi se pare un pic stupid să iei lucrurile în serios când trăiești pe o piatră atât de instabilă.

— Și cum să trăiești dacă nu le iei în serios?

— Dar cum trăiți voi, cei care sunteți serioși?

Îmi mângâia mâna cu vârful degetelor.

— Niciodată nu trebuie să uiți două-trei lucruri... Primul, că trăim pe o pietricică nesigură și tremurătoare... Al doilea, că viața este scurtă... Al treilea...

A tăcut.

— Al treilea?

— Îl vei afla tu singur... Hai, ia un pic din mezelurile astea delicioase.

Nu îi plăceau disputele, nu insista niciodată, spunea ce avea chef să spună și nu

îi păsa de interpretarea care urma după aceea.

În seara aceea, purta o rochie de culoarea prunei. Atunci când se apleca în față, privirea îmi aluneca în fanta de umbră care cobora între sânii ei.

Brusc mi-a trecut prin minte că am rănit-o pe Sila. Era ca o fantomă care hoinărește pe străzi, prin ceață: un gând care a dispărut rapid, dar care știam că va reapărea la fel de ușor.

Ieșind din restaurant, m-am împiedicat de statuia Cenușăresei. M-am emoționat.

— Haide, a spus ea, să mergem puțin pe jos, e o noapte splendidă.

Mergeam unul lângă altul, eu ascultam bocănitul tocurilor care loveau caldarâmul. Nu vorbeam. Ea părea căzută pe gânduri. După ceva vreme, s-a oprit:

— Am obosit de la atâta mers. Să luăm un taxi.

Am oprit o mașină, i-a dat adresa șoferului. S-a așezat într-un capăt al banchetei din spate, eu, în celălalt, între noi era un gol. Taxiul a oprit în mijlocul unei străzi în pantă, care cobora dintr-un cartier de oameni înstăriți către unul mai modest, în fața unui imobil cu șase etaje. Nu a protestat când am plătit eu taxiul.

A scos o cheie și a descuiat ușa blocului. Am intrat într-un lift mic, cu ușa cromată; înăuntru stăteam prea departe unul de altul ca să ne atingem, dar suficient de aproape ca să simțim prezența celuilalt. Mirosea a parfum de crini. Am ieșit la ultimul etaj.

Apartamentul ei era de o simplitate uimitoare. Avea un fotoliu acoperit cu o catifea de culoarea vizonului, a cărei uzură trăda plăcerea ei de a sta în el, alături, o masuță joasă, la perete, o canapea verde ou de rață, puțin mai încolo, un gheridon, pe care trona o vază plină cu flori proaspete, și un televizor cu ecran imens, care părea obiectul cel mai prețios din casă. Două lampadare acoperite cu abajururi, unul, așezat lângă fotoliu, celălalt, lângă canapea, împrăștia în jur o lumină blândă.

— Ia loc, te rog, fac o cafea.

M-am instalat pe canapea. S-a întors cu două cafele. S-a așezat pe fotoliu, picior peste picior. Rochia i se ridicase pe coapsă. Am înghițit în sec. Fără să fiu capabil să spun sau să fac ceva. Era clar pe cale să mă seducă, iar eu nu ajunsesem să-mi dau seama că fusesem deja sedus.

— Este foarte frumos la dumneavoastră, am spus cu timiditate.

— Ți place?

— Da, mult.

Apartamentul ei răspândea parfum de flori. Perdelele erau trase. Mă privea surâzând, cu un aer vesel și jucăuș. Ne-am băut cafelele fără să scoatem un cuvânt. Eram conștient totuși că trebuie să spun ceva, dar nu-mi venea nimic în minte.

Și-a pus ceașca de cafea goală pe masuță.

— Vino, mi-a spus cu blândețe, ridicându-se.

Am urmat-o pe culoar, neluându-mi ochii de la mișcarea genunchilor ei. La capătul

culoarului, am intrat în dormitor. La căpătâiul patului mare era aprinsă o veioză.

S-a dezbrăcat încet. Puteai spune că găsea o anume plăcere în a-și scoate fiecare piesă de îmbrăcăminte una câte una. Era complet goală, iar eu nici măcar nu mă descheiasem la cămașă; eram absorbit de spectacolul pe care mi-l oferea. Trupul îi părea mai tânăr decât chipul. S-a întins pe pat și mi-a aruncat cu un ton ironic:

— Ai de gând să stai acolo toată noaptea?

Mi-am scos rapid hainele de pe mine.

Făcea dragoste cu delectare, fără să se grăbească, bucurându-se de fiecare clipă, de fiecare mângâiere, așa cum se dezbrăcase. Gesturile ei tandre le dirijau pe ale mele, îmi arătau ce trebuie să fac și le urmaam cu sfințenie, fără nicio reținere. Gemetele și strigătele noastre au devenit mai iuți, mai puternice, așa cum țâșnește săgeata unui arcaș extraordinar atunci când o eliberează brusc din coarda întinsă prea tare. M-am destins complet, toată ființa mea era invadată de o senzație de vis și de zbor deasupra unui nor cu parfum de crini.

Următoarele unsprezece zile au fost ca o paranteză fermecătoare în mijlocul realității, o altă viață, o altă lume: timpul, gravitația, lumina, culorile, mirosurile erau schimbate, am descoperit legi noi, obiceiuri necunoscute, plăceri de neimaginat.

Doamna Hayat m-a introdus în viața ei cu aceeași naturalețe, cu aceeași armonioasă delectare cu care își oferise trupul, iar eu m-am instalat acolo fără să întâmpin nici cel

mai mic obstacol. O astfel de primire avea totuși ceva neliniștitor, și simțeam deja că seninătatea începuturilor anunța gelozia și zbuciumul sfârșitului. Nu știam atunci că a intra în viața cuiva e ca și cum ai pătrunde într-un labirint subteran, într-un loc bântuit de magie, de unde nu puteai ieși identic cu tine cel care a năvălit înăuntru. Credeam încă în posibilitatea de a trece prin viață ca un personaj de roman, sedus poate, dar sigur pe sine, pe puterea de a ieși din capcana propriilor mele emoții, imediat ce îmi doream asta.

Ea era pentru mine ca o zeiță, o divinitate mitologică al cărei nume nu se regăsea încă în dicționarul meu vechi. Nu rezistam nicio clipă fără să o ating. Intram în panică atunci când pleca, o urmam peste tot.

Obişnuia să se plimbe prin casă îmbrăcată cu un fel de ținută de plajă, compusă dintr-o fustă care abia îi acoperea fesele și un maiou cu bretele care îi descoperea sânii pe jumătate, în picioare, cu saboti din piele neagră, cu toc mic și curelușă la spate. Când mă apropiam de ea, plin de dorință, și o înghesuiam într-un colț al camerei, nu se ferea, se mulțumea să șoptească surâzând, cu voce plină de provocări malițioase și de satisfacție cu greu disimulată, văzând ce efect au asupra mea cochetăriile ei care mă înnebuneau:

— Dar abia m-ai luat pe sus acum cinci minute, ești de-a dreptul nesătul...

Nu aveam ochi decât pentru trupul ei voluptuos, pentru pielea, pentru ridurile și

pliurile ei, care mă chemau pretutindeni, în colțul ochilor, în vârful buzelor, pe ceafă, sub brațe, sub sâni. Își pierduse desigur frumusețea din tinerețe, dar toate aceste mici defecte ale vârstei nu o făceau mai puțin atrăgătoare. Eram convins că o doresc așa cum era, nici mai tânără, nici mai frumoasă. Îmi aminteam cuvintele lui Proust: „Să lăsăm femeile drăguțe bărbaților fără imaginație“.

Eram vrăjit de misterul corpului ei, de ceea ce simțea ea, și mi se părea că nu pot să mai trăiesc fără să îl ating, să îl simt, să îl apuc, să îl strâng în brațe. Chiar de la distanță, vederea trupului ei mă înnebunea. M-a cuprins pasiunea într-o noapte; aprins, pătimaș, dar nu îndrăgostit. Drept să spun, nu cunoscusem încă niciodată nici pasiunea, nici dragostea, iar lipsa de experiență mă împiedica să fac distincția clară între una și cealaltă. Totuși, nu mă consideram îndrăgostit de ea, ceea ce pentru mine se justifica astfel: „Nu pot iubi pe cineva care nu iubește literatura“. Îmi repetam această frază încontinuu. Nu cunoșteam încă răspunsul lui Iris Murdoch la întrebarea ce este iubirea: „Să găsești acea persoană care nu obosește niciodată“.

Uneori, o idee stranie, încă neconturată îndeajuns, la fel de vagă pe cât de puțin inteligibilă, îmi încolțea în minte, și ceva se întâmpla în intervalul dintre această idee și sentimentele mele: dacă nu eram capabil să simt ceea ce i-aș spune doamnei Hayat, reușeam totuși să-i mărturisesc unele dintre

sentimentele mele și atunci mă temeam că ea nu va percepe sinceritatea, ci faptul că sunt eu insensibil. Ca și cum aceste sentimente, noi pentru mine, nu aveau o existență reală atâta timp cât eu nu le trăisem în mod sincer. Cred că din cauza acestei frământări de neînțeles m-am destăinuit atât de puțin doamnei Hayat.

Gătea extraordinar de bine.

Timp de unsprezece zile în șir, nu ne-am dus la studioul de televiziune. Nici la universitate nu am fost. Când nu făceam dragoste, ne uitam la documentare sau ne plimbam prin oraș și ne opream la primul restaurant ieșit în cale dacă ne era foame. Ea plătea întotdeauna.

Avea o relație total surprinzătoare pentru mine cu banii. La drept vorbind, mă îngrijora, iar câteodată chiar mă scotea din sărite. Într-o zi, când ne plimbam pe străzile din cartier, am văzut în vitrina unui anticariat o lampă drăguță. Era un model de demult, cu brațul articulat. O bilă de alamă montată pe o tijă prinsă de piciorul lămpii îți permitea să o înclini în față când trăgeai bila în sus și în spate când o trăgeai în jos. Dădea o lumină foarte frumoasă, foarte blândă, de culoarea chihlimbarului, care se deschidea și se închidea ca o floare din hârtie în funcție de înclinația imprimată bilei.

Doamna Hayat a intrat imediat în magazin, eu am urmat-o.

— Cât costă lampa?

— Șapte mii de lire.

— Perfect, a spus fără să se târguiască o clipă. Ambalați-o bine, vă rog, să nu o spargem pe drum.

Nu-mi venea să cred. Primeam șaptezeci de lire pentru o zi de figurație, iar doamna Hayat cheltuia de o sută de ori salariul nostru zilnic pentru o lampă. Acest comportament mi se părea, fără îndoială din pricina sărăciei în care trăiam de o vreme, absolut iresponsabil.

— Tocmai ați dat pe o lampă banii pe o sută de zile de muncă, i-am spus imediat ce am ieșit, ținând în brațe lampa ambalată cu grijă.

Îi vorbeam cu dumneavoastră când nu eram acasă.

— Și pe ce ar trebui să dau banii pe o sută de zile de muncă?

— Nu știu... Mi se pare chiar un pic iresponsabil.

— Iresponsabil față de cine?

— De dumneavoastră însevă...

— Și în ce constă responsabilitatea față de mine însămi?

— Să aveți grijă să fiți asigurată material.

— Asta-i tot?

— Cel puțin asta.

— Așa ai fost învățat?

— Da.

— Bine.

A tăcut. Felul ei de a pune capăt discuției mă enervase, așa că am adăugat:

— Am dreptate, nu-i așa?

— Poate că nu.

— Și de ce nu?

— Consideri că doar atunci când sunt asigurată material sunt responsabilă față de mine, nu?

— Da.

M-a privit și a început să râdă.

— Poate că nu, nu sunt responsabilă așa cum înțelegi tu asta. Poate că singura responsabilitate pe care o am față de mine este să mă fac fericită. Ceea ce, acum, tu încerci să distrugi...

— O lampă vă face fericită?

— Da. Chiar foarte fericită.

— Și dacă mâine aveți nevoie de banii ăștia?

— Și dacă mâine nu am nevoie de banii ăștia?

— Ați fi totuși mai liniștită.

— Și dacă să fiu fericită mă interesează mai mult decât să fiu liniștită...

Mi-am dat seama că joc rolul de imbecil, dar prea târziu, și încăpățânat fiind, nu voiam să dau înapoi.

— S-ar putea să regretați mâine.

— Dacă nu aș fi cumpărat-o, aș fi regretat încă de astăzi.

În clipa aceea treceam pe lângă un vânzător de flori ambulant. A văzut mimozele și, de parcă această conversație nu ar fi avut loc niciodată, a cumpărat un buchet imens. Când ne-am întors acasă, a mutat lampadarul de lângă canapea ca să-l înlocuiască cu noua lampă, apoi a pus mimozele în vaza mare din mijlocul mesei. Începuse să plouă, picăturile de ploaie alunecau de-a lungul geamurilor, aureola de

chihlimbar a lămpii ilumina la un loc mimozele, picăturile de ploaie, părul roșu și auriu al doamnei Hayat, într-un vertiginos joc de reflexii. Ea admira efectul noului său aranjament râzând de bucurie.

— Mă simt ca regina Cleopatra.

Nu înțelegeam nimic.

— Care-i legătura?

A venit și mi-a dat un sărut.

— Nu știu, Marc Antoniu.

Fusesem un cretin și regretam, mi se păruse că rezolvam ceva cu asta. A plecat spre dormitor cântând. Un cântec pe care nu-l auzisem niciodată: *Iubirea adoră coincidențele / iar destinul, diferențele / Timpului îi place să curgă mereu / omului, să caute din greu*. S-a întors în ținuta ei sumară, cu sânii jucând voluptuos în ritmul șoldurilor săltărețe.

— Hai, vino, e timpul să facem de mâncare.

În bucătărie, m-am oprit în spatele ei și o mângâiam fără să scot o vorbă.

— Ce dorești?

Mă privea fix.

— Nu meriți, dar fie...

După ce ne-am iubit, în timp ce mâncam, de parcă voia să mă consoleze, a spus:

— Nu pe lampă am cheltuit banii, ci pe lumină.

Dădea impresia că i se pare foarte rațională această explicație. Nu am putut să mă abțin să izbucnesc în râs. Aveam câteodată senzația că sunt copilul ei, iar altă dată, ca acum, că îi sunt tată, dar oricare ar

fi fost situația, tot ea era conducătoarea, iar eu alergam în spatele ei, mereu cu un pas în urmă, încercând să țin ritmul cu ea și, tot timpul puțin uimit, să respect schimbările ei de direcție.

După masă și cafea, ne-am instalat în fața televizorului, ea așezată pe fotoliu, cu genunchii la piept și cu fusta ridicată pe coapse. Privind-o, am văzut atunci la ea ceva ce nu remarcasem niciodată înainte și care totuși i se potrivea atât de mult: o imensă singurătate. Era cufundată în această singurătate care nu îi aparținea decât ei, care o distra, o făcea fericită, iar pe mine mă uitase. De câte ori, după aceea, nu am văzut-o retrăgându-se în această singurătate, cu un surâs mulțumit în colțul gurii. Și când îi vorbeam, ieșea de acolo imediat, cu aceeași seninătate și aceeași naturalețe cu care intrase. Singurătatea ei era ca un cuib. Evada din el cu aceeași ușurință cu care își ia o pasăre zborul din cuibul ei, cu aripile larg deschise, fără nici cel mai mic efort. Această extraordinară înclinație pentru singurătate era și ea una dintre calitățile ei neobișnuite, iar singurătatea ei mă umplea de încântare și mă făcea să-mi doresc să intru și eu acolo. Mi-aș fi dorit să fim în aceeași singurătate.

La televizor era un documentar despre furnici. Excluzând literatura, nu mai văzusem vreodată ceva atât de fascinant. Există o mulțime de diferențe uimitoare între diversele specii de furnici. Unele furnici de deșert seamănă cu niște astronauți; cu milioane de ani înainte ca

omul să fi inventat acest straniu costum, ele se îmbrăcaseră deja cu el și le puteai vedea cum străbat nisipul în ținuta futuristă.

Furnicile, creaturi oarbe, construiesc sub pământ orașe întregi, cu străzi, bulevarde, case. Au inventat sisteme de aerisire foarte complicate, au creat baraje în calea apelor care le amenințau clădirile. Fiecare specie de furnici construiește exact același tip de oraș, în orice loc de pe planetă s-ar afla. Inteligența lor comună, fiindcă nu cunosc noțiunea de individual, creând totul în colectiv, le permite să elaboreze planuri urbanistice de o impresionantă splendoare. Dacă găsesc o frunză care le trezește interesul, furnicile tăietoare de frunze încep să intoneze un cântec. Sunetul e transmis de piciorușele lor frunzei și, auzind acest cântec care se repercutează astfel ca dintr-un difuzor, furnicile special însărcinate cu transportul sosesc repede ca să o care spre colonie.

De asemenea, furnicile știu să pună la cale comploturi pentru răsturnarea reginei, organizează trupe în vederea unor adevărate lovituri de stat și apoi devorează regina pe care au detronat-o cu forța. Am înțeles atunci de ce Maeterlinck a scris o carte despre furnici, și regretam sincer că nu o citisem; mi-am promis să mi-o procur de la anticariat cum voi avea ocazia. Pentru prima dată, am descoperit o lume atât de bogată și de uimitoare ca aceea din romane.

La sfârșitul documentarului, doamna Hayat m-a întrebat dacă mi-a plăcut.

— Enorm! Nu mi-aș fi imaginat vreodată că furnicile ar putea organiza lovituri de stat...

— La fel este și la maimuțe, au loc adevărate bătălii politice, maimuțele care vor să fie alese conducători împart banane altor maimuțe ca să se ralieze la cauza lor, organizează adevărate campanii, le vezi cum îi iau pe micuți în brațe, întocmai ca politicienii la mitinguri.

S-a ridicat.

— Mai bem o cafea înainte să mergem la culcare?

— Sigur că da.

Am mers după ea la bucătărie, am îmbrățișat-o strâns, iar ea a spus râzând:

— O să mergem la culcare, o să mergem, nu te îngrijora.

— Cum ți-a venit ideea să faci figurație pentru televiziune? am întrebat-o când ne beam cafeaua.

— Aveam un prieten care era director la canalul ăsta, el mi-a propus să fac parte din public, e distractiv, spunea el, atunci m-am hotărât să mă duc să mă conving și, într-adevăr, a fost chiar amuzant. Este ca un documentar în subteran, vezi lucruri, atitudini, oameni pe care nu îi vei vedea în niciun alt loc. Este ca și cum ai urmări aventurile unei specii de creaturi aparte, iar pe deasupra participi și tu la aventură.

Îi contemplam picioarele.

— E timpul să mergem la culcare, a spus ea zâmbind, văd că ți-ai pierdut răbdarea.

Alături de ea am descoperit suprema fericire de a fi bărbat, mascul, am învățat să înot în craterul unui vulcan care răspândea parfum de crini. Era un safari nesfârșit de plăceri. Mă înfășura în căldura și în voluptatea ei ca să mă ducă departe, către locuri necunoscute, iar fiecare dintre gesturile ei tandre era ca o revelație senzuală. M-a învățat că plăcerea poate fi obținută pe un număr infinit de căi.

Am descoperit de-a lungul zilelor sentimente noi, idei noi, o altă percepție a timpului, un alt mod de a trăi. Natura timpului se schimba imediat ce o atingeam, existența se elibera din învelișul timpului, spintecată parcă de un cuțit ascuțit, despuiată de trecut și de viitor, dezvăluind clipa trăită, ca pe miezul unui fruct succulent. De obicei strivit sub povara grea a trecutului și a viitorului și niciodată trăit cu adevărat din cauza necesităților care îl apăsau, „momentul prezent“, acest sâmbure de timp care trece, scăpa de trecut și de viitor ca să devină măsura infinită a vieții. Amintirile de ieri dispăreau împreună cu grijile de mâine, existența în întregime nu forma decât un singur și inalterabil „prezent“. Un prezent care se desfășura fără niciun obstacol, plin de veselă dezinvoltură, de glume, de tandră seninătate și neobosită voluptate. Nu mai exista nici trecut, nici viitor când îi simțeam trupul lipit de al meu, ci doar momentul unic, invadat de prezența ei, care doar el ne lega de viață.

Aceasta era imensa libertate pe care o trăiam desprinzându-mă de hotarele timpului. Doamna Hayat era liberă. Fără compromisuri sau revolte, liberă pur și simplu din nepăsare, din calm, iar la fiecare dintre atingerile noastre, libertatea ei devenea și a mea. Curând, viața nu putea să mai aibă gust în afara acestei libertăți, ajunsesem dependent de deliciile ei. Dacă ea se îndepărta de mine și nu o atingeam, aripile timpului se închideau pe loc, trecutul și prezentul sufocau din nou „momentul prezent“, mă simțeam asfixiat.

Doamnei Hayat nu-i păsa de nimic, lua totul în râs, nimic nu o putea răni. Într-o seară am ieșit la un bistrou. La masa de alături, un grup de tineri mânca și bea. Una dintre fetele de la masă, nu știu de ce, dacă făcea asta din plăcerea de a jigni sau doar fiindcă băuse prea mult, a întrebato brusc, arătând spre mine:

— E fiul dumneavoastră?

Preț de o clipă, mi-a fost teamă că doamna Hayat va fi teribil de ofensată, dar ea, scuturându-și pletele lungi, i-a răspuns cu zâmbetul pe buze:

— Da, dar e puțin cam prost-crescut.

Pe drumul de întoarcere, am provocat-o:

— Atunci ești mami dacă sunt fiul tău?

— Da, dar ești puțin cam prost-crescut...

I-am spus atunci povestea lui Oedip.

— Vrei să spui că tu ești Oedip?

— De ce nu... Se vorbește despre „complexul lui Oedip“ referitor la acest tip de relații.

La aceste cuvinte, a izbucnit în râs.

— Mami, așa nume de pisoii dați voi relațiilor? Altfel, vă e teamă că sunteți complet pierduți, nu-i așa?

Eram un cuplu frumos: soț și soție, fiu și mamă, tată și fiică, gardă de corp și prințesă, prinț și odaliscă, puteau să ne considere orice voiau, eu știam că nu intrăm în niciun tipar; aveam raportări atât de diferite la existență, surse de inspirație atât de diverse, încât era imposibil să ne clasezi în vreuna dintre categoriile preexistente. Când ea îmi vorbea despre natură, univers, animale sau astre, mă simțeam ca un băiețel ignorant, iar când îi vorbeam eu despre scriitori sau despre filosofi, ea mă asculta ca o fetiță. Dacă literatura nu o interesa în mod deosebit, observasem că biografiile scriitorilor sau cele ale filosofilor o pasionau, și de fiecare dată când îi povesteam viața vreunuia, mă asculta cu aceeași religiozitate cu care se uita, de exemplu, la un documentar despre furnici.

— Kierkegaard era îndrăgostit de o tânără pe nume Regina. I-a cerut mâna și ea a acceptat. Dar în ultima clipă, Kierkegaard și-a dat seama că e prea pios și prea tulburat pentru a se căsători. Și-a retras cererea. Regina l-a rugat să o ia de soție, implorându-l cu lacrimi în ochi, dar el nu a cedat, nu s-a însurat cu ea.

— Și apoi?

— Regina s-a măritat cu altul, a fost foarte fericită, iar Kierkegaard a fost nefericit întreaga viață.

M-a privit uimită:

— Vai! Ce imbecil!

Nu m-am putut abține și am izbucnit în hohote de râs. Nici chiar doamna Nermin nu ar fi îndrăznit să vorbească în felul acesta despre Kierkegaard.

Râdeam mult împreună. Nu mi-aș fi imaginat vreodată că m-aș putea distra atât de mult cu cineva. Chiar dacă aveam personalități, pasiuni, o cultură și gusturi foarte diferite, totul între noi era minunat de natural.

Am discutat enorm și totuși ea nu a vorbit niciodată despre ea, nici despre trecutul, nici despre planurile ei. Știam foarte puțin, ea nu spunea nimic și, dacă i-aș fi pus o întrebare mai personală, ar fi ridicat din umeri și ar fi schimbat imediat subiectul. „Viața mea nu are nimic prea interesant“, spunea ea. Era ca o galaxie misterioasă care plana în mijlocul vieții mele și căreia îi vedeam stelele, aștrii, sclipirile, dar a cărei enigmă în totalitate rămânea de nerezolvat. Nu-mi dădeam seama dacă avea un secret ascuns, un secret căruia i se părea mai seducător să-i păstreze misterul, sau considera pur și simplu prea plictisitor să vorbească despre el. Era o gaură neagră în mijlocul acelei bolte înstelate, o pată de întuneric ispititoare care mă fascina și pe care nu am reușit niciodată să o străpung.

Am încercat să recurg la șiretlicuri ca să aflu mai mult; aveam în minte cuvintele domnului Kaan, profesorul nostru: „Ca să cunoști pe cineva, trebuie să-i cunoști

visurile“. Într-o seară, înainte de a ne culca, am întrebat-o:

— Care este cel mai mare vis al tău?

A început să chicotească, un râs numai al ei, care îmi evoca de fiecare dată imaginea unei ploi de diamante ciocnindu-se unul de altul pe o bucată de catifea neagră.

— Să merg cu o viteză mai mare decât cea a luminii, a răspuns în sfârșit.

Eram obișnuit cu genul acesta de răspunsuri trăsnite.

— Nu așa, vorbește serios!

S-a ridicat în capul oaselor, goală toată, cu sânii grei ușor revărsați, cu peticul de mătase castanie ascuns între coapse, cu umerii și picioarele aurite de veioza de pe noptieră.

— De când eram mică visam să merg mai repede decât lumina, a spus cu seriozitate. Imaginează-ți: ești atât de rapid, încât poți merge peste tot, dar nimeni nu te vede. Ești peste tot, dar pentru ceilalți nu ești nicăieri. Apoi lumina sosește din spate aducându-ți imaginea ta. Iar ei cred că această imagine ești tu, dar nu este decât o imagine... Ei îți pun întrebări, iar tu, mereu invizibil, le răspunzi, separat de imaginea ta... Totul ar fi mai distractiv dacă am putea merge mai repede decât lumina, ființele reale ar fi invizibile, iar ființele vizibile nu ar fi reale.

Și-a apropiat obrazul de al meu.

— Știi vreun vis mai frumos decât ăsta?

Am îmbrățișat-o și am strâns-o la piept.

— Nu, nu există un vis mai frumos...

Într-o dimineată, la micul-dejun, cum afară era o vreme minunată, a hotărât:

— Azi mergem la pădure. Pregătesc un coș de picnic, vom lua prânzul acolo.

Avea genul acesta de dorințe subite. Îi venea deodată o idee și voia să o pună pe loc în practică. Era convinsă că poate face orice îi trece prin cap. Și făcea.

— Și cum ajungem la pădure? am întrebat.

— Cu mașina.

— Care mașină?

— A mea.

— Ai mașină?

— Da, mi-am cumpărat o mașină, dar cum nu-mi place să conduc, stă parcată în fața blocului... Știi să conduci, nu?

— Da.

— Perfect, atunci conduci tu.

Pădurea era tăcută. Am parcat la marginea unei cărări și am luat-o printre copaci. Frunzele moarte foșneau sub pașii noștri. Jucându-se prin frunzișul roșiatic, un soare blând de toamnă, care trecea parcă printr-un voal de dantelă, ne picta în puncte și liniuțe de lumină și încălzea tufișurile răcoroase. Lumini și umbre își schimbau continuu locul. Ne-am oprit într-o poieniță, unde am întins pătura pe care o luaserăm cu noi. Doamna Hayat s-a lăsat pe spate, cu mâinile sub cap, și a închis imediat ochii. O priveam. Un vânt ușor răvășea frunzișul și făcea să danseze lumina care cădea pe ea, iar corpul părea că i se unduiește în ritmul acestor valuri.

Dădea impresia că uitase de mine; eu o priveam și mă gândeam la ea, dar ea la ce se gândea oare? Nu voi afla niciodată nimic despre asta, iată tot ce știam, și ignoranța asta mă contraria. Am simțit că neputința de a cunoaște, sau măcar de a ghici, ce gândește femeia din fața mea mă scoate din fire.

A deschis brusc ochii și a zâmbit larg.

— Nu ți-e foame?

— Ba da, puțin.

S-a ridicat sprijinindu-se într-o mână și a tras spre ea coșul de picnic, din care a scos sandviciuri, pahare și farfurii din carton. Am mâncat în tăcere. Nu ascultam nimic altceva decât șoaptele frunzelor bătute de vânt.

— Nu cu asta seamănă fericirea? m-a întrebat.

Nu am spus nimic, întrebarea ei nu avea nevoie de răspuns.

Până la sosirea scrisorii fatidice, nu am știut niciodată dacă e fericită sau nu alături de mine. Nu vorbeam despre sentimentele noastre. Într-o zi, când luam prânzul într-un bistrou de cartier, în spatele geamurilor bătute de ploaie, nu m-am mai abținut și am întrebat-o: „Ești fericită?”. Înainte de a-mi răspunde, m-a privit lung, cu aer mirat și aproape amenințător: „Nu se pune o asemenea întrebare unei femei. O femeie nu știe dacă este fericită, în schimb, știe perfect ce-i lipsește fericirii ei. Deci nu e nevoie să-i amintești“. Cum aș fi putut să știu că această lipsă putea să le chinuie chiar și pe cele mai curajoase dintre ele?

După picnic, s-a întins din nou, cu ochii deschiși sub lumina care se juca și licărea printre frunze. I-am pus mâna pe coapsă. Mi-a aruncat o privire glumeață.

— Ce dorește această mână?

— Pe tine!

— Mă dorește foarte mult?

— Da.

A strâns totul de pe pătură. Apoi, s-a ridicat. Și-a sufiecat fusta până la brâu, mi-a întors spatele și s-a sprijinit cu ambele mâini de trunchiul unui copac. A durat puțin, trei sau patru minute, dar în această pădure pustie, amestecul de teamă și dorință îți provoca o așa înfiorare, că am simțit cum trupul îmi explodează de voluptate, se sparge literalmente în bucăți, o plăcere ascuțită ca cioburile de sticlă, o plăcere cum nu mai trăisem vreodată.

În timp ce îmi închideam cureaua, mi-am dat seama de riscul nebunesc pe care ni l-am asumat: dacă ne-ar fi surprins cineva în această poziție, chiar în mijlocul pădurii, cine știe ce s-ar fi putut întâmpla? Mi-am imaginat cele mai rele lucruri. Doamna Hayat nu dădea vreun semn de îngrijorare. Nu îi fusese frică. Când i-am mărturisit teama mea, a început să râdă:

— În cel mai rău caz, murim... În cel mai rău caz, murim.

În seara aceea, în pat, mi-a vorbit pe un ton sobru, pe care nu îl mai auzisem vreodată la ea.

— Într-o zi, vei uita tot ce trăim acum.

A tăcut, a respirat adânc.

— Singurul lucru pe care ți-l cer e să alegi un moment, un moment unic... Și să nu uiți acel moment... Dacă vei încerca să-ți amintești totul, vei uita totul... Dar dacă alegi un moment dintre toate cele trăite împreună, atunci îți va aparține mereu, nu îl vei uita niciodată. Iar eu, eu voi fi fericită să știu că încă exist pentru tine, întipărită pentru totdeauna în mintea ta, ca amintire a unui moment pe care l-am petrecut împreună.

Se mulțumea cu un moment, cu o singură imagine.

Voiam să-i spun că îmi va rămâne mult mai mult decât o singură imagine despre ea, dar și-a pus un deget pe buzele mele.

— Ssst, nu spune nimic.

Nu am mai spus nimic.

Am adormit legănat de o senzație de bucurie amestecată cu o tristețe inexplicabilă.

A doua zi dimineată, era mai liniște ca de obicei. Ea își lua micul-dejun în tăcere. În locul ținutei sumare obișnuite, purta o fustă până la genunchi. Când a terminat masa, mi-a spus:

— Ți-ai neglijat de prea mult timp cursurile și lucrul la televiziune. E timpul să te întorci la viața ta... Hai, odihnește-te, și eu mă voi odihni puțin.

Mă dădea afară. Mi-au luat foc obrajii. Nimeni nu mă umilise vreodată așa. M-am îndreptat spre ușă fără să scot vreun cuvânt.

— Stai puțin, ia asta.

M-am întors. Era cheia de la mașină.

— Oricum nu o folosesc, poți să o păstrezi pentru o vreme.

Am vrut să o refuz categoric, dar într-un fel cheia asta era o garanție că relația noastră se va relua într-o zi, iar eu nu mă puteam hotărî să renunț la ea. Am luat cheia. Când să deschid ușa, m-a oprit:

— Pleci fără să mă săruți?

Am sărutat-o rece pe obraz.

Urcându-mă în mașină, mi-au venit în minte cuvintele lui Nietzsche: „în cea mai dulce femeie, găsește un gust amar”⁴. Un gust foarte amar, care îmi ardea gâtul.

---

4. Friedrich Nietzsche, *Așa grăit-a Zarathustra*, traducere de Victoria Ana Tăușan, Edinter, București, 1991, p. 72.

V

Zgomotul mă trezise în zori, dar eram atât de obosit că am adormit imediat la loc. Când m-am sculat, am coborât la bucătărie să beau un ceai; era lume în jurul mesei, vorbeau nervoși, se vedea că sunt agitați.

— Ce s-a întâmplat? l-am întrebat pe Bodyguard.

— De dimineață au picat polițaii din senin și au arestat doi puști de la etajul întâi.

— De ce?

— Au distribuit un mesaj pe Facebook.

— De când e asta o crimă?

Cel căruia toți îi spuneau Poetul a auzit întrebarea; s-a ridicat brusc în picioare și a şuierat printre dinți:

— A glumi pe seama guvernului a devenit o crimă. De acum înainte, e interzis să glumești.

— Vorbești serios? l-am întrebat.

— Ei sunt foarte serioși.

Ziceai că suntem înghesuiți în palma unui uriaș care ne putea strivi oricând voia, doar strângând pumnul. Încă în stare de șoc, începeam să ne dăm seama că să facem ceea ce făcusem dintotdeauna putea de acum să ne coste o condamnare, că era suficientă o glumă, un singur cuvânt, o singură propoziție pentru ca poliția să descindă în zori și să ne ia pe sus. În fața stării de nesiguranță provocată de amploarea pe care o luaseră aceste noi amenințări, nu ne mai rămânea decât frica, o frică tăcută, colectivă.

Nimeni nu a mai spus nimic. În cele din urmă, am părăsit clădirea și m-am dus la mașina pe care o parcasem ceva mai departe.

Evenimentul de dimineață nu a făcut decât să sporească confuzia generală. Toate emoțiile acumulate în ultima vreme mă apăsau cu atâta greutate, că la cea mai mică mișcare riscam să fiu zdrobit, distrus, făcut fărâme. Mă simțeam sfârtecat de o haită de animale sălbatice. Gândurile cele mai sfâșietoare o priveau toate pe doamna Hayat.

De ce m-a gonit? Cu ce greșisem? Se săturase de mine? Găsise alt bărbat?

În special această ultimă întrebare mă îngheța pe loc, mă paraliza parcă și îmi era imposibil să-mi revin. Eram obsedat de ideea de a ști unde se află doamna Hayat, iar dacă mi-ar fi putut spune „sunt aici“, cred că întreg trupul mi s-ar fi destins dintr-odată și, pentru că aș fi putut în sfârșit să o localizez mintal, m-aș fi liniștit complet. Dar cum nu reușeam să-mi fac nicio imagine despre locul în care se afla, ea se îndepărta de mine, dispărea într-o ceață misterioasă, de unde se iese din când în când, goală și zâmbitoare, ca să dispară din nou în negura de nepătruns. Și ignoranța în care mă găseam, intensificată de imaginația mea care o luase razna, era leagănul celor mai rele suspiciuni și în același timp al bănuielilor nefondate, născute moarte.

Neputința de a ajunge la ea, să-i vorbesc sau să o ating atunci când vreau, mă

cufundase într-o enormă disperare, iar geloziei i s-au adăugat alte gânduri morbide, eram îngrozit de ideea că i s-ar fi putut întâmpla ceva, că moare sau, mai degrabă, că unul dintre gesturile ei de curaj va sfârși prin a o ucide. Hrăniți și adăpați de necunoaștere, lăstarii fragili ai fanteziei mele crescuseră, deveniseră uriași și mă sugrumau. Se mai întâmpla ca emoțiile mele, lovite de oboseală, să dispară brusc, lăsându-mă golit, calm pentru o vreme. În clipele acelea, mă simțeam ca o ramură tânără, crudă și plină de viață. Nu știam cum să ies din acest cerc infernal. Asta nu fusesem învățat. Cu timpul, asemenea unui om care suferă de o boală cronică, am ajuns să mă obișnuiesc cu crizele ei, iar dacă durerea resimțită nu se atenua, știam cel puțin să înlătur tulburarea pe care o cauzau. Și până în ultimul moment, până la evenimentul fatidic, faptul de a o regăsi încă după ce o pierdusem era mereu suficient ca să-mi domolească suferința.

Am luat mașina. Era mică, drăguță. Chiar dacă nu era a mea, eram încântat să o am la dispoziție. Tata refuzase mereu categoric să-mi cumpere mașină. „Un bărbat nu trebuie să aibă mașină decât dacă și-o poate lua singur“, spunea. Cred că era obsedat de imaginile cu copii de bogătași morți în accidente, iar asta explica fermitatea principiilor sale, asupra cărora nici chiar intervențiile mamei nu aveau efect. În vremea când eram bogat, mergeam întotdeauna pe jos la școală, acum, sărac,

mergeam la facultate cu mașina. Era răcoare, umed, dar am deschis geamul și mi-am lăsat brațul să atârne în afară în timp ce conduceam.

Aveam curs cu domnul Kaan. Când vorbea, parcă răsuna toba mare, așa o voce avea, surprinzătoare pentru statura sa mică. A început cu o întrebare:

— De ce majoritatea scriitorilor caută noutatea și schimbarea mai ales în formă? De ce li se pare mai provocator să modifice forma, stilul, și nu fondul, ideea?

A trecut cu privirea lui pătrunzătoare pe deasupra clasei, apoi, ca de obicei, a răspuns chiar el la întrebare:

— Pentru că fondul nu se schimbă.

Mergând acum printre rânduri, a continuat cu o voce tristă, de parcă în discursul lui sau la elevii lui îl întrista ceva:

— Fondul întregii literaturi este ființa umană... Emoțiile, afectele, sentimentele omenești. Iar rezultatul comun al tuturor acestor sentimente este dorința de a posedea. Când vreți să posedați pe cineva, să deveniți stăpân pe inima și pe sufletul său, asta înseamnă iubire. Când vreți să posedați trupul cuiva, asta înseamnă dorință, voluptate. Când vreți să-i înfricoșați pe oameni și să îi constrângeți la supunere, asta înseamnă putere. Când cel mai mult pe lume doriți banii, asta este aviditate. În sfârșit, când vă doriți nemurirea, viața de după moarte, asta este credință. Literatura, de fapt, se hrănește cu aceste cinci mari pasiuni omenești, al căror unic izvor comun este

dorința de posesie, și nu abordează alte teme. Acesta este fondul.

S-a oprit ca să privească de-a lungul sălii.

— Cum veți schimba acest fond? Asta-i întrebarea.

Un surâs ușor i s-a schițat în barba căruntă.

— În timpul semestrului, aștept de la voi să răspundeți la această întrebare... Sau să îmi contraziceți teza printr-o alta, sprijinindu-vă pe argumente. Reflectați, treceți la treabă. Și să nu uitați niciodată ca aș prefera să fiu mai degrabă contrazis decât aprobat.

Ieșind de la curs, mă gândeam că eu în niciun caz nu voiam să o posed pe doamna Hayat, ci doar să fiu alături de ea. Totuși simțeam că există în acest răspuns ceva ce sună fals, ceva de natura autoconvingerii. Nu eram foarte sigur de autenticitatea gândurilor mele, iar o voce îmi spunea: „Poate că dorința mea este efectiv să o posed“. Dar ce anume exact voiam să posed la ea? Trupul? „Da“, părea că răspunde cealaltă voce, „vreau să-i posed trupul“. Și sufletul? La această întrebare mi-am refuzat răspunsul, nu voiam nici măcar să mi-o pun, și totuși nu îmi ieșea din cap. Dacă mă gândeam la sufletul doamnei Hayat, prima imagine care îmi venea în minte era cu ea în fața televizorului, cufundată într-o singurătate fascinantă, de parcă singurătatea era chiar sufletul ei, și nu reușeam să-mi explic de ce o percep astfel, chiar dacă simțisem dorința de a avea și eu locul meu

rezervat în această singurătate. A fost vorba despre dorința de posesie, a fost vorba despre un nou mod de a o privi? Răspunsurile mă înspăimântau; am înțeles că această singurătate calmă și misterioasă mă fermecase, iar vraja continua să acționeze...

În seara aceea, doamna Hayat nu a venit la televiziune. Și Sila lipsea. Nu aveam cu cine să vorbesc, toată lumea mă abandonase. Mă uitam la scenă cu privirea goală. Cânta o femeie cu o fustă foarte scurtă. Avea picioare superbe. „Femeile știu ce trebuie să arate“, spunea doamna Hayat. Dar pe chipul cântăreței ceva nu era în regulă, un soi de straniețe, imperceptibilă la prima vedere. Am încercat să descopăr despre ce e vorba și mi-am concentrat întreaga atenție asupra ei. Femeia nu avea buze. Gura ei era ca o fantă, ca o tăietură. Însă în mod straniu această lipsă care sărea în ochi nu o făcea mai puțin provocatoare.

Apoi și-a făcut intrarea un cântăreț însoțit de trei dansatoare ale căror cărnuri goale se iveau din sutienele cu paiete și din fustele crăpate. Dansau cu grație și suplețe uluitoare.

La pauză am ieșit să beau un ceai pe culoar. Majoritatea femeilor de acolo aveau vârsta doamnei Hayat; toate erau blonde. Îmi amintesc de o replică de-ale ei pe care o rostise râzând: „Oricare le-ar fi culoarea la naștere, toate femeile mor blonde“. Am întrebat-o din ce cauză. Mi-a explicat că, îmbătrânind, trăsăturile femeilor se

adâncesc și se înăspresc, iar părul închis la culoare accentuează această duritate a feței, în timp ce părul deschis tinde să le atenueze. „Nu te învață asta în cărțile tale, Marc Antoniu?“, adăugase ca să-și bată joc de mine.

Îmi lipsea.

În seara asta erau câteva figuri feminine noi; nu semănau cu restul spectatoarelor și spectatorilor, stăteau nemișcate, așezate în liniște, cu chipurile marcate de un soi de gravitate îngrijorată, privind în jur cu un aer mirat și ușor rușinat. Locul lor nu era aici. Dacă te uitați mai atent la ele, ghiceai sub mina lor gravă un fel de aroganță disimulată cu stângăcie.

În a doua parte a emisiunii, în mijlocul unei melodii populare lacrimogene, un oboist s-a avântat într-un solo, reluând tema, de parcă era o piesă de jazz. Nici dacă mi-ar fi spus cineva, nu mi-aș fi imaginat vreodată că se poate asculta aici acest gen de muzică, și pe deasupra cu un instrument ca oboiul. Am fost impresionat de talentul interpretului. Publicul a aplaudat zgomotos. Pentru prima dată, cochetele cu părul platinat și bărbații care se uitați în jurul lor uimiți păreau că recunosc calitatea a ceea ce tocmai ascultaseră.

Când s-a terminat emisiunea, după plecarea celorlalți, am rămas singur; nu voiam să mă grăbesc. Apoi, am hoinărit pe străzi. Ajuns acasă, am dat o raită prin bucătărie să văd dacă întâlnesc pe cineva; nu era nimeni. Mi-am făcut un ceai,

așteptând și sperând că poate apare vreun vecin. Nu a venit nimeni. Am urcat în camera mea, am deschis ușa de la balcon și m-am așezat să mă uit la oamenii de afară. Mulțimea părea că se diminuase și mai mult.

Înăuntru, cei trei fermieri se duceau la bal. Se vor duce la bal până la sfârșitul lumii.

Rămăsesem îmbrăcat. Mă copleșise o teamă absurdă de a-mi da hainele jos, ca și cum, dacă aș fi fost dezbrăcat, m-ar fi apăsât și mai tare disperarea și singurătatea. M-am băgat în pat îmbrăcat și m-am învelit cu plapuma. Așa am dormit. A doua zi m-am trezit devreme. Camera era minuscule. Sufocantă. Panicat, am părăsit clădirea. Rătăceam pe străzi. Oamenii plecau la serviciu. Aveau chipuri posomorâte.

Pe la prânz, mi-am făcut curaj și i-am telefonat Silei.

— Ce mai faci?

— Bine, mi-a răspuns, dar tu?

Părea bucuroasă să mă audă.

— Ce faci acum? am întrebat-o.

— Citesc o carte pe care am găsit-o în biblioteca lui Hakan. *Povestea unei insule necunoscute* a lui Saramago.

— Bietul Pedro Orce...

— Bietul Pedro Orce, a răspuns Sila.

Scena în care, din milă față de singurătatea acestui biet bărbat, un cuplu de femei au făcut dragoste cu Pedro Orce, mi-a rămas în memorie ca una dintre cele mai puternice pe care le-am citit vreodată, despre problema bunătății.

Câți oameni de pe acest pământ, atunci când am rostit „bietul Pedro Orce“, ar fi răspuns ca ea, „bietul Pedro Orce“? Foarte puțini. Găsisem pe unul dintre ei, dar nu știam încă dacă am vreo șansă în fața lui.

În *Divina Comedie*, am fost impresionat de acei doi amanți pe care Dante îi întâlnește în Infern, Paolo și Francesca, care s-au îndrăgostit unul de celălalt citind împreună o poveste de dragoste, încălcând astfel toate interdicțiile și acceptând condamnarea la focurile gheenei. Și eu, de fiecare dată când citeam o carte care vorbea despre iubire alături de o femeie, îmi imaginam că ne îndrăgostim nebunește. Era cea mai mare dragoste din lume. „Bietul Pedro Orce“, cuvintele repetate de Sila tocmai îmi amintiseră asta.

— Nu ai venit aseară.

— Așa e, am terminat târziu cursurile. Nici pe tine nu te-am mai văzut de mult timp.

— Mama a fost bolnavă, am stat cu ea o vreme, dar acum e mai bine...

Neavând curaj să-i propun o întâlnire, m-am refugiat în spatele lui Shakespeare.

— *When shall we two meet again, in thunder, in lighting or in rain?*⁵

A izbucnit în râs.

— Nu e nevoie să așteptăm o vreme atât de dramatică, un cer noros ar fi la fel de bun.

— Ești liberă? Când pot să trec să te iau? Un prieten mi-a împrumutat mașina lui.

— Sunt gata în două ore.

Conduceam spre coastă. Cerul era acoperit, marea, cenușie.

— Ce-ai zice să găsim o pescărie la malul mării?

— Sunt prea scumpe, a spus ea.

— Nicio problemă... Nu m-am atins de banii de la televiziune, am cât de cât. Ne permitem să mergem.

— Ar fi un gest iresponsabil.

— Iresponsabil față de cine?

— Față de tine însuși...

— Așa ai fost învățată?

M-au uimit cuvintele mele. Mă transformasem în altul, aproape ca creaturile acelea din adâncuri pe care le vezi în documentare.

— Da, așa am fost învățată, a spus Sila cu o voce rece. Și tu ce ai fost învățat?

— Bine, ce facem atunci?

— Ne oprim la un chioșc de pe promenadă, luăm sandviciuri și ceai și mâncăm în mașină.

Așa am făcut. Pe la jumătatea sandviciului, m-a întrebat direct:

— Cine era femeia?

— Care femeie?

— Cea cu care erai în seara aceea la televiziune.

— A, ea... O cunosc de când eram mic. Este sora fostei croitorese a mamei.

Învățasem repede să mint. Și îmi era rușine. Fie devenisem în scurt timp un depravat, fie această decădere morală a fost mereu în mine și, ajutată de circumstanțe, a ieșit acum la lumină. De parcă nu ar fi fost

nevoie decât de o schimbare de decor ca să mă transform.

Marea se ondula în fața noastră.

— Deschide geamul, a spus Sila, să simțim puțin briza mării... Ador mirosul ăsta.

Am deschis fereastra.

— Cum interpretezi faptul că acele două femei s-au culcat cu Pedro Orce? am întrebat-o.

Se gândea strângând din buze.

— Îți amintești de femeia aceea care alăptează un bărbat înfometat în *Fructele mâniei*.

— Da.

— Mi se pare că e același lucru... Ele au ceva ce poate aduce consolare unui nefericit și, atunci, i-l dau. Cred că asta înseamnă bunătate. Două scene de neuitat.

Nu m-am mai putut abține și am scandat:

— Ce trup minunat aveți, potolește foamea, alină singurătatea.

M-a ațintit cu privirea, cu jenă și dezaprobare, așa cum privește un credincios un păgân care își bate joc de cartea sfântă. Am preferat să schimb subiectul.

— La ultima emisiune, am văzut figurante noi, foarte diferite de publicul obișnuit.

— Da, le cunosc pe câteva de mult timp, a răspuns Sila.

— Adevărat?

— Da... Sunt soțiile oamenilor de afaceri cărora li s-au confiscat bunurile sau care sunt în închisoare.

A continuat cu o voce îngrijorată:

— Se pare că vor să ne adune pe toți în pivnița asta... Și ce să facă? Să pună foc și să ne ardă de vii într-o noapte?

— Vai de mine, exagerezi.

— Poate că exagerez, dar sunt sincer îngrijorată. Nu voi mai veni. Ieri m-am întâlnit cu unul dintre foștii mei profesori, care căuta pe cineva să-l ajute la redactarea viitoarei lui cărți... M-a întrebat dacă nu cumva mă interesează.

— Știe ce s-a întâmplat cu tatăl tău?

— I-am explicat situația. Mi-a răspuns: „Ah, nu-mi pasă mie de poveștile astea, sunt prea bătrân să îmi mai fie frică“.

— Vei accepta?

— Da. În orice caz, nu e pentru mine figurația la TV.

Vestea că nu va mai veni a fost pentru mine o ușurare — nu mai riscam acum să mă înghesui cu ea și cu doamna Hayat în același loc.

— Bineînțeles, e mai bine să faci ceva ce îți place cu adevărat.

Începuse să plouă.

— Închide geamul, a spus, mi-e frig.

Am închis-o.

— Mai bem un ceai?

— Cu plăcere... E frumos aici... Mi-a lipsit marea...

Ne-am băut ceaiurile în tăcere, privind marea.

— Care e cel mai mare vis al tău?

A strâns din buze, se gândea.

— Să am o viață sigură, să nu-mi lipsească nimic. Țsta este marele meu vis acum și,

practic, singurul. În viitor, vom vedea. Dar al tău, care este marele tău vis?

— Să fiu profesor la universitate... Să predau literatura.

— E mai ușor de realizat decât al meu.

— Sigur... Dar chiar mi-ar plăcea. Îi cunoști pe domnul Kaan și pe doamna Nermin?

— Nu direct, dar după nume, da.

— Măine am cursul doamnei Nermin, vrei să mergem împreună? Mi-ar plăcea mult să o ascuți.

— Bine, vin cu tine.

Spre marea mea uimire, eram nebun de bucurie.

Ploua din ce în ce mai tare. O legătură specială ne unea pe Sila și pe mine, o legătură solidă făcută din bucurii împărtășite, un trecut asemănător, pasiunea comună pentru literatură și, mai presus de toate, catastrofele pe care le-am trăit. Dar nu știam ce să facem cu legătura respectivă, nu ne puteam hotărî dacă să rămânem prieteni, să ne devenim confidenți sau să fim iubiți. Această nehotărâre, cred eu, se datora în totalitate stării de confuzie în care se aflau propriile mele sentimente. Mai târziu aveam să îi spun: „Ne-a luat ceva timp până să ne hotărâm...”. Nu, spunea ea, „nu decizia a fost greu de luat, greu a fost să reușești să faci asta în maghernița ta”. Aș fi înghețat la auzul trivialității voite a explicației ei, care înlătura instinctul și plăcerea și nu dădea doi bani pe dorințele noastre. Dar această lume brăzdată de fulgere de neuroni rebeli

numite emoții este foarte ciudată, iar ceea ce mi-ar părea rece și meschin pe de o parte m-ar provoca puternic pe de alta. Mi-ar plăcea să sparg această răceală ca să mă uit în adâncurile ei. Dar în acea zi, la malul mării, am simțit doar căldura incendiară a brațului ei care îl atingea ușor pe al meu, crezând că această căldură, înviorată de focul literaturii, mă va face fericit. Ea știa în cele mai neașteptate momente, precum acesta, să-și dezvăluie tandrețea și blândețea, ascunse sub aerul ei dur, printr-un cuvânt, o privire, o atingere, o lacrimă uneori, iar asta mi-a ținut visul în viață.

Pe drumul de întoarcere, am mai întrebat-o:

— Dacă ai avea din nou bani, ce ți-ai cumpăra mai întâi?

A răspuns pe loc, fără să ezite:

— Parfum.

— Parfum?

— Parfum... Nu mă simt eu însămi fără parfumul meu preferat.

Vorbise ca o fetiță care repetă vorbele spuse de mamă.

Am lăsat-o acasă și m-am întors la mine. După ce am parcat, am trecut pe la băcănie să-mi iau pâine, brânză și o doză de bere, cu care m-am dus direct în cameră. Momentul de singurătate apăsătoare trecuse. Doamna Hayat încă îmi lipsea, dar timpul petrecut cu Sila mă mai vindecase puțin. Ele nu semănau deloc, ba chiar aveau caractere total opuse. Îmi aminteam de o tiradă a doamnei Nermin: „O operă literară trebuie

să evite opozițiile prea accentuate, acestea sunt vulgare... Sau, totuși, dacă vrei să reprezentați personaje complet antagonice, trebuie să reușiți un antagonism absolut semnificativ“.

Perspectiva de a mă întâlni cu Sila mâine-dimineată mi-a redat liniștea. Să te bagi în pat știind că a doua zi te poți baza pe cineva, asta schimba totul. Curiozitatea mea în legătură cu doamna Hayat, unde era, ce făcea, nu dispăruse, dar se atenuase față de ziua precedentă. Sentimentele mele erau nestatornice. Mă simțeam ca un fel de clădire uriașă a cărei fundație se năruise în urma unui cutremur violent; nimic nu mai stătea în picioare, totul amenința să se prăbușească. Auzeam pârâituri în cap.

Am ieșit pe balcon ca să privesc strada. Mulțimea nu mai era decât o amintire, ca și cum de la o zi la alta numărul celor care veneau să se distreze în această zonă se diminuase în mod sistematic, fără să țină cont de nimic. De data asta m-am dezbrăcat și am adormit.

A doua zi dimineată, am plecat fără să iau micul-dejun. Sila a urcat în mașină cu două pâinici în mână.

— Ți-am luat briose, a spus.

Nu vorbeam, ne mâncam briosele umplute cu brânză, calde, delicioase. Ea era foarte frumoasă. Frumusețea ei mă emoționa și mă entuziasma tot atât cât lectura unui roman bun, simțeam un fel de recunoștință.

Sala era arhiplină, ca de obicei. Ne-am așezat unul lângă altul pe ultimul rând. Când doamna Nermin a intrat, Sila s-a aplecat la urechea mea:

— Foarte șic pantofi.

Jucându-se cu brațele ochelarilor, doamna Nermin a început:

— La fel ca animalele dotate cu simțuri necunoscute oamenilor, scriitorii au alte percepții decât noi, aud sunete inaudibile pentru noi, simt mirosuri pe care noi nu le simțim și, în plus, dedesubtul sau deasupra acestui sistem senzorial care le este propriu doar lor, au o multitudine de alte experiențe și sentimente, la fel și dorințe care stau pitite, fruste și de temut, în tenebrele a ceea ce numim inconștient. Dar pe de altă parte dau dovadă de deficiențe uluitoare, total incapabili să vadă ceea ce noi vedem cu ușurință, să înțeleagă ceea ce noi înțelegem pe loc, să simtă ce simțim noi, să perceapă anumite realități de bază care nouă, oamenilor obișnuiți, ne sunt perfect familiare.

Și-a trecut privirea peste sală.

— Pe scurt, este vorba despre cele mai simple lucruri, cele mai evidente, care se chinuie cel mai mult să-și croiască drum în mintea scriitorilor... Acest straniu paradox schimbă totul, atât realitatea, cât și existența. Datorită scriitorilor, vedem în literatură ceea ce în viețile noastre ne scapă. Și, în schimb, noi, cititorii, martori ai neputinței lor de a duce o viață normală, le iertăm scriitorilor forța creatoare, într-un amestec ambiguu de

admirație și de mânie surdă. Biografiile lor, care ne furnizează atâtea exemple despre acest paradox tulburător și, de altfel, fascinant, permit astfel cititorului să îl amnistieze pe scriitor, ba chiar să i se simtă superior.

S-a așezat pe catedră, picior peste picior, cu un gest executat cu brio.

— Celebrul poem al lui Baudelaire, „Albatrosul“, rămâne una dintre cele mai reușite definiții ale acestui complex... Păsările cu aripi imense, care „în azur sunt regi“⁶, atât de maiestuoși când zboară în văzduh, doar ce sunt așezați pe puntea unui vas în mijlocul oamenilor, că devin ridicoli, stângaci și rușinoși.

La sfârșitul cursului, am întrebat-o pe Sila dacă vrea să mănânce cu mine la cantină.

— E scump, a spus ea.

Nu reușeam prea bine să înțeleg dacă insistă atât asupra lipsei banilor pentru a-și lua un soi de revanșă în fața sărăciei sau fiindcă e într-adevăr într-o situație financiară disperată.

Nu voiam să plece. Nu aveam emisiune în seara aceea și perspectiva de a-mi petrece seara în singurătate mă îngrozea.

— Dar dacă mergem la cinema? am întrebat-o.

— La cinema?

— Da.

S-a gândit o clipă, apoi a exclamat „da, să mergem!“, pe un ton care lăsa impresia că a merge la cinema era desfrâul suprem.

— Nu am mai fost de o veșnicie...

Pe drum, am întrebat-o cum i s-a părut doamna Nermin.

— Vorbește bine, a răspuns Sila. Are un soi de aroganță, ca și cum s-ar considera deasupra tuturor, chiar și deasupra scriitorilor, dar reușește să transforme această aroganță în ceva realmente stimulator. O să recitesc „Albatrosul“ când ajung acasă...

Am ales un cinematograf dintr-un centru comercial. Sila a urcat scările demnă, fără să arunce vreo privire la vitrinele buticurilor, în timp ce mie îmi venea greu să o urmez și eram uimit de graba ei de a ajunge la ultimul etaj.

— La ce film mergem?

— Nu contează, a răspuns Sila. Niciunul nu mă atrage mai mult decât altul... Să luăm bilete la filmul care începe acum, să vedem dacă avem noroc.

Am luat două bilete la preț redus, de student. Când a început filmul, și-a scos o pereche de ochelari din geantă; nu o mai văzusem vreodată cu ochelari. Era un film de acțiune. Îl urmărea cu multă seriozitate, brațul ei îl atingea ușor pe al meu. La pauză, am întrebat-o dacă vrea să cumpăr popcorn.

— Dacă nu e un gest prea iresponsabil, am adăugat.

Și-a scos ochelarii și m-a privit drept în față.

— Nu-ți bate joc de mine, a șoptit.

Aveam aceeași vârstă, veneam din medii similare, am primit o educație asemănătoare, citeam aceleași cărți și totuși

nu aş fi putut niciodată să spun „nu-ţi bate joc de mine“ cu atâta eleganţă, cu atâta severitate şi farmec în acelaşi timp. Îmi venea să o îmbrăţişez. Mă intimida, nu ştiu de ce, dar mă intimida, mă înfricoşa într-un mod totuşi plăcut, foarte senzual, seducător.

Şi-a pus din nou ochelarii pentru partea a doua a filmului, braţul meu îl atinge uşor în continuare pe al ei, câteodată şi umărul. Nu ştiam dacă şi ea simţea aceste atingeri repetate; eu, în orice caz, le simţeam. Filmul s-a terminat şi am coborât încet scările mari, traversând în sens invers centrul comercial care acum părea pustiu.

La parter, am dat nas în nas cu un butic cu ciocolată şi prăjituri de la o marcă faimoasă, ale cărui vitrine străluceau ca acelea ale unui bijutier. S-a oprit hotărâtă, cu ochii ţintuiţi pe minunăţiile din vitrină. Pe platouri de argint se aflau coji de portocale confiate, trase în ciocolată, nu mai mari de un deget, castane glasate pudrate în vârf cu fulgi de fistic, madlene bucălate, praline în formă de cochilie, fondante cu dulceaţă de vişine în glazură roşie, strălucitoare, struguri în ciocolată, ca nişte perle negre...

— Care îţi place cel mai mult? am întrebat-o.

— Toate! Dar portocalele sunt preferatele mele.

— Să cer o sută de grame?

Nu a răspuns nimic. Tocmai intram în butic când am auzit în spate:

— Ia şi două castane glasate.

Am cerut o sută de grame de coji de portocale trase în ciocolată vânzătorului aflat în spatele unei tejghele acoperite cu o catifea foarte elegantă, roșie cu dungi bleumarin. Bărbatul a scos un săculeț dintr-o cutie lustruită din spatele lui, și-a pus o mănușă de nailon și a început să pună în el una câte una bucățelele de portocală. În momentul în care îl închidea, l-am rugat să adauge și două castane. M-a privit cu un aer dezgustat, a redeschis săculețul și a introdus castanele glasate. La ieșire, i-am dat săculețul Silei. Îl ținea delicat în mâini, ca pe un lucru fragil și prețios. Chipul îi era luminat de un surâs mic de fetiță, nu o mai văzusem zâmbind așa vreodată, și nici așa de fericită.

Mașina era în parcare subterană a magazinului. În lumina chioară a neoanelor, cu stâlpii lui de beton între care erau parcate mașinile ce păreau niște sarcofage, locul evoca o necropolă îngropată dinainte de istorie. Înainte să pornesc mașina, m-a cuprins o senzație ciudată. M-am întors spre Sila; plângea.

— Ce s-a întâmplat?

— Nimic, sunt bine.

— Ești sigură?

A izbucnit imediat în hohote de plâns.

— Câteodată cedez, nu mai rezist, a spus suspinând, nu suport să mă simt atât de fericită pentru o sută de grame de ciocolată.

Nu știam ce să spun.

— Iartă-mă, a spus ștergându-și lacrimile, hai să plecăm de aici.

Când am ieșit din parcare, mi-a întins săculețul.

— Nu, mulțumesc, sunt pentru tine. Știi, eu nu sunt așa înnebunit după ciocolată.

A luat un bastonaș învelit în ciocolată cu vârful degetelor ei lungi. A mușcat dintr-un capăt, apoi a mestecat pe-ndelete, savurându-și plăcerea. Mi l-a întins și mie.

— Hai, mușcă, este delicioasă.

Am luat o gură, nu mai mâncasem ciocolată de o veșnicie, și era într-adevăr delicioasă. A înfulecat bucata rămasă, apoi și-a lins încetișor buricele degetelor.

Să mușcăm pe rând din aceeași bucată de ciocolată, acest gest de o intimitate sublimă, de care pot avea parte doar două ființe foarte apropiate, este ca și cum ai face dragoste, și m-am excitat pe loc, de parcă aș fi văzut-o goală. Mușcatul din acea bucată de ciocolată fusese ca un sărut, ca o îmbrățișare, ca și cum s-ar fi revărsat o căldură secretă, profundă, puternică. Eram copleșit de o imensă dorință, de o atracție animală care îmi aprinsese simțurile, dar în același timp fără nicio legătură cu această dorință, trăiam un sentiment de dragoste plin de blândete și de tandrețe. O simplă fărâmbă de ciocolată reușise să mă umple de dragoste.

Mă concentram la condus.

Un gest ca acesta, atât de scurt și insignifiant, nu suscitase niciodată în mine o emoție atât de violentă, dar odată cu amplificarea senzației de singurătate, emoțiile au luat și ele o mai mare amploare,

se umflaseră ca norii grei de ploaie, hoinărind în voia vânturilor prin spațiul infinit al singurătății, fără să cunoască nici direcția, nici când să se oprească.

Ne apropiam de casa ei.

— Ce faci mâine? am întrebat-o.

— Am cursuri și mâine, și poimâine. Dar după aceea sunt liberă.

— Atunci te voi suna.

Când să coboare, s-a aplecat spre mine și m-a sărutat în colțul gurii. Avea buzele calde, cu gust de ciocolată.

---

5. *Macbeth*, actul I, scena I: „Când fl-vom iar, tustrele, noi, sub fulger, trăsnete și-n ploi?“ (în Shakespeare, *Opere complete*, vol. 7, traducere de Ion Vinea, Univers, București, 1988, p. 255).

6. Charles Baudelaire, „Albatrosul“, *Florile răului*, traducere de Al. Philippide, E.L.U., București, 1967, p. 19.

VI

Trezit dis-de-dimineată, am coborât la băcănie să-mi iau pâinea obișnuită și feliile de brânză. M-am dus în bucătărie și am pus pâinea pe masă, pe o farfurie. Îmi făceam un ceai când am auzit în spatele meu vocea lui Gülsüm.

— A cui e pâinea?

M-am întors să-i răspund:

— A mea.

Cu fusta scurtă care i se mula pe șolduri, cu bluza de trening liliachie, deschisă până la jumătatea pieptului și ridicată până la buric, cu pantofii cu toc, de mărimea 44, cu părul negru ondulat și pe jumătate vopsit blond, cu machiajul puțin scurs care îi desena o mască violet în jurul ochilor și buzele rujate din plin cu roșu țipător, semăna cu o navă spațială din secolul trecut, aterizată în mijlocul bucătăriei. Ca de obicei, când îl vedeam mă trecea un ușor fior.

— *Hayallah*, a spus, am crezut că și-a uitat-o cineva, crăp de foame.

— Ia jumătate. Vrei și ceai?

— Ah, da, *vallah*.

A tăiat pâinea în două și a început să mănânce. Am adus ceaiul și m-am așezat în fața lui. Între două îmbucături ca de sălbatic înfometat, a spus:

— M-au făcut arșice pân' de dimineată, *vallah*. M-a spart ambii tipi. Antreprenori în construcții. Tocma' s-a băgat pă felie. Țștia are lovele, nu glumă. Ce-a mai încasat-o

puicuța. Până dimineață m-a umplut de biștari.

A început să râdă.

— Păi, da, bagă banu'. Acu-s varză peste tot, dar se merită, *vallah*. O să mai vină.

Mirosea a băutură și părea încă beat. Pe lângă vulgaritatea sfruntată a limbajului, avea în voce ceva din veselia inocentă a unui puști sărac care tocmai a găsit o bancnotă mare pe stradă, cu toate că această inocență pe care o simțai străbătând un cuvânt din două, în următoarea secundă se putea transforma într-o agresivitate insolentă, la care am fost martor de multe ori. Mai ales într-o zi când i-a oferit ciocolată lui Tevhide; ca toată lumea, și el o îndrăgea pe fetiță, dar tatăl ei, Emir, care nu era de acord ca ea să mănânce dulciuri, l-a oprit:

— Tevhide nu mănâncă ciocolată.

Iar drăguța mătușică s-a transformat pe loc în zgripturoaica arțăgoasă, s-a năpustit asupra lui Emir, urlând:

— Da' ce, io nu-s destul de bun ca să-i dau ciocolată lu' asta mică, asta-i faza, nu?

Din fericire, Tevhide a intervenit:

— Vai de mine, Gülsüm, dar repede îți mai sare muștarul, iar situația a fost aplanată la limită printr-un imens hohot de râs.

— Pot să te întreb ceva? l-am întrebat tremurând un pic.

— Hai, întreabă, chiar dacă de obicei ăla care zice *pot să te întreb ceva* are el de pus o întrebare îmbârligată, pitită-n cap, da', hai, bagă... Ce vrei să știi?

Aveam de gând să-l întreb cum este să duci cu tine într-un singur corp atât sentimentele unui bărbat, cât și pe cele ale unei femei, fiindcă într-un cuplu se pot iubi, se pot dori, se pot provoca etc., dar mi-a fost teamă că acesta era chiar genul de întrebare pe care o numea el „îmbârligată“ și m-am grăbit să găsesc alta care îmi trecea prin minte în momentul acela.

— De ce bărbații vă preferă pe voi, mai degrabă decât pe femei?

— Tipii ne vrea pă noi că bunghim la fix ce le place, îi facem să se urce pă pereți de plăcere... Ce nu știe să le dea femeile lor le dăm noi.

Apoi, ca să schimb subiectul, l-am întrebat:

— Care este cel mai mare vis al tău, Gülsüm?

A repetat:

— Cel mai mare vis al meu?

— Da, cel mai mare vis al tău.

Atunci și-a pus coatele pe masă și a răspuns cu un aer foarte serios:

— Să văd un derbi pă stadion.

— Un meci de fotbal?

Mi se citea surpriza pe chip și s-a enervat brusc.

— Da' ce, nu-i plin de fufe pă stadioane? Io de ce să n-am voie?

Am mormăit ceva de genul „nu, nu, nu asta am vrut să spun...“, apoi l-am întrebat:

— Dar nu există cineva la care visezi, cineva pe care îl iubești?

Trăsăturile i s-au schimbat, trădau mânie și tristețe.

— Ba da, e vorba de cordaciu' ăla... Un bucătar, lucrează într-una din cârciumile din cartier. Cum se cherchelește, hai, Gülsüm, hai... Apoi tragem din greu până dimineața în spatele bodegii. Tu mă iubești, îl întreb, da, te iubesc, te ador, Gülsüm. Apoi, când și-a făcut treaba, nicio veste până la următoarea chemare la rugăciune. Lanceput, amor mare, chiar dacă ți-o iei dă la bărbat. Da' unde-i bărbatul ăla, zi? Trage-mi-o în patru labe, apoi marș la dracu'... Toți sunteți la fel.

În dimineața aceea, în bucătărie, am descoperit o limbă nouă, o limbă în care cuvintele căpătau un sens radical diferit de acela pe care îl cunoșteam eu.

— Dar de ce te rățoiești așa la mine? Ce te ambalezi în halul ăsta?

Am rostit întrebările cu teama unui începător, ca un copil care bâiguie primele lui cuvinte, dar Gülsüm, obișnuit cu acest vocabular, nu a făcut decât să le asculte, neremarcând tremurul lipsei de experiență din vocea mea, probabil fiindcă era beat. A început să râdă.

— Ce dracu', normal că mă rățoiesc. E din cauza la nenorocitu' ăla, așa m-apucă mereu când vorbesc despre el. Mi-i dor de el, de dragu' meu ticălos, mi-i dor și-l urăsc...

Am rupt fiecare o bucată mare de pâine în același timp.

— E periculoasă munca ta?

— Ba bine că nu... Cum ar putea să nu fie periculoasă? Te vâri în pat cu tipi pă care nu-i știi și habar n-ai dacă-s mână-largă sau chitroși, dup-aia ești cu dosu' la el, iar dacă omu-ți scoate șișu' pă la spate, nici n-ai timp să te prinzi...

Și-a terminat bucata de pâine și s-a ridicat.

— Mulțumesc pentru pâine. Mă bag la somn. Îs mort...

Când ieșea din bucătărie, s-a întâlnit cu Poetul în pragul ușii și am văzut cum i se șterge de pe față zâmbetul de bețiv ca să lase loc unei expresii de profund respect, de genul acelor pe care le afișezi la apariția unei personalități pe care o admiri.

— Ce mai faci, Gülsüm? l-a întrebat Poetul, bătându-l pe umăr.

— Foarte bine, *abi*⁷, m-am întors de la muncă, mă duc să mă culc.

— Atunci, vise plăcute! i-a răspuns Poetul, apropiindu-se de samovar, apoi s-a întors și a adăugat râzând:

— Traversezi întotdeauna prin curte?

Gülsüm l-a privit coborând ușor ochii, rușinos.

— Nu, *abi*, nu mereu... Nu pot, îmi sare inima din piept.

— Într-o zi, vom trece împreună pe acolo, a spus Poetul.

După ce a plecat Gülsüm, observând că mă uit mirat la el, Poetul mi-a explicat:

— Vezi mica moschee din capătul străzii?

— Da, o văd.

— Ei bine, toți traversează curtea moscheii, e scurtătura ca să ajungi aici, toți, mai puțin Gülsüm, el face un ocol până la piață la întoarcere; crede că, dacă trece pe lângă moschee, va fi trăsnit pe loc, se gândește că faptul că este păcătos îi interzice să se apropie de o moschee.

Am rămas stupefiat.

— Gülsüm este credincios?

— De ce nu, nu are dreptul să fie?

Mi s-a făcut rușine de întrebarea mea.
Poetul a râs:

— El crede că Domnul îi ia în serios pe oameni.

Am râs și eu.

— Dar ce, nu îi ia în serios?

— La ce bun, de multă vreme Domnul își regretă creația, încearcă să o uite, sunt sigur că deja a smuls această pagină din caietul său și a aruncat-o la gunoi.

Și-a terminat ceaiul, a spălat și a șters păhărelul.

— Ce s-a întâmplat cu băieții pe care i-a ridicat poliția?

— I-au băgat la închisoare.

— Din ce motiv?

— Găsesc ei un motiv, cine este nevinovat?

Înainte să iasă, s-a mai întors o dată:

— În sfârșit, acum trebuie să plec, dar într-una din zilele astea găsim noi timp să discutăm.

Am fost de acord.

Nu știam despre oameni decât ceea ce au reușit să scoată romanele la suprafață de sub

pânza infinită a umanității. Oamenii nu mi s-au arătat decât la lumina focurilor strălucitoare ale literaturii. Dar, pentru prima dată în viață, am văzut oamenii și psihicul lor dintr-o cu totul altă perspectivă, în lumina umbrelor lor, și mi-am dat seama că nu știu nimic despre ei. Niciodată, de exemplu, nu mi-aș fi putut închipui că cea mai mare dorință a lui Gülsüm e să asiste la un meci de fotbal pe stadion. Dar ceea ce m-a uimit cel mai mult la el a fost că cel pe care îl considera cel mai vinovat de ceea ce trăise și mai trăia încă, de această meserie pe care era obligat să o practice pentru a supraviețui, de pericolele la care se expunea zi de zi, nu era acest Dumnezeu al Creației în care credea, ci vinovatul era el însuși, Gülsüm. Mai târziu, când Gülsüm a fost înjunghiat, atunci când l-am vizitat la spital cu Bodyguardul, l-am văzut acuzându-se nu numai pentru tâlhăria a cărei victimă fusese, ci și pentru toate nenorocirile asemănătoare, și crezând că totul s-a petrecut pentru a-l pedepsi pe el, pe Gülsüm, pentru ce făcea și pentru ce îi plăcea. Plângea și se ștergea la ochi cu un capăt al eșarfei înnodate pe cap. Eu, care nu l-am atins niciodată, l-am ținut de mână. „Nu plânge, Gülsüm, nu plânge.“ Bodyguardul, la rândul său fără îndoială mai puțin tulburat decât mine de potopul de sentimente și emoții contradictorii, foarte vulgar, dar cu mai multă căldură, i-a strigat: „O să crăpi, Gülsüm, o să crăpi în spume!“. Poate că iubeam oamenii mai mult decât Bodyguardul, dar această iubire

convențională nu făcea decât să slăbească o franchețe și o spontaneitate deja deteriorate de idei, de judecăți intempestive, de o mulțime de prejudecăți acuzatoare.

Într-o zi din apropierea evenimentului tragic despre care voi vorbi mai târziu, l-am întâlnit pe Poet într-un bistrou de pe trotuarul din față. Bea, îndurerat și revoltat de ceea ce i se întâmplase lui Gülsüm.

— A iubi oamenii, ce cuvinte mari, a spus odată. Dar nu e vorba despre a-i iubi, ci despre a-i reuni pe toți sărmanii, pe cei răătăciți, pe cei oprimați, pentru a găsi o soluție colectivă la toate necazurile oamenilor.

De obicei mai degrabă tăcut la astfel de subiecte, Emir a replicat cu vocea sa clară:

— Istoria ne demonstrează că, dacă oamenii au manifestat mereu dorințe de acest fel, le-a lipsit întotdeauna voința necesară de a și le realiza. Orice ar fi făcut, cădeau iarăși în capcana răului. Capcana este acolo, larg deschisă. Arătați-mi voi o singură societate fericită de la inventarea agriculturii.

— Așadar, propui să ne întoarcem la triburile de vânători-culegători? l-am întrebat râzând.

— Dacă se ivește posibilitatea, optez pentru caverne.

Poetul a redevenit serios:

— Subconștientul vostru de clasă caută în trecut căi de scăpare care nu fac decât să legitimeze sistemul lumii prezente.

Dar asta nu a făcut decât să-l pornească pe Emir:

— Iar tu, cu subconștientul tău de clasă, tu fugi din lumea actuală pentru a te refugia în viitor. Până la urmă, toți încercăm să ne eliberăm de prezent. Unii se întorc spre trecut, alții, spre viitor, fiind toți neputincioși în fața nenorocirilor de astăzi.

— Deci, dacă înțeleg bine, toți fugim, am tras eu concluzia.

Tevhide, care până atunci părea absorbită de cotletul de miel din farfuria ei, a ridicat brusc capul și a spus:

— Unde fugiți? Și eu vreau să fug.

Poetul a mângâiat-o pe cap:

— Nu fugi, micuță Tevhide, rămâi, măcar tu să rămâi.

Nu știam că ne aflăm pe marginea prăpastiei, dar fiecare încerca deja, în felul lui, să se agațe de ceilalți. Era suficientă o clipă de relaxare pentru ca unul dintre noi să se prăbușească în abis; nu știam încă asta. Poetul ne spunea povești nostime, Tevhide râdea de noi toți.

Când îi povesteam discuțiile noastre doamnei Hayat, ea îmi răspundea pe loc, ca și cum deja examinase atent problema: „Oamenii pot schimba totul, mai puțin pe ei înșiși. Este singurul lucru pe care sunt incapabili să-l schimbe. Acesta este blestemul lor“.

Când am vorbit cu Sila despre asta, ea mi-a reamintit cuvintele domnului Kaan: „Dacă dorința de a poseda este imuabilă, atunci, cum ar putea oamenii evolua... Literatura nu

ne vorbește ea, oare, despre dificultățile acestei schimbări imposibile? Asta numea probabil prietenul tău Emir capcana răului“.

Am mai rămas o vreme în bucătărie după plecarea lui Gülsüm și a Poetului, cât să beau un ceai nou, apoi am ieșit în stradă. Era o zi frumoasă, însorită. Seara aveam emisiune, Sila nu venea sigur, iar despre doamna Hayat nu știam nimic. Dacă nu era acolo în seara asta, înseamnă că nu avea să mai vină niciodată.

M-am dus în pasajul librarilor cu gândul de a găsi *Viața furnicilor*. Pasajul era pustiu. M-am apropiat de anticariatul unde îmi fuseseră dăruiți cei trei fermieri: era închis. Vitrinele erau acoperite cu hârtie de ziar. În tot pasajul, nu erau decât trei prăvălii deschise. Am intrat la nimerreală în prima și am întrebat dacă au cartea.

— Nu mi s-a mai cerut de mult timp, a spus anticarul. Cartea nu a fost reeditată. E foarte greu să faci rost de ea. Altădată aș fi găsit-o, nu mă lăsam până nu făceam rost de ea, dar acum, vă dați seama, vor demola totul, chiar mâine.

Am ieșit. Înainte îmi plăcea singurătatea, acum, mă întrista profund. Hoinăream pe străzi. Aveam impresia că întreg orașul pare că suferă de singurătate. M-am întors acasă în pragul serii. Am răsfoit puțin dicționarul de mitologie; când voiau să salveze pe cineva, zeii îl răpeau „legându-l de nori“, și mi-aș fi dorit să fiu și eu răpit, sau să mă ia cei trei fermieri cu ei la bal. Am adormit cu gândul la ei. Apoi m-am trezit tresărind

brusc, de teamă că am întârziat la emisiune, dar începea mai târziu, aveam timp să mă dezmeticesc.

Programul abia începuse. Intrând în întuneric, am aruncat un ochi pe scenă: doamna Hayat era acolo, la locul ei obișnuit, în rochia de culoarea mierii. Cu greu mi-am recăpătat suflul, trăgând adânc aer în piept, copleșit de bucurie și ușurat, de parcă, de când lipsea și până acum, nu aș fi respirat nici măcar o dată. Chipul i-a apărut o clipă pe ecran, mai târziu l-am văzut și pe al meu, un chip trist, auster, care m-a surprins foarte tare pentru că eram nespus de binedispus.

O cântăreață cu părul scurt, îmbrăcată într-o rochie galbenă cu motive negre, interpreta melodii dansante, iar doamna Hayat, ca întregul public, dar mult mai frumos și cu mai multă dăruire decât toți, dansa și ea. Își mișca trupul cu o grație nemaivăzută.

La pauză, a coborât de pe scenă la mine.

— Ce mai faci, Marc Antoniu?

— Bine, mulțumesc, dumneavoastră?

— Foarte bine, hai să ieșim.

Coridorul era plin până la refuz. Am găsit totuși două scaune ca să ne așezăm unul lângă altul.

— Să nu-ți iei tălpășița după emisiune, o să cinăm împreună.

— De acord.

În clipa aceea, s-a lăsat tăcerea, o tăcere nefirească, toți tăcuseră și se lipiseră de pereți ca să elibereze culoarul. Cobora scara un bărbat în smoching, potrivit de înalt, lat

în umeri, cu sprâncene încruntate, urmat de două persoane îmbrăcate în culori vii, foarte înalte. Trecând pe lângă noi, bărbatul a remarcat-o pe doamna Hayat. S-a oprit:

— Hayat, ce mai faci?

— Bine, dar tu?

Modul în care s-au salutat fusese atât de politicos, atât de deferent, că mi-am spus că numai două ființe care au fost cândva foarte apropiate puteau să se salute în felul acesta. Cordialitatea cu care s-au salutat nu corespundea cu prudența perceptibilă în vocile lor, și acest amestec caraghios, mă gândeam eu atunci, nu putea fi întâlnit decât la doi oameni care au trăit împreună momente de mare intimitate, înainte să treacă la alt capitol. Nu era nevoie de cine știe ce experiență ca să ghicești asta, era evident, remarcai pe loc.

Nu și-au mai spus nimic altceva. Bărbatul și-a continuat drumul urmat de escorta lui.

— Cine e bărbatul ăsta?

Mi-a răspuns cu răceală:

— Nu te apropia de el.

M-am prins că era omul care îi găsisese munca asta la televiziune. O furie surdă m-a cuprins, irațională și fără vreun scop clar.

După terminarea emisiunii, am așteptat ca doamna Hayat să se schimbe. Am plecat împreună de la studio.

— Nu am venit cu mașina, am spus, e parcată pe o stradă de lângă casă. Dacă doriți, putem merge împreună să o luăm de acolo sau mă duc singur să o recuperez și trec apoi să vă iau.

— Las-o acolo unde e, mai bine așa, oricum nu vom găsi loc de parcare la ora asta, mai bine să nu ne deranjăm.

După câțiva pași, s-a oprit:

— Putem mânca la mine dacă vrei. Pregătesc ceva. Sau preferi la restaurant?

— Să mergem la tine, am răspuns pe un ton enervat, de parcă vocea mea, independent de mine, se supăraseră pe doamna Hayat.

Am luat un taxi. În capătul străzii în pantă pe care locuia, era deschisă o băcănie cu delicatețe. A oprit taxiul.

— Hai să luăm de aici de mâncare. Mi-e lene să gătesc.

Vânzătorul ne-a primit exclamând:

— Bună seara, doamnă Hayat, ce mai faceți?

— Bine, mulțumesc, dar de ce mai aveți deschis la ora asta?

— Aștept o livrare și prefer să țin deschis, pentru clienții întârziați.

— Cum merge treaba?

— Destul de modest, nicio legătură cu cifrele de altădată. Oamenii nu mai au bani, iar cei care au se agață de ei cu înverșunare, având în vedere împrejurările; tuturor le e frică de ziua de mâine.

Îți dădeai imediat seama că doamna Hayat nu se află printre fricoșii ăștia. A cheltuit fără măsură: salam unguresc, felii de piept de curcan, pastramă, salată à la russe, humus, midii umplute, o sticlă de vin bun... Punga era uriașă, mi-era greu să o duc.

— Am salvat prăvălia! am spus ieșind.

S-a uitat la mine încercând să înțeleagă ce vreau să spun cu asta.

— Domnul a spus că tuturor le este frică să cheltuiască, dar dumneavoastră evident nu vă pasă.

— Nu îmi place frica, mă indis pune.

— Dar când nu ai bani...

— Știu ce înseamnă să nu ai bani, Marc Antoniu. Când ai bani, îi cheltuiești, când nu ai, te abții. Astfel, să vrei să trăiești în lux când nu ai bani este o prostie la fel de mare ca atunci când ai bani și trăiești în sărăcie. Când nu îi ai, atunci îți storci creierii. În clipa asta, îi am, profit de ei.

— Nu-i prea târziu să-ți storci creierii când nu mai ai nimic? Trebuie totuși să fi prevăzător.

Am ajuns în fața clădirii ei. M-a privit cu un zâmbet ironic.

— Vrei să mă sperii, nu?

— Da.

— De ce?

— Nu-i rău deloc să-ți fie puțin frică.

Și-a recăpătat aerul serios.

— Frica este întotdeauna rea.

Apoi a zâmbit din nou:

— Să nu te temi, Marc Antoniu... Nu trebuie să-ți fie frică de nimic în viață... Viața nu-i bună de nimic altceva decât să fie trăită. Idiotenie e să faci economie la viață, refuzându-ți plăcerile de la o zi la alta, ca avarii. Fiindcă viața nu poate fi economisită... Dacă nu o cheltuiești, se va cheltui singură și se va termina.

Urcând în lift, a adăugat:

— Trebuie să privești lumea imaginându-ți un cutremur. Totul se transformă în praf, iar banii, în pulbere.

Îi simțeam parfumul de crini. M-a rugat să o aștept în salon până când se schimbă.

A reapărut în ținuta ei sumară de plajă, cu sabotii negri în picioare. Sâni și soldurile i se mișcau în voie, mi-am dat seama că e goală pe dedesubt. Brusc am uitat de toate, de frică, de bani, de lume; nu aveam în minte decât amintirile înflăcărâte ale momentelor petrecute cu ea. Viața nu-i bună de nimic altceva decât să fie trăită, iar pentru mine, în clipa asta, nu exista decât un singur lucru care mă făcea să trăiesc, pentru care voiam să trăiesc, și aș fi dat totul uitării pentru asta...

A văzut cum o priveam.

— Nu ți-e foame?

— Putem mânca după...

Ah, zâmbetul ei, zâmbetul acela mulțumit și malițios... Radia toată, mă atingeă drept în inimă.

— În acest caz...

S-a îndreptat către dormitor.

Când am îmbrățișat-o, am înțeles în ce hal mi-a lipsit. Nimic nu mă înnebunea atât și nu mă făcea mai fericit ca trupul ei lipit de al meu și clipele când făceam dragoste. Și în momentul în care am luat-o în brațe, iar ea m-a tras spre ea, am știut că are dreptate: nimic nu are dreptul să te sperie, nu trebuie să-ți fie frică de nimic. Nu era nevoie de

cuvinte, îmbrăţişarea noastră m-a făcut să înţeleg asta.

În braţele ei, lipit de sânii ei, frica şi îngrijorarea, trecutul şi prezentul au dispărut, nu mai existau decât o singurătate invadată de lumină, un întuneric copleşit de dorinţă. Acolo creşteam, îmbătrâneam, mă maturizam, uitam totul. Frica îmi revenea imediat ce mă îndepărtam de ea, timpul îşi recăpăta dimensiunile, îmi dilata spaima şi suferinţele, dar de fiecare dată ceea ce trăisem şi simţisem alături de ea adăuga un bănuţ de aur la comoara pe care amintirea ei o aşezase într-un colţ al minţii mele.

Am luat cina în toiul nopţii. Eram înfometat. Totul a fost delicios. Lampa cea nouă răspândea o lumină de chihlimbar. După ce am mâncat pe săturate şi am băut o gură de vin, i-am pus întrebarea care mă mistuia de zile întregi.

— De ce m-ai alungat?

Era uimită.

— Te-am alungat?

— Nu asta ai făcut? Ce a însemnat atunci: „e timpul să te întorci la viaţa ta“?

Mi-a luat mâna.

— Nu mi-am imaginat că o vei lua aşa, spuse ea. Ce idioată... Nu mai mergeai la cursuri, nici la emisiuni, ai fi considerat până la urmă că viitorul tău e în pericol din cauza mea şi mi-ai fi reproşat. Ai fi fost dezgustat de mine... Nu voiam să ai ce să-mi reproşezi, nici să te dezgust. Când suntem împreună, vreau să te gândeşti doar la mine,

să nu existe nimic care să te deranjeze, ca apoi să regreti.

S-a întrerupt.

— Dar de ce nu ai spus nimic în dimineața aceea?

— Fiindcă eram prea furios.

S-a așezat pe genunchii mei și m-a sărutat pe gură.

— Tare mai ești prostuț, Marc Antoniu...

Apoi a redevenit serioasă.

— Data viitoare, vorbește-mi înainte să te înfurii în halul ăsta.

A izbucnit în râs, și-a lipit buzele de urechea mea, iar părul ei mi s-a revărsat pe față.

— Fiindcă nu ești doar prostuț, ci în plus îți imaginezi lucruri false și iei decizii greșite.

Am strâns masa. Eram fericit. Ca de obicei în ultima vreme, starea mi s-a schimbat radical în câteva clipe. Mă rostogoleam printre emoțiile mele, de la o extremă la alta, ca un biet ghem de lână.

La cafea, am întrebat-o iar ceva ce nu avea legătură cu noi, dar care îl viza pe bărbatul întâlnit pe culoarul de la televiziune, o întâlnire pe care orgoliul meu nu a putut-o deloc suporta.

— După ce criterii placi un bărbat, cum îți evaluezi atracția pentru cineva?

— Criterii, evaluări... Suntem în casă, vrei factura? Unii bărbați îmi plac, pur și simplu.

— Care?

— Habar n-am... Nu mi-am pus niciodată problema.

— Niciodată?

— Nu, niciodată. Mai vrei o cafea?

În timp ce ne beam cafelele, a deschis televizorul. Era sfârșitul unui documentar despre animale, urmăreau un miriapod strălucitor în pădurea amazoniană. Gângania înainta sclipind, ca un tren în miniatură, străbătea pădurea în noapte, apoi se stingea imediat ce vedea o insectă apetisantă. După ce o prindea și o înfuleca, își aprindea din nou luminile.

S-a ridicat să caute ceva în fundul casei; o priveam din spate. Fusta i se mula pe coapse. Își scosese sabotii și mergea pe vârfuri. Mi-am amintit un vers al lui Hesiod dintr-o carte în care aduce un omagiu zeitelor „cu zvelte picioare“:

„Unde-și așază lăcașul răsar rădăcinile vieții

Sub ai ei pași și-i numită, de oameni și zei, Afrodita“⁸.

În fața ochilor mi-a apărut o pajiște largă, acoperită cu iarbă verde, o dulce pajiște care se întindea cât vezi cu ochii, parte dintr-o natură infinită de care nu o desparte nimic: bucuria ei inocentă, voluptatea ei proaspătă și tandră evocau ierburile care unduiau sub o adiere neobosită, iar dezinvoltura ei lumina tot ce atingea cu o rază jucăușă, ca o dimineată de vară...

Tot ce dorea dorea cu pasiune: o lampă, să danseze, mă dorea pe mine, o piersică, să facă dragoste, o masă delicioasă... Dar simțeam că e perfect capabilă să renunțe la ceea ce dorește cu pasiune, cu un dezinteres

la fel de puternic ca dorința. Se purta de parcă era înzestrată și cu dreptul de a dori totul, și cu forța de a abandona totul. Și cred că infinitatea naturală a dorințelor ei venea exact din convingerea că are forța de a renunța oricând la ele. Dacă ar fi dat uitării această credință, ar fi încetat pe loc să mai dorească.

Când s-a întors, a băgat în gură o felie de mandarină, m-a sărutat pe gât, apoi s-a culcușit în fotoliu, cu picioarele sub ea. S-a retras în singurătatea ei, și-a strâns aripile, și-a regăsit cuibul. Stătea într-o poziție lipsită de afectare, calmă și plină de blândete, ca o ploaie caldă de primăvară. M-am întrebat atunci dacă pasiunea ei pentru documentarele despre animale nu provenea din faptul că ea semăna mai mult cu natura decât cu ființele umane.

Mi-au venit în minte cuvintele doamnei Nermin referitoare la scriitori: „Toată lumea cunoaște regulile literaturii, dar numai scriitorii știu să se debaraseze de ele“. Da, toată lumea cunoaște regulile existenței, chiar și eu, dar numai ea, doamna Hayat, știa să scape de ele. Ea le încălca cu o naturalețe stupefiantă, prima regulă fiind frica, și nu îi era frică... De nimic, sau de aproape nimic.

O priveam cu atenție. Era aplecată, cu sânii descoperiți până la sfârcuri.

— Ce s-a întâmplat, Marc Antoniu?

— Dacă am merge în pat?

Și în pat era ca o zeiță, precum Hecate a lui Hesiod, nu exista fericire pe care să nu o

dăruiască. Ea îmi dăruia cea mai mare fericire și mă simțeam asemenea unui zeu.

Am adormit epuizați, la ora la care primele licăriri de ziuă pătrundeau prin perdele. Să fie într-adevăr epuizarea, sau mai degrabă acea senzație de decepție, resimțită după ce am făcut dragoste, și pe care Hesiod o evocă într-un vers amenințător; nu îi dădeam atenție, dar toate emoțiile acumulate în mine, gelozia secretă, însingurarea, sărăcia, disperarea, spărgeau zidurile care le înconjurau și țâșneau toate la lumină dintr-odată, adunate într-o singură amintire, o singură imagine: moartea tatălui meu. Atunci i-am povestit doamnei Hayat despre ultimele zile ale tatei.

— La venirea nopții, am trimis-o pe mama să se culce și am rămas singur la spital. Tata era la reanimare. Știam că nu are nicio șansă să-și revină, dar speram într-un miracol. Am vegheat toată noaptea în fața ușii. Când înțepeneam pe scaun, făceam câte un tur pe culoare. Nu era nimeni. Dar în plină noapte, auzeam deseori același zgomot. Era un zornăit de roțile metalice. Nu mi-am dat seama imediat despre ce este vorba. Apoi, din întâmplare, am nimerit peste sursa zgomotului: un omuleț slăbănog și chior împingea un pat cu roțile, iar în urma lui venea o femeie acoperită cu vâl. Tot nu înțelegeam nimic. Doar când am zărit o siluetă sub cearceaful care îmbrăca patul, am priceput că transportau morții. Până în zori zilei, chiorul și femeia cu vâl au dus morți către morga de la subsolul spitalului. Am

încercat să fug de zgomot, dar, orice aş fi făcut, apărea brusc în faţa mea. Rotilele metalice ale morţii mă urmăreau, mă anunţau că şi tata, în curând, va pleca însoţit de acelaşi zornăit... Într-o noapte...

Vocea îmi tremura... M-am refugiat la pieptul doamnei Hayat. M-a cuprins cu braţele ei calde.

— Moartea nu îi sperie pe cei care mor, copile. Viaţa şi moartea se încheie împreună când murim... Doar celor vii le e frică de moarte.

Îmi era ruşine că plâng şi totuşi simţeam că lacrimile mă uşurează de o greutate, mă spălau, mă purificau, iar să împărtăşesc cu ea o durere care era doar a mea mă făcea să simt, în mod ciudat şi de neînţeles, dar liniştitor, că ea e acum parte inseparabilă a fiinţei mele. A fost o uriaşă uşurare, iar în acea uşurare trupul ei devenea din nou sensibil, o atingeam, voiam să o simt iar. Am prins-o de şolduri.

— Ce faci, Marc Antoniu? a spus coborându-şi mâna deasupra mea. Ce mai desfrânat...

Dimineaţa, când m-am trezit, eram fericit. În timp ce luam micul-dejun, am anunţat-o că în ziua aceea nu am cursuri şi nimic prevăzut pentru seară.

— Perfect, a spus.

A deschis ferestrele şi o răcoare blândă a cuprins apartamentul. Purta un halat gros de casă. Avea pungi sub ochi şi chipul obosit.

— Gata cu prostiile până dimineaţă, a spus, de acum, somnic cel târziu la ora trei.

Uită-te la fața mea, m-am culcat eu și m-am trezit mama-mare. Și te mai miri că te alung, ah, Doamne, tu chiar vrei să mă omori...

Lamentația nu a împiedicat-o să înfulece cu poftă. Ochii îi sclipeau ca două mici diamante.

Ne-am petrecut ziua întreagă acasă. Era bine, stăteam la căldurică. Mirosea a flori. Era liniște. După-amiază am deschis televizorul. Documentarul transmis era despre cuceririle Imperiului Roman, nu din punctul de vedere al soldaților, ci din cel al inginerilor, referitor la ingeniozitatea lor în proiectarea canalizărilor, pompării, devierii și transportului apelor, uneori pe sute de kilometri. Era fascinată. Mai ales tehnologia sifonului inversat, datorită căruia romanii au reușit să dirijeze apa la mare înălțime, a impresionat-o profund.

— Uită-te, au urcat apa până în vârful dealului... Cum este posibil?

— Se bazează pe legile presiunii, care spun că indiferent de înălțimea de la care curge apa la vale, presiunea îi va permite să urce în cealaltă direcție până la aceeași înălțime.

— Genial, nu-i așa?

Curiozitatea ei era de nepotolit și avea o memorie uluitoare, își amintea tot ce văzuse. Lumea, natura, istoria erau pentru ea ca niște jucării oferite unui copil. Părea că întreg universul fusese conceput ca un basm care să o distreze pe doamna Hayat.

Documentarul explica faptul că civilizația romană s-a dezvoltat și a prosperat în

primul rând grație ingineriei și lucrărilor de geniu din domeniul construcțiilor, cu drumurile, canalele, rezervoarele, termele lor. În unele zone ale Angliei, instalațiile construite de romani sunt încă folosite în zilele noastre. Rezervoarele și apeductele lor sunt încă în picioare. Inginerii romani au știut să găsească soluții la cele mai complexe probleme tehnice, deschizând calea armatelor care înaintau pe drumurile și podurile pe care le-au construit.

— Nu au fost amintite niciodată numele acestor ingineri, nu e cunoscut niciunul? a întrebat ea.

— Generalii sunt celebri, nu inginerii.

— Care-i cel mai cunoscut?

— Iulius Cezar.

— Cel cu toga roșie...

— Știi cum l-a învins Cezar pe Pompei?

— Cine e Pompei?

— Un alt general... Guvernau Roma împreună.

— Și atunci de ce s-au bătut?

— Pentru că fiecare dorea să guverneze singur.

— Obsesia asta masculină pentru eu, eu, eu este cu adevărat stupidă...

— Asta a creat istoria...

— Cum spui tu, și cum a câștigat Cezar?

Era ca un copil încăpățânat: cum vedea sau auzea ceva care îi stimula curiozitatea, nu-i mai dădea drumul din mână.

— Pompei avea mai ales călăreți numeroși și bine instruiți. Cezar, în schimb, dispunea doar de infanterie, pedestrași

înarmați cu sulite. Remarcase însă că soldații lui Pompei erau tineri. De reținut faptul că, în general, infanteriștii aruncau sulitele spre picioarele călăreților sau spre cele ale cailor. Dar de data asta, Cezar le-a comandat să ia ca țintă capetele. Ei s-au supus. Văzând aceasta, cavaleriștii lui Pompei, pentru că se temeau că vor fi răniți la față și își vor pierde frumusețea, s-au panicat și au rupt-o la fugă. Și Pompei a pierdut bătălia.

— Chiar așa? Numai din acest motiv?

— Așa povestește Plutarh.

— Oh, drăgălașii de ei... Vrei să spui că dacă soldații lui Pompei ar fi fost bătrâni și urâți, ar fi câștigat lupta?

Îmi plăcea la nebunie să discut cu ea. Cele mai grave probleme ale omenirii se transformau întotdeauna într-un soi de dezastru comic provocat de o biată paiață stupidă și neîndemânatică. Eu însumi simțeam că fac parte din gașca voioșilor neîndemânatici, iar în același timp aveam impresia că aparțin zeilor cărora le era milă de soarta acelor biete marionete. Ea vedea misterele lumii printr-o lupă care deforma, cunoscută doar de ea, și orice trecea pe sub acea lupă își pierde crusta aspră, gravitatea milenară, pentru a se transforma într-o jucărioară distractivă. Uneori mă întrebam dacă nu e într-adevăr un soi de zeiță.

Dar ce treabă avea o zeiță cu un mafiot? Nu înțelegeam deloc asta. Și nu puneam nicio întrebare.

8. Hesiod, *Opere, Nașterea zeilor (Teogonia)*, traducere de Dumitru T. Burtea, Univers, București, 1973, p. 30.

VII

Trăiam într-un echilibru ciudat și scandalos. Locuind singur într-o cameră modestă de student, am avut două femei în viața mea, două relații greu de numit, pe care de altfel nici nu le puteam defini. Ce însemnam pentru ele, ce însemnau ele pentru mine, habar nu aveam. Nu am vorbit despre sentimentele noastre, nu ne-am făcut nicio promisiune, nici măcar nu am pretins asta. În orice clipă ele puteau să mă părăsească și să iasă definitiv din viața mea.

Cu doamna Hayat, mă vedeam la studioul de televiziune, apoi mergeam la ea, iar a doua zi dimineață ne despărțeam. Despre revederea la următoarea emisiune nu se puneau probleme. Uneori, ea nu venea, fără nicio explicație. Nici eu nu îi ceream vreuna. Părea că decisese în perfectă cunoștință de cauză să lase lucrurile nelămurite, refuzând cu încăpățănare ca relația noastră, și de altfel viața în general, să capete o turnură prea formală, sau cel puțin descriptibilă. Nicio linie clară, netă, delimitată nu reușea să circumscrie relația noastră, care se putea schimba în orice moment, devenind altceva, ba chiar și să dispară pur și simplu. Dacă această nesiguranță permanentă mă neliniștea, ea avea și ceva în mod straniu ațățător. Voiam să le țin strâns în mâini, pe ea și relația noastră, dar ele îmi scăpau.

Cu Sila mă vedeam când programul ne permitea, ne plimbam, mergeam din când în

când la cinema sau în bistrouri modeste ca să discutăm literatură, uneori cu orele. Ne plăceau aceleași cărți, aceleași personaje, aceiași scriitori.

Mă simțeam profund atașat de aceste două femei, în același timp însă, dat fiind că niciuna dintre relații nu era declarată oficial, aveam un sentiment de vinovăție. Mă simțeam vinovat că ascund fiecăreia dintre ele rolul celeilalte în viața mea și că niciuneia nu reușesc să îi mărturisesc adevărul. Tăcerea mi-a dezvăluit ce trădare mocnea surd acolo. Faptul că nici ele nu îmi spuneau totul era departe de a mă consola, dimpotrivă, asta îmi stimula suspiciunile și gelozia, adăugând la chinurile vinovăției pe cele ale unei curiozități dureroase.

Dacă fiecare se afla la locul ei în mintea mea, locuri care nu-și schimbau ordinea și nu se suprapuneau niciodată, ca două linii paralele, umbra uneia cădea totuși pe cealaltă și se amestecau. Aceste umbre mă derutau, mă împiedicau să văd limpede, ele prelungeau și adânceau tot soiul de ezitări tenebroase care îmi încetășau mintea. Dacă erau ele, sau chiar eu, la originea acestei eclipse, nu am reușit să discern clar. În orice caz, simțeam că, împotriva legilor geometriei, cele două linii nu rămân paralele la infinit, ci sfârșesc prin a se întâlni. Aceasta era presimțirea mea sumbră, cea pe care chiar și cei mai confuzi și neexperimentați bărbați, cum eram și eu atunci, o pot nutri fără riscul de a greși.

Sila și cu mine nu am mai cumpărat niciodată ciocolată de atunci. Cred că episodul a traumatizat-o mai mult decât a lăsat să se întrevadă. Dacă ne-am obișnuit destul de ușor cu lipsa banilor, ideea de a fi săraci încă ne afecta mult. Amândoi trăiserăm într-un mediu care disprețuia sărăcia, pentru care aceasta echivala cu lipsa de talent, cu eșecul, cu prostia și lenea. Iar acum, când ne-am alăturat marii mulțimi de oameni săraci, știam perfect cum ne judecă bogații. Nu i-am privit cu dispreț pe săraci, nu, dar nici nu eram pregătiți să acceptăm că și noi, acum, aparținem aceleiași categorii. Probabil că nu aveam să acceptăm asta niciodată.

Doamna Hayat îi lua în râs pe bogați, „imbecilii ăia care-și petrec viața întreagă să câștige bani pe care nu îi vor cheltui niciodată“, zicea ea râzând, dar pentru Sila și pentru mine, situația era încă departe de a fi un subiect de glumă. Am fost crescuți cu convingerea fermă, chiar dacă nu conștientă, că părinții noștri sunt bogați și de neatins și că nimic nu va fi vreodată imposibil pentru noi. Aroganța ni se gravase în piele odată cu prima jucărie peste măsură de scumpă care ne-a fost dăruită. Eram siguri că această aroganță pe care o citeam uneori pe chipul Silei putea fi regăsită și pe chipul meu. Nu ne pierduserăm doar averea, dar și încrederea în viață, iar aroganța, oricât am fi vrut noi să o răzuim, se citea tot timpul pe noi, imprimată direct pe piele.

Păstram distanța atât față de săraci, cât și față de bogați. Principala amenințare totuși venea din partea bogaților, a vechilor noștri prieteni. Iar ce ne apropia, pe lângă pasiunea comună pentru literatură, era această nevoie de a ne asigura o ascunzătoare departe de ceilalți. Dar nu vorbeam niciodată despre lucrurile astea. Am învățat repede că există anumite realități pe care e mai bine să le accepți în tăcere, fiindcă a vorbi despre ele nu înseamnă altceva decât a le face să devină insuportabile. Vorbeam despre literatură, filosofie, istorie, mitologie... Poveștile din trecut erau refugiul nostru — medicamentul împotriva durerilor prezentului.

— În mitologie, ca și în religie, totul începe prin violență. Uită-te la Uranus, părintele zeilor, care a lăsat-o însărcinată pe Geea, zeița-pământ, ca apoi el să fie castrat de fiul său, Cronos. Mitologia debutează cu un fiu care îi taie testiculele tatălui său. Apoi, e rândul lui Zeus, fiul lui Cronos, să-și ucidă tatăl. Iată originea vieții la greci... În religie, aceeași violență: Adam și Eva sunt izgoniți din Paradis, iar imediat unul dintre fiii lor îl ucide pe fratele său pentru că era invidios pe el. După părerea ta, de ce toate legendele omenești încep printr-o asemenea violență?

Îmi plăcea să-i aud vocea calmă și autoritară în același timp.

— Probabil din pricina fricii, i-am răspuns. Pentru strămoșii noștri, viața trebuie să fi fost marcată de frică — de animalele sălbatice, de catastrofe naturale,

de foame, de frig... Fără îndoială, își doreau un salvator mai puternic, mai violent, mai înspăimântător decât aceste realități cotidiene. Atunci au imaginat o forță capabilă să le provoace teamă celor care le provocau și lor teamă.

S-a gândit o clipă.

— Foarte posibil, a spus. Ba chiar plauzibil.

Nu accepta nicio idee sau opinie înainte să o treacă prin filtrul inteligenței sale, iar atunci când o accepta, lua gestul ca pe o recompensă măgulitoare. Gravitatea ei, chibzuința, atitudinea distantă, mândria — toate acestea îi dădeau un fel de farmec care mie îmi lipsea total. Eram impresionat. Dacă nu avea naturalețea doamnei Hayat, o caracteriza în schimb un soi de cumpătare rece și distinsă care o făcea la fel de atrăgătoare. Fără îndoială că, din cauza faptului că viața ei se schimbase radical de la o zi la alta, căpătase conștiința fragilității existenței și păstra în această privință o prudență îngrijorată de care nu se despărțea niciodată. Se gândea în mod constant la răul care le-ar putea fi făcut ei și familiei sale. „Ei sunt capabili de orice“, repeta ea, fără să precizeze cine erau acești „ei“, probabil fiindcă nu știa.

Într-o zi de la sfârșitul lunii noiembrie, când ieșeam de la film, am auzit bubuitul tunetului. Se anunța o furtună teribilă, cerul stătea să explodeze, străzile se goliseră, toată lumea fugea să se adăpostească. Ne aflam pe trotuar căutând o porțiță de scăpare când

ploaia s-a dezlănțuit. Picăturile se rostogoleau ca niște pietre. În clipa aceea o mașină s-a oprit în fața noastră; prin geamul coborât, bărbatul de la volan a strigat:

— Doamnă Sila, vă rog, urcați!

Ea s-a aplecat să se uite la șofer, apoi a refuzat:

— Vă mulțumesc, nu mergem departe.

Acesta a insistat, a întins brațul să deschidă portiera:

— Vă duc, urcați, o să vă mureze.

Sila mi-a făcut semn să urc cu ea. Ne-am așezat unul lângă altul pe bancheta din spate.

— Ce mai faci, Yakup?

Apoi, s-a întors către mine și a spus tare:

— Yakup este fostul șofer al tatei.

— Sunt foarte bine, doamnă Sila, slavă Domnului, totul merge bine.

Avea în jur de 45 de ani, pielea deschisă la culoare, un început de chelie în vârful capului. Îi vedeam spatele hainei groase în carouri maro și roșii; era largă și îi juca ușor pe umeri.

— La cine lucrezi acum?

De parcă ar fi așteptat această întrebare, Yakup și-a îndreptat spatele pe spătarul scaunului.

— Nu mai lucrez pentru nimeni, am pus pe picioare o afacere împreună cu frații mei.

Aștepta ca Sila să îl întrebe „ce afacere“, dar cum ea nu spunea nimic, a răspuns singur la întrebare:

— Avem o întreprindere de lucrări publice. Știți, fratele meu e adjunct de

primar de district.

— Nu știam, a mormăit Sila pe un ton glacial.

Yakup a repetat cu satisfacție:

— E adjunctul primarului fratele meu. Asta înseamnă că primarul orașului îl apreciază, așa că obținem și contracte municipale.

— Dar tu ai pregătire de antreprenor în construcții?

— Ce pregătire, drăguța mea Sila...

Am simțit cum se crispează. De la „doamnă Sila“, la „drăguța mea Sila“, trecerea fusese brutală. Yakup nu și-a dat seama, a continuat pe același ton sigur pe el:

— Recrutezi muncitorii, pui un șef de echipă ca să-i supravegheze și, la revedere, mai trimitem asfaltul.

— Înțeleg acum de ce drumurile arată în halul acesta...

Yakup părea că nu a auzit înțepătura Silei și a făcut un semn cu capul spre mine:

— Și amicul cine e?

— Ciudate întrebări mai pui, Yakup...

A bombănit ceva de genul „întrebam și eu așa“, cu un aer jenat. Dar în scurt timp și-a recăpătat încrederea în sine.

— Ce mai face domnul Muammer? Am auzit că și-a găsit de lucru.

— E bine, a răspuns Sila.

— Salută-l din partea mea. Dacă are nevoie de ceva, să nu se codească să apeleze la mine. Cunoaștem oameni, putem fi de ajutor. Știi, fratele meu...

— E adjunctul primarului, știu, a spus Sila, strângând din dinți.

— Și tu ce faci, continui cursurile sau ai fost nevoită să renunți?

— Gata, am ajuns acasă. Coborâm aici.

— Unde locuiți mai exact? Vă las în fața porții.

— Nu e nevoie. Mulțumesc.

Yakup a oprit, apoi i-a întins o carte de vizită pe care, sub numele lui, figura mențiunea „antreprenor“.

— Să i-o dai lui Muammer *abi*, Sila, în caz că va avea nevoie...

Ea nu a răspuns. Am coborât din mașină. Yakup ne-a aruncat o ultimă privire, apoi a demarat.

Era lividă. Ne-am rezemat de zidul unei case.

— De ce i-ai spus că locuiești aici?

— N-ai auzit? Fratele lui este adjunctul primarului din district, a spus Sila, cu o voce enervată care însemna că prostia mea o scotea din fire, nu trebuie să ai niciodată încredere în acești indivizi, ei te denunță mai târziu.

— Ce denunță? am întrebat zăpăcit. Nu au nimic de denunțat...

— De parcă e nevoie să fie ceva de denunțat. Te denunță și ești arestat, apoi, mai încearcă să explici că ești nevinovat... Doamne, pe ce lume trăiești? Deschide și tu un pic ochii.

Continua să tune și să plouă. Eram lipiți de zid. Clădirile își pierduseră culorile, totul bătea în cenușiu sub vijelie, lumea părea că

se inundă, se lichefiază și se scurge în rigole odată cu ploaia.

— Lor le trebuie zei înspăimântători, a spus Sila, vorbind cu ea însăși, zei diabolic de înspăimântători.

Fierbea de nervi.

— Ai bani?

— Puțini.

— Și eu, câțiva. Hai să bem un pahar... Bistrourile de pe strada ta sunt deschise. Nu mâncăm prea mult, luăm o gustare.

Am alergat din copertină în copertină până pe strada mea. Era devreme, atmosfera era calmă, majoritatea cafenelelor erau goale. Am ales una care avea o mică terasă din beton, acoperită cu tablă ondulată, cu câteva mese nearanjate. Ploaia se mai potolise puțin.

Sila nu voise să intre în local.

— Nu trebuie decât să pregătească una dintre mese, o să mâncăm aici... Nu suport să stau într-un loc închis.

Ospătarul ne-a invitat înăuntru, dar l-am rugat să aranjeze una dintre mesele de afară. S-a rezumat la a comenta cu o voce nemulțumită, din cauza sarcinii suplimentare:

— O să vă fie frig.

— Nu ne va fi, mulțumesc.

— Bine, cum doriți.

În timp ce pune fața de masă și tacâmurile, am comandat două raki duble, brânză, bob marinat și o salată de roșii. Ospătarul a afișat o mutră vag scârbită, de

parcă ar fi vrut să spună: „Atâta deranj doar pentru atât...”.

Am turnat apă în paharele de raki. Priveam cum încet-încet lichidul se albește. Sila a golit aproape jumătate de pahar din prima înghițitură. Ascultam cum saltă picăturile de ploaie pe acoperișul de deasupra noastră. La capătul lui, apa picura pe beton și formase o mică băltoacă pe terasă. Era frig.

— Locuiești pe strada asta?

— Mai exact, chiar în clădirea din față.

— Drăguț...

Ne-am băut paharele de raki fără să vorbim. Se lăsa seara.

— Cum e camera ta?

— Nu-i rea deloc.

— Are calorifer?

— Da... Un calorifer din fontă de pe vremuri, cu ornamente.

S-a făcut tăcere.

— Hai, vin să-mi arăți camera ta, sunt curioasă să văd unde locuiești.

Nu ne-am întâlnit cu nimeni pe scară. În cameră era cald, întuneric, ploaia șiroia pe geamuri. Mă pregăteam să apăs întrerupătorul când ea mi-a prins brațul.

— Nu aprinde lumina.

Și-a scos mantoul. Apoi, sacoul. Apoi, cămașa. Apoi, cizmele, blugii. Apoi, și-a desfăcut sutienul...

Avea trupul zvelt și frumos modelat. Picioarele, lungi și puternice, la fel ca brațele, dezvăluiau conturul mușchilor. Avea

pielea fermă, tonifiată. Sâni mici și ascuțiți, mamelonul aproape negru în penumbră.

S-a întins pe pat.

M-am dezbrăcat în grabă.

A sărit deasupra mea cu un fel de sălbăticie la care nu mă așteptam, brațele și picioarele ei aveau o forță de neimaginat. M-a trântit pe pat și s-a urcat peste mine. Nu mi-a cerut nimic, nu a scos niciun sunet, m-a cuprins cu tot trupul. Eram uluit. M-am lăsat în voia ei. Făcea dragoste într-un mod foarte dur, complet neobișnuit pentru mine. Mă durea. Încet-încet am reușit să ne găsim ritmul. Atunci m-a cuprins o plăcere arzătoare, amestecată cu durere, cum nu mai întâlnisem vreodată. Trupul ei era ca un bici, de o subțirime și de o nervozitate bizare, dar și extrem de provocatoare.

Când ne odihneam, nu scotea un cuvânt, se întindea și închidea ochii.

Venise noaptea. Ploaia continua să cadă. Am aprins lumina la baie și am lăsat ușa întredeschisă. Pielea ei netedă strălucea în penumbră. Era foarte frumoasă.

Se făcuse târziu când s-a sfârșit. Ea a închis ochii și părea că a adormit. Apoi, i-a redeschis și mi-a spus râzând:

— Sper că nu te doare.

Poate că se obișnuise cu tipul acesta de scene, care deveniseră pentru ea o rutină. Îmi imaginam că le pune aceeași întrebare tuturor bărbaților. Eram supărat.

— Tu ești femeia, eu trebuia să-ți pun această întrebare.

Nu a răspuns nimic.

M-am întors dintr-o mișcare, am prins-o de încheieturi și am ținut-o de pat. A încercat să se elibereze, dar eram mai puternic.

— Tu ești femeia, am repetat. Atunci și eu sunt femeie.

— Fazil... Fazil, ești într-o ureche? Fazil...

— Și eu sunt femeie.

— Fazil... Mă sperii.

— Și eu sunt femeie.

Apoi, a izbucnit în râs:

— Eu sunt femeia... Așa îți convine? Trebuie să o spun ca să te conving, nu-i așa?

I-am dat drumul.

— Țicnitule... Uite ce mi-ai făcut la încheieturi... Ce te-a apucat?

— Mi s-a părut că s-au produs erori în repartizarea rolurilor, am vrut să repar greșeala.

Eram mulțumit de mica mea scenă, râdeam, râdea și ea, „nebun de legat“, repeta ea.

— Ai și tu o țigară? m-a întrebat după aceea.

— Tu fumezi?

— Câteodată... Am poftă acum.

— Nu am, dar pot să fac rost.

— Las-o baltă, nu-i nicio problemă.

Am hotărât că pe viitor trebuie neapărat să am țigări în casă.

A dat o raită pe la baie; a venit și ea mergând pe vârfuri. Întinzându-se din nou, a pus mâna pe fotografia cu cei trei fermieri.

— Sunt cei trei fermieri care merg la bal?

— Da.

M-a sărutat:

— Ei se duc la bal, iar noi ne-am întors, a spus.

A fost singurul comentariu pe care l-a făcut în legătură cu zbenguiala noastră; nu mare lucru, e adevărat, dar suficient ca să mă bucure.

— Primul se crede, evident, conte, a spus ea, al doilea își dă aere de aristocrat. Al treilea e un adevărat escroc... Este cel mai viclean, se vede... Cel din mijloc aduce puțin cu tine. Tu ești mai sprâncenat, dar...

A studiat poza cu mai multă atenție:

— Tu ai și o gură mai frumoasă.

Acum era veselă. Starea ei de spirit se schimba la fel de repede ca a mea.

Stăteam întinși unul lângă altul, mână în mână, ca doi înotători care se întind pe mal, epuizați, dar mulțumiți, după ce au înotat vreme îndelungată într-o mare agitată. Simțeam căldura degetelor ei răspândindu-se prin mine.

— Ne-a luat ceva timp până să ne decidem..., am spus.

— Nu să iau decizia a fost problema, ci să reușesc să fac asta în chițimia ta.

Mi-a zdrobit inima; că putea fi atât de vulgară m-a șocat, dar numai faptul că a îndrăznit să vorbească după primele noastre momente de dragoste în asemenea termeni mi-a rănit mândria. Însă nu am spus nimic. Abia mult mai târziu, la a treia sau a patra vizită la mine acasă, după ce am făcut dragoste, în timp ce stăteam întinși unul lângă altul, i-am amintit propriile ei cuvinte.

— Și dorința poate fi evaluată la fel?

Se uita în tavan.

— Asta nu are nicio legătură cu dorința sau cu măsurarea ei. E mai degrabă legat de condiția femeii, ceea ce tu nu poți înțelege. Din copilărie educația noastră se află sub imperiul fricii de murdărire, indecență, viol. Ce este degradant pentru o femeie, ce o urăște, ce o denaturează etc.: primim o întreagă listă de învățat. Și înainte de a mă decide în privința acestui lucru, am examinat atent lista tuturor interdicțiilor care sunt adânc înrădăcinate în inconștientul meu, fac trierea, văd ce este compatibil, încerc să mă organizez, abia după aceea pornesc la drum. Dar înainte de a ajunge acolo, trebuie să trec printr-o serie întreagă de întrebări despre care tu nu ai nici cea mai mică idee. Și nu cred că asta are vreo legătură cu ceea ce am trăit sau nu, cu mediul din care provin, cu educația mea sau cu nivelul cultural; toate fetițele din lume cresc cu acest gen de listă de interdicții, imprimată în străfundurile conștiinței. Iar a intra în camera unui student face parte din listă.

S-a întrerupt și a schițat un zâmbet:

— Trebuia să te doresc cu adevărat pentru a-mi asuma un asemenea risc.

Și-a pironit din nou ochii în tavan.

— Cred că eu sunt cel care înțelege totul pe dos, am spus.

A întors privirea, m-a mângâiat pe nas cu vârful degetului.

— Pe de altă parte, asta este tipic masculin. Dacă ați înțelege totul corect, ați fi atât de îngroziți, încât nu ați mai îndrăzni să faceți vreun gest.

Când am ieșit, ploaia încetase, strada se umpluse.

— Să cumpăr țigări?

— Nu, mulțumesc, mi-a trecut cheful de ele... A fost ceva de moment.

Am dus-o acasă cu mașina. Când să coboare, m-a sărutat.

— Mâine am cursuri, dar sună-mă poimâine...

Chiar înainte să trag portiera, s-a întors o ultimă oară, zâmbitoare:

— Fără prostioare cu altele!

A doua zi am ajuns la curs în ultima secundă. Domnul Kaan își începuse deja monologul, vorbea mângâindu-și din când în când barba, iar toată lumea îl asculta:

— Cioran a scris această frază tăioasă: „Nu există artă adevărată fără o mare doză de banalitate”⁹. Pentru a-și susține afirmația, moralistul nostru adaugă „Acea care recurge în mod constant la insolit obosește repede, nimic nefiind mai insuportabil decât uniformitatea excepționalului”¹⁰. Adorno, la rândul său, spunea că „fiindcă se sustrage realității, pe de o parte, iar pe de alta, se lasă populată de ea, arta oscilează între miraculos și serios”, și că, în consecință, tocmai această tensiune este cea care îi dă artei forța. Caracteristicile de „banalitate”, la Cioran, și de „realitate”, la Adorno, formează punctul de joncțiune între cele două definiții

care le aparțin. Dacă acum reunim cele două fenomene într-o singură formulă, observăm cum conceptul de „realitate banală“ ni se impune ca baza de neclintit pentru definiția artei.

Profesorul a tăcut pentru a lăsa asistența să-i absoarbă cuvintele, apoi, după ce a făcut câțiva pași cu mâinile încrucișate la spate, a reluat:

— Problema care ne interesează este următoarea: în ce constă, din punctul de vedere al artei, această realitate banală? În mod sigur, folosind acest concept, vorbim despre viață, cea pe care o cunoaștem, o trăim. Bun, dar ce denumire literară vom da celor mai banale realități ale vieții?

S-a oprit la marginea podiumului și a privit în clasă.

— Cele două realități banale sunt clișeele și întâmplările neprevăzute. În timp ce sicriul unui bătrân este scos din spital, de cealaltă parte a aleii, în fața ușilor maternității, o moașă ține în brațe un nou-născut: acesta este un clișeu. Iar clișeul conține un adevăr despre natura vieții omenești, și anume că ea formează un lanț neîntrerupt. Este un clișeu foarte banal, dar în același timp o realitate de netăgăduit. Cealaltă mare realitate banală este destinul, întâmplarea. Dacă părinții noștri ar fi făcut dragoste în altă zi, ba chiar la altă oră, astăzi, în această clasă, ar fi fost un alt profesor și alți studenți. Naturii nu îi pasă de identitatea celor care se nasc, pentru ea este importantă doar continuitatea nașterilor. Viața începe

din întâmplare și continuă la voia întâmplării.

A zâmbit.

— Dacă privim clișeu și destinul ca pe brațele unui compas care reprezintă viața, atunci când înfigem vârful primului braț într-un punct pe care îl desemnăm drept clișeu, al doilea braț va trasa în jurul acestui centru un cerc înconjurat de destin. Spațiul liber din interiorul cercului va fi realitatea banală, de zi cu zi. Și veți putea să vă petreceți întreaga existență deplasându-vă de colo până colo în acest spațiu bine circumscris, așa ca imensa majoritate a oamenilor, de altfel... Dar o astfel de mișcare, fără nicio țintă, nu vă va permite să creați o operă de artă. Atunci, cum veți reuși oare? Cum să creezi o operă de artă fără să părăsești această realitate banală, fără să fi subjugat de ea? Aștept răspunsurile voastre la cursul viitor și le vom discuta împreună.

Am ieșit din sală meditând asupra relației dintre realitate și originalitate. Există o realitate originală? Ce contribuție aduce literaturii introducerea unei irealități originale? Visam să predau și eu. Ce fericire mai mare decât să predai literatură, să porți discuții și să inițiezi dezbateri asupra ei? Mi-am amintit atunci că Maxim Gorki povestea că Tolstoi detesta discuțiile despre literatură, dar el însuși scria, m-am gândit, și de altfel nu a fost niciodată fericit. Să istorisești, să inventezi, să creezi povestea: iată probabil cea mai mare fericire pe care ți-o dăruiește literatura.

După ce am înfulecat în grabă un sandvici la bufet, m-am dus la bibliotecă. Petreceam mult mai mult timp la Universitate de când aveam mașină. Nu o mai ștergeam imediat după ore. Lucram la bibliotecă, mă gândeam, citeam tot ce îmi poftea inima. Îmi plăcea liniștea de acolo, lumina lămpilor cu abajur verde, mirosul de lemn și hârtie. Era un sanctuar unde oamenii, senini, serioși, dedicați, atenți veneau să venereze cărțile, și îmi închipuiam că sunt un tânăr discipol care și-a găsit comunitatea de credincioși.

Am citit *Însemnări despre literatură*, cartea lui Adorno, înnegrind paginile caietelor de notițe. Observațiile sale asupra lui Zweig și Balzac mi-au sfâșiat inima, mi-am promis să vorbesc cu Sila despre asta cu prima ocazie. Imaginea ei, goală, pe patul meu, cerându-mi o țigară, interfera acum cu fiecare dintre gândurile mele despre ea.

Aveam o înregistrare la televiziune în seara asta; mă întrebam dacă doamna Hayat va veni. Ultima dată nu-și făcuse apariția.

Când m-am întors acasă, am dat o raită prin bucătărie înainte să urc în cameră. Poetul, Bodyguardul și unul dintre băieții de la țară se aflau în toiul unei discuții, în jurul mesei. La intrarea mea, au tăcut brusc. Adevărul e că puține lucruri sunt atât de jignitoare și umilitoare ca liniștea care se lasă pe neașteptate atunci când intri într-o încăpere în care se discută de zor. M-am umplut de furie ca și cum mi se făcuse o teribilă nedreptate. Deja făcusem stânga-

mprejur când am auzit vocea Poetului în spatele meu.

— Unde pleci? Stai, hai să bei un ceai.

— Nu vreau să deranjez...

— Ce deranj? Pălăvrăgim și noi.

Mi-am făcut un ceai și m-am alăturat lor la masă. Poetul răspândea în jurul său o bună dispoziție glumeată căreia nimeni nu îi rezista și în același timp un soi de seriozitate realistă și serioasă prin care, aflându-te în preajma lui, te simțeai protejat.

— Așadar, studiezi literatura...

Cum de aflase asta, mister, dar pentru că fiecare locuitor de aici avea fără să vrea informații despre toți ceilalți, nu am fost deloc surprins că știa deja.

— Da. Iar tu ești poet...

— Nici vorbă, nici vorbă... Unde vezi tu un poet, amice... Cineva mi-a lipit eticheta Poetul, și așa a rămas, dar nu sunt poet, am spus, apoi, mare lucru, am acceptat. Sunt redactor la o revistă.

— O revistă literară?

— O revistă politică.

— Politică?

Nu mă așteptam la asta.

— De ce nu, e interzis? a reluat Poetul râzând.

— Nu, bineînțeles, am spus, doar că eu te credeam poet.

— Bine atunci, păstrează poetul dacă vrei, dar nu te aștepta la poeme.

Brusc a devenit serios.

— Vorbeam cu băieții despre situație.

— Ce situație?

— Situația țării. Explozia prețurilor, șomaj, până peste cap, justiție... nicăieri.

Îl priveam fără să spun o vorbă.

— Pe tine nu te interesează politica?

— Nu.

— Dar politica este interesată de tine, a spus râzând. Trăiești într-o cămăruță, ești sărac, iar poliția face razii unde locuiești. După tine, din ce cauză?

— Nu știu.

Chiar nu știam ce să spun.

Toate privirile îl fixau pe Poet.

— Dacă ai ști, poate că aceste lucruri nu s-ar întâmpla. Dacă am ști, situația ar putea fi diferită.

— Ce putem face? am întrebat.

Și-a aprins o țigară.

— Gândindu-ne ce putem face, suntem deja pe cale să facem ceva.

De data asta, eu am fost cel care a izbucnit în râs.

— Mă voi gândi atunci, dacă asta este soluția...

— Țsta ar fi măcar un început.

— Și apoi?

— Apoi, poate că în timpul liber îmi dai o mână de ajutor la redactare. Prietenul cu care colaborez a fost arestat zilele trecute.

Pe urmă a tăcut cu un chip trist, de parcă s-ar fi temut că m-a speriat. Am continuat:

— L-au arestat doar pentru că făcea parte din redacție?

— Te arestează chiar și pentru mai puțin de atât... Dar te sperii acum...

Îmi era într-adevăr frică, dar rușinea de a-mi fi frică era mai puternică.

— Nu, nu-mi e frică, și te voi ajuta când voi avea timp... Dar ție nu-ți este frică?

— Bineînțeles că mi-e frică, cui nu-i e frică? Dar m-am obișnuit. Am început chiar să simt o anumită plăcere.

Nu îmi era clar dacă vorbea serios sau își bătea joc de mine. Cât a durat discuția, nici Bodyguardul, nici băiatul de la țară, pe nume Kenan, aveam să aflu, nu au deschis gura, dar dintr-un motiv care îmi scăpa, Poetul părea că are deplină încredere în ei.

Mi-am terminat ceaiul. În momentul în care m-am ridicat, m-a apucat de braț.

— E un ajutor de bucătar cu mustăcioară, stă la ultimul etaj, are părul înecat în gel, îl știi?

— Da.

— Fii atent cu el.

— De ce?

— E un individ dubios, să nu ai încredere în el.

— Sigur că da, voi fi atent.

Nu mi-am dat exact seama ce înțelegea prin „individ dubios“, dar asta mi-a amintit vorbele Silei — „ei te denunță“ și: „De parcă este nevoie să fie ceva de denunțat“. Totul mi se părea suprarealist, aveam impresia că trăiesc condamnat să ascult o poveste dureroasă, o poveste care pentru moment nu avea nicio influență asupra propriilor mele sentimente.

Purta rochia ei de culoarea mării. Am văzut-o de cum am intrat în studio, în mers,

își legăna șoldurile cu acea grație pe care nu o puteai remarca în mulțime decât la ea, la doamna Hayat.

Când m-am dus la toaletă în timpul pauzei, am revăzut-o pe culoar în compania unei femei pe care am întâlnit-o deseori aici. Discutau, vizibil nervoase.

Pentru că pauza dura destul, mi-am luat un ceai și m-am așezat pe un scaun din plastic de pe culoar. Lângă mine stătea o femeie care s-a întors brusc și m-a apostrofat: „De ce te așezi mereu în spate? Pune-te în față, vei avea mai multe șanse de a fi filmat, în plus, ești înalt, ai putea juca în seriale și...“. Fără îndoială, oamenii sunt uimitori. Personal, eu nu am făcut niciodată legătura între o statură înaltă și seriialele televizate.

— Dumneavoastră ați jucat deja în vreun serial? am întrebat-o.

— Odată m-au sunat pentru o scenă de nuntă, a spus cu mândrie, am jucat rolul uneia dintre invitate... Ba chiar am strâns mâna actorului principal.

Ce puteam să răspund?

— Este extraordinar, am mormăit eu înainte ca soneria să ne cheme din nou în platou.

Cu o clipă înainte de terminarea emisiunii, m-a cuprins dorința de a fi singur cu doamna Hayat. Când mă uitam la ea, uneori îmi apărea imaginea Silei, dar apoi dispărea în tăcere.

La sfârșitul emisiunii mă aștepta, am ieșit împreună.

— Hai să mâncăm undeva, apoi mergem la mine, a spus doamna Hayat.

Am mers la restaurantul cu statui. Cenușăreasa, piticii, girafa, îngerul, toate erau la locul lor. Stătea în fața mea și îi priveam părul de aur și foc, zâmbetul ei ironic, cât de mult îmi lipsise și îmi plăceau ridurile din colțul ochilor, care se desenau atunci când râdea. Se afla într-o dispoziție veselă, fredona, era ca o muză. Nu reușeam să înțeleg cum putea fi mereu atât de radioasă, vioaie, fericită uneori, m-am gândit atunci, îmi evoca o fetiță care nu cunoaște viața și pericolele ei, care înoată goală într-un lac plin cu crocodili, și m-am temut pentru ea. Mi-am dat seama că și eu trăisem într-un fel de ignoranță sentimentală, încă incapabil, cu doar câteva ore mai devreme, să percep o mulțime de realități banale, dar din această ignoranță, spre deosebire de ea, nu mă alesesem cu nicio fericire. Ori poate mai degrabă fericirea ei, mai mult decât ignoranța, m-a indispus.

— *Absit omen*, a spus ea veselă, ridicând paharul.

— Ce înseamnă asta?

— Este în latină... Să ne ocolească ghinioanele.

A pronunțat aceste cuvinte ca pe o formulă magică și nu m-am putut abține să izbucnesc în râs. Hotărât lucru, cunoștințele ei erau înțesate cu lucruri neașteptate.

— *Absit omen*, am răspuns eu.

Am dat să o întreb cine e femeia cu care discuta, dar m-a întrerupt, așa că am

renunțat și am pus altă întrebare în loc.

— Cum îl cheamă pe micul clarinetist care se plimbă printre voi pe scenă?

— Hay.

A răs și i s-au ivit ridurile din jurul ochilor.

— Numele lui adevărat este Hayrullah, dar cum este cam lung pentru un pitic ca el, i l-am scurtat ca să se potrivească staturii lui. Și de atunci toți îl strigă Hay.

Ca de obicei, mezelurile erau delicioase și, tot ca de obicei, ea insista să mănânc.

— Cum reușești să fii mereu atât de veselă?

A ridicat ușor din sprâncene.

— Cum adică?

— Viața colcăie de pericole, iar tu, tu ești tot timpul fericită și voioasă.

— Te cam irită faptul că sunt fericită, nu-i așa, Marc Antoniu?

M-am gândit o clipă: și dacă într-adevăr fericirea ei mă agasează? Dacă mă enervează? Dacă ceea ce eu luam drept îngrijorare sau atenție față de ea nu era de fapt decât furie? Ca să fiu cinstit, da, câteodată mă irita. Nimeni nu și-ar putea dori să aibă de-a face cu cineva atât de optimist, atât de vesel, atât de constant dezinvolt. Oricum am fi, toți vrem ca omul de lângă noi să fie puțin îngrijorat, temător, pentru că neliniștile și fricile lui le legitimează și le justifică pe ale noastre și nimeni nu vrea să se simtă umilit din cauza propriei frici, despre care doar el își rezervă apoi dreptul de a vorbi. Tocmai această frică

de viitor pe care am simțit-o aproape la toată lumea din jurul meu a fost legătura care ne-a unit, sentimentul împărtășit care a făcut din noi o comunitate. Nepăsarea și frivolitatea doamnei Hayat stricau această solidaritate, anulau nefericirea confortabilă cu care ne obișnuiserăm, lăsând în locul ei un gol pe care nu știam să-l umplem. Nimeni nu era capabil, spre deosebire de ea, să fie atât de optimist și lipsit de griji, iar doamna Hayat nu avea dreptul să pretindă ca eu să fiu. Da, starea ei de spirit mă enerva, o enervare amestecată cu rușine... Dar în același timp era fascinantă.

— Ce se întâmplă? Ești cu gândul aiurea, Marc Antoniu...

— Da, sunt puțin contrariat fiindcă tu nu cunoști nimic despre realitățile vieții.

A fost prima oară când am văzut-o enervându-se.

— Așa deci.

Nu a spus nimic altceva, s-a lăsat o lungă tăcere. Nu s-a mai atins de farfurie. Apoi a reînceput să vorbească, foarte rar, ca și cum i s-ar fi adresat unui copil retardat.

— Știu mult mai multe despre viață și realitățile ei decât îți imaginezi, așa cum spui tu. Știu ce sunt sărăcia, moartea, durerea, disperarea. Știu că trăim pe o planetă pe care flori delicate devorează insectele care se așază pe ele. Știu că de mii de ani oamenii și-au făcut rău unii altora, că i-au furat și i-au jefuit pe alții, că s-au ucis unii pe alții. Eu chiar cunosc viața. Și, ca toți ceilalți, mănânc mierea ei otrăvită. Otrava o înghit, mierea o

savurez. Poți să te lamentezi cât vrei, poți să te temi cât dorești de această miere otrăvită, nici frica, nici gemetele nu vor distruge otrava. Nu vei reuși decât să ucizi gustul mierii. Cunosc realitățile vieții, doar că nu mă opresc aici. Dacă trebuie să beau otrava, o beau, dar nu-mi pasă de consecințe. Pentru că știu că până la urmă este vorba despre moarte...

A făcut o pauză, apoi a zâmbit.

— Hai, gata cu discuțiile idioate, mănâncă-ți cina și nu fi supărat pe Cleopatra ta, micul meu Marc Antoniu. La sfârșit, pe sânul meu se așază șarpele.

— Șarpele sunt eu?

— Nu știu. Asta depinde de ce faci când nu sunt aici.

Brusc, am simțit o durere violentă în piept, ca și cum cineva mi-ar fi zdrobit inima în mâini, eram îngrozit, mă întrebam dacă aflase de Sila. Ghicise oare ceva?

— Eu sunt șarpele?

— Dar de ce te frământă atât, Marc Antoniu?

Mă mășura din cap până-n picioare, cu o expresie pe care nu o puteam defini, nici descrie, manifestare a unei efervescente de gânduri pe care nu le cunoșteam deloc.

— *Absit omen*, a spus în sfârșit, să ne ocolească ghinioanele.

Nu era aceeași intonație ca mai devreme, cel puțin așa mi se părea. Apoi, de parcă această discuție nu avusese loc vreodată, a întrebat veselă:

— Comandăm ton? E fix sezonul lui, vei vedea, este un deliciu.

Ne-am dus la ea acasă cu taxiul.

Parfumul familiar când intrai... Căldura... Lumina de chihlimbar... Toate mă copleșeau, fiecare senzație la rândul ei și toate în același timp.

Nu am pierdut timpul în salon.

O, zeiță Hecate cu picioare albe, tu, care îi dăruiești cu generozitate bărbatului toate plăcerile lui...

Înainte să adorm, m-am lipit de ea șoptind:

— Am gustat mierea, dar unde este otrava?

— În miere.

Otrava era în miere. Acesta era clișeul. Restul nu era decât destin.

---

9. „Il n’est pas d’art vrai sans une forte dose de banalité“ (pentru ediția în limba română, vezi *Despre neajunsul de a te fi născut*, traducere de Florin Sicoie, Humanitas, București, 2002, p. 43).

10. „Celui qui use de l’insolite d’une manière constante lasse vite, rien n’étant plus insupportable que l’uniformité de l’exceptionnel“ (*Ibidem*).

VIII

Zgomotul de voci de pe coridor m-a scos din cameră. Doi oameni îl susțineau pe Gülsüm, care înainta târându-se, sprijinindu-se de ei. Avea fața scaldată în sânge, hainele rupte, părul ciufulit, colanții negri coborâți de tot în vine, machiajul scurs pe obraji.

— Io nu le-am făcut nimica rău, spunea hohotind, io nu le-am făcut nimica rău.

Repeta întruna aceste cuvinte.

Toate ușile de la etaj erau deschise, oamenii ieșiseră toți pe palier.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat Poetul.

— Bărbații cu bâte l-au cotonogit, a răspuns cineva.

Poetul s-a apropiat de Gülsüm.

— Ce ai pățit, Gülsüm?

— Io nu le-am făcut nimica rău...

— Știu, dar ce s-a întâmplat?

— Au sărit pă noi deodată, ceilalți s-au tirat, pă mine m-au prins la moschee. M-au omorât în bătaie, *abi*... M-au omorât...

Se pare că fusese luat drept țintă fiindcă nu frecventa moscheea.

— Să te duc la spital?

— Nu... Nu vreau... O să mă ciomăgească și acolo.

— La spital? De ce să te bată într-un spital?

— Habar n-ai tu, *abi*, ne ciomăgesc oriunde. Peste tot ne ciomăgesc.

L-au dus pe Gülsüm în camera lui și l-au pus pe pat. A fost adus un prosop ud ca să i

se șteargă fața, cineva a adus parfumul din baie ca să îi dezinfecteze rănilile. Toți se înghesuiseră în jurul lui. Urmăream scena din pragul ușii. Ca dovadă că acolo locuia o ființă extrem de îngrijită și delicată, un puternic miros de săpun își croise drum până la nările mele, în ciuda mirosului iute de masculi celibatari care invadaseră camera. Mulțimea compactă mă împiedica să văd camera în detaliu, distingeam doar un covor plușat violet, întins la picioarele patului, și, sub o măsuță de toaletă cu oglindă, o mulțime de pantofi galbeni, verzi, roz, fucsia, roșii, cu tocuri înalte, numărul 44, din piele lucioasă. Ziceai că sunt un stol de păsări multicolore înghesuite într-un ascunziș la adăpost de furtună, iar priveliștea era atât de neobișnuită că și astăzi, când mă gândesc la Gülsüm, primul lucru care îmi apare în minte sunt pantofii aceia de sub măsuța de toaletă. Plângea și tremura ca într-o criză de nervi și repeta neîncetat:

— Io nu le-am făcut nimica rău, io nu le-am făcut nimica rău.

În clipa aceea, cu o grămadă de genți contrafăcute în spinare, a intrat Mogambo, întors de naiba știe unde la ora asta din noapte, și, cu accentul lui specific african, a întrebat ce se întâmplase.

— Indivizii cu bâte l-au bătut pe Gülsüm.

Atunci Mogambo, care era cât un dulap, a despicat mica mulțime în două și s-a dus la Gülsüm. Acesta îl trăgea frenetic de gulerul cămășii continuând să explice că el nu le-a

făcut nimic rău, fără să țină cont că repeta la nesfârșit aceeași frază. Mogambo a lăsat să-i alunece jos ghirlanda de genți din spinare, apoi a aruncat o privire spre cei adunați acolo.

— Ieșiți, a spus, vreau să vorbesc cu Gülsüm.

Am ieșit cu toții în tăcere. Am mai apucat să-l zăresc pe Mogambo, așezat pe podea la căpătâiul lui Gülsüm, apoi ușa s-a închis. M-am întors în camera mea, de unde auzeam în continuare suspinele lui Gülsüm. Apoi, nimic... Liniște. Am coborât în fugă la bucătărie.

Emir și Poetul erau în mijlocul unei discuții. Micuța Tevhide stătea așezată pe masă.

— Cine l-a bătut pe Gülsüm? m-a întrebat când am intrat.

— Nu știu.

— De ce l-au bătut?

— Nici asta nu știu.

— Ne vor bate și pe noi?

Emir a intervenit pe loc.

— Nu, draga mea, nimeni nu ne va bate, niciodată.

Poetul a propus să bem un pahar și să luăm o gustare.

— O să profităm de asta ca să-i explicăm lui Tevhide că nimeni nu ne va face vreodată rău.

Barurile și restaurantele începuseră deja să se golească. Ne-am instalat la prima masă ieșită în cale. Poetul i-a comandat ospătarului trei raki.

— Și o limonadă pentru doamna Tevhide. Ce aveți de mâncare?

Ospătarul a enumerat lista de bucate, printre care cotlete de miel care nu au trecut deloc neobservate. Tevhide s-a întors imediat către tatăl ei:

— Au cotlete de miel?

Emir tăcea mâlc, iar vinișoara de sub un ochi a început să i se zbată.

— Cât costă cotletele? l-a întrebat pe ospătar.

— Șaizeci și patru de lire.

Linște. Apoi Poetul, zâmbind cu un aer ghiduș, a întrebat:

— Câte cotlete sunt pe farfurie?

— Trei.

— Atunci să zicem că ne aduci unul singur și plătim o treime din preț, de acord?

Micuța nu pierdea niciun cuvânt din discuție.

— De acord, da.

— Perfect, un cotlet atunci. Și o salată de roșii cu puțină brânză, mulțumesc.

Când ospătarul a plecat, Tevhide l-a întrebat:

— Îmi va aduce un cotlet?

— Da.

Era fericită. Ospătarul a adus mai întâi paharele cu raki, limonada, un platou mare cu felii de roșii și brânză proaspătă. Apoi a revenit cu o farfurie pe care tronau trei cotlete de miel și a pus-o în fața lui Tevhide.

— Am spus unul singur, a spus Emir pe un ton îngrijorat.

— Celelate două sunt din partea casei.

Emir nu a mai avut timp să spună ceva, Poetul deja îi mulțumise ospătarului, care a confirmat că vom plăti doar o treime din preț și a plecat.

— Solidaritatea celor săraci, nu știu bogatii ce înseamnă asta, i-a spus Poetul lui Emir cu un zâmbet ironic.

Tevhide s-a apucat să își taie singură carnea, foarte serioasă și concentrată, cu furculița și cuțitul bine strânse în mâinile ei mici. Emir s-a încruntat.

— Nu le oferi și celorlalți? Nici nu ai întrebat dacă nu cumva vor și ei.

Micuța s-a întors către noi:

— Vreți și voi?

— Nu, mulțumesc, Tevhide, mănâncă, e pentru tine.

— Vezi, nu vor, i-a spus tatei.

— Zic și ei așa, de politețe, e un joc, nu trebuie să accepți din prima.

— Ce tot îndrugi acolo, Emir, am spus eu, are cinci ani!

— Ce să zic, dacă nu învață acum bunele maniere, atunci când?

— Nu te îngrijora, are tot timpul să învețe, a pus punct Poetul, apoi a mângâiat-o pe cap. Hai, puiule, mănâncă, nu te mai gândi la nimic, simte-te bine.

A ridicat paharul:

— În sănătatea săracilor!

Chiar dacă avea probabil doar cu câțiva ani mai mult decât noi, Poetul părea mult mai matur pentru vârsta lui, nu-și pierdea niciodată sângele-rece în momentele de agitație colectivă, le transmitea celorlalți un

sentiment de siguranță și calm. Imediat după ce faci cunoștință cu el, îți vorbește despre problemele tale de viață, dând senzația unui om care vrea să te ajute, și mi-am dat seama că respectul profund, amestecat cu dragoste, pe care i-l arătau toți locuitorii hanului nostru spaniol era în sine un ajutor de acest fel. Cât despre mine, mie îmi dădea impresia unui om ale cărui sușuri și coborâșuri sufletești se potrivesc exact cu cele ale existenței. Nu semăna cu mine, el făcea parte din viață, era înăuntrul ei, știa că fiecare problemă are soluția ei. Îl invidiam.

Am stat la masă mai mult de o oră, la o cină întreruptă de toasturile ironice ale Poetului închinată „prinților săracilor“, de tiradele lui despre „inconștientul de clasă“, de povestioarele lui amuzante și de glumele care o făceau să râdă pe Tevhide. Am împărțit nota de plată în mod egal; eram toți un pic beți, deși nu băuserăm mult. Emir și-a luat fetița în brațe, adormise. La plecare, Poetul a mai spus cu un zâmbet:

— Noapte bună, nobili tovarăși, săracii vă salută!

În imobilul cufundat în întuneric se lăsase liniștea. Am adormit pe loc.

A doua zi, m-am trezit dis-de-dimineată. Nu voiam să ratez cursul doamnei Nermin. Tocmai începuse când am intrat în amfiteatrul pe care doamna Nermin îl străbătea în lung și-n lat povestind:

— Critica este una dintre cele mai importante ramuri ale literaturii. Nu trebuie să uitați niciodată că ea îi aparține în mod

legitim, valoarea literară a criticii depinzând fie de cea a operei pe care o critică, fie de meritele pe care le are o operă pentru a fi criticată.

A făcut o pauză, a măsurat din priviri o clipă asistența, apoi a reluat:

— Nu știu dacă în această clasă se află viitori scriitori, dar precis sunt unul sau doi critici în devenire. Există printre voi imbecili care cred că a fi critic este mai ușor decât a fi scriitor și ar alege astfel prima opțiune, îi sfătuiesc imediat să nu se repeadă la o astfel de carieră. Fiindcă este mult mai greu să găsești un critic bun decât un bun scriitor. Un critic literar talentat este o specie rară, la drept vorbind, pe cale de dispariție. Încercați, așadar, să scrieți o pagină cât de cât lizibilă după aceste secole care ni i-au dat pe cei din stirpea lui Boileau, Sainte-Beuve, Bielski... Va trebui să dați dovadă de intuiție și fler, așa, ca amintitul Bielski, care, încă de la prima carte a lui Dostoievski, *Oameni sărmani*, a recunoscut și a făcut public geniul care va străluci odată cu *Frații Karamazov*. Iată inteligența de care este nevoie.

Brusc, a izbucnit în râs:

— Evident, dacă este vorba de reperarea semnelor geniului într-o carte ca aceasta, flerul nu este suficient, ai nevoie și de un dar al prezicerii, pe care nu suntem îndreptățiți să-l așteptăm de la oricine.

A redevenit serioasă.

— Nu uitați asta: critica nu înseamnă snobism. Nu este o competiție narcisică

pentru cine înțelege cartea pe care nu a înțeles-o nimeni. Nu este o meserie care constă în umilirea cititorului. Criticii secolului douăzeci, ridicând în slăvi cărți ilizibile pentru cititori, au lărgit câmpul literar către neputință de a înțelege, plictiseală, lipsă de gust, în proporții uluitoare... Borges dădea lecții despre *Finnegans Wake* a lui Joyce, pe care nu a reușit niciodată să o termine... Nu vorbiți despre cărțile pe care le-ați lăsat din mână, nu scrieți niciodată vreun articol despre cărți pe care nu le-ați putut citi până la capăt. O carte bună se recunoaște după numeroase criterii, mai mult sau mai puțin evidente de altfel, dar primul dintre ele este totuși acela de a o putea citi în întregime fără să te plictisești. Dacă nu ați reușit să terminați *Finnegans Wake* este fiindcă pentru voi este o carte proastă... Altul o va citi pe toată și va spune că e o carte bună. Ceea ce eu numesc snobism este exact această atitudine de a tămâia o carte pe care nimeni nu o poate citi și de a face din această ilizibilitate recunoscută de toți o valoare în sine.

Îmi plăcea să o aud vorbind pe doamna Nermin, îmi plăcea ceea ce spunea. În general cursurile mă plictiseau, cu excepția celor ținute de domnul Kaan și doamna Nermin, de la sfârșitul cărora ieșeam mereu cu același sentiment: aceasta era casa mea, această universitate, aceste cursuri, aceste discuții, aceste dezbateri. Locul meu era în această lume din afara lumii, această lume

privilegiată și protejată, unde realitățile vieții, cu urâtenia și durerile lor, au fost în cele din urmă dezvăluite, cunoscute, înțelese și faptul de a fi numite le-a dat o nouă valoare și o nouă strălucire, cu adevărat miraculoase. Aș putea deveni critic literar, mi-am spus după cursul doamnei Nermin. Afară eram un oarecare, bineînțeles, dar aici mă simțeam drept și curajos.

M-am întâlnit cu Sila după cursuri.

— Dacă am merge să bem o bere și să mâncăm midii pane la malul mării? a propus ea. Apoi mergem la film.

Pentru că se obișnuise cu sărăcia, devenise costisitoare.

Nu mergeam cu regularitate la mine acasă și nu știu dacă din cauză că nu o prea pasiona să facă dragoste cu mine sau pur și simplu fiindcă nu i se părea confortabil să facă asta în camera mea studentască. Și atunci când mergeam, era pentru că ea hotărâse asta. Nu avea nicio logică. Uneori eram acolo trei zile la rând, alteori trecea câte o săptămână fără ca ea să vină.

Am găsit un restaurant la malul mării unde aveau niște frigărui cu midii pane excelente. La o bere i-am povestit necazul lui Gülsüm, cum repeta el plângând „eu nu le-am făcut nimica rău“ și cum Mogambo i-a dat pe toți afară ca să rămână singur cu el.

— Eu nu aș fi fost în stare să fac asta, am spus.

— Fiecare face ce poate. Important este să știm ce putem și ce este deasupra puterilor noastre.

În public nu ne țineam niciodată de mână, nu ne sărutam, nu vorbeam despre sentimentele pe care le încercam unul față de celălalt. Eram incapabil să definesc relația noastră, chiar dacă de fapt nu prea îmi păsa să-i dau un nume. Mai degrabă îmi convenea, în plus, asta îmi diminua sentimentul de vinovăție.

— Ieri am dat iar peste Yakup la ieșirea de la cursuri, a spus.

— Serios?

— Trecea pe acolo, mi-a zis. Am fost nevoită să-l pun să mă lase unde ne-a lăsat data trecută, doar ca să fie convins că acolo locuiesc, apoi am luat autobuzul până acasă. Am pierdut al naibii de mult timp.

— Și ce mai zicea?

— Aventurile lui de antreprenor în construcții, lovelele care se fac, chestii de-astea... După furtuna de zilele trecute, drumurile s-au desfundat... Dar e și o parte bună în asta, mi-a spus râzând, primarul orașului le-a încredințat lor contractul de întreținere și reparație... Se lăuda cu nerușinare... Dar știi ceva, înainte nu era atât de obraznic, era un om drept, corect, puteai să ai încredere în el... Nu înțeleg cum de s-a putut schimba în halul ăsta... Oamenii au fost mereu așa, sau am fost noi orbi, sau ce?

Apoi, fără să-mi lase timp să răspund, m-a întrebat dacă îmi amintesc nuvela lui Ömer Seyfettin, *Tocurile înalte*.

— Da, bineînțeles, am răspuns, curios să aflu de ce face această asociere.

A început să-mi povestească de parcă urma să descopăr nuvela pentru prima oară.

— E o poveste despre o femeie foarte mică de statură și foarte bogată. Ea se plimba mereu cocoțată pe tocuri foarte înalte care se auzeau răsunând în tot orașul. Avea o casă perfect întreținută, slujitorii erau cinstiți, fideli, devotați. Într-o zi, și-a sucit glezna și a trebuit de atunci să poarte pantofi fără toc, care nu scoteau niciun zgomot. În timp ce bucătarul fura ca-n codru, l-a descoperit și pe grădinar în amor cu slujnica. Gospodăria se ducea de râpă. Apoi, când stăpâna și-a pus iar tocurile înalte, lucrurile au revenit la normal.

A zâmbit.

— Oare, pentru că și noi am coborât de pe tocuri, începem să vedem adevăratul chip al oamenilor? Și dacă, de fapt, nu s-au schimbat?

După o pauză, și-a continuat tirada:

— Și dacă am putea să ne suim din nou pe tocuri, totul ar fi ca înainte?

— Dar rămânând fără tocuri, am descoperit și o mulțime de oameni buni. Oameni pe care nu i-am fi văzut înainte...

— Ai dreptate, a spus după un moment de reflecție, dar eu, personal, aș prefera să mă urc din nou pe tocurile mele înalte.

Când am terminat masa, ne-am dus la cinema. Stăteam unul lângă altul în întuneric, brațele ni se atingeau, îmi plăcea căldura ei. După film, am luat o cafea, m-a întrebat cât e ora, m-am uitat la ceasul de pe perete.

— E târziu, păcat, am fi putut merge la tine.

— E încă posibil, am zis.

— Ce mai fac fermierii tăi?

— Se duc la bal...

Mi-a strâns ușor brațul.

— Data viitoare mergem și noi cu ei.

Senzația asta de apropiere era într-adevăr încântătoare. Mă emoționa această incredibilă intimitate care se putea stabili între două ființe prin cuvinte despre care suntem siguri că nu vor fi spuse niciodată altcuiva, niciodată repetate în fața altuia, prin spectacolul unui trup gol, pe care numai noi avem dreptul să-l contemplăm; asta m-a tulburat întotdeauna. Femeile sunt foarte talentate în crearea unei astfel de atmosfere.

Am lăsat-o acasă și m-am întors la mine, trecând mai întâi pe la bucătărie, de unde tocmai ieșea Poetul.

— Îți aduc unul-două texte de redactat... Nu te-ai răzgândit, nu-i așa?

— Adu-mi-le, nu m-am răzgândit.

În camera mea, fermierii erau la locul lor, gata să plece la bal. Erau cei mai fideli tovarăși ai mei, nu mă vor părăsi niciodată. Aveam de înregistrat o emisiune diseară și mă întrebam ca de obicei dacă doamna Hayat va veni.

Nu a venit.

Atmosfera din studio era ciudată, spectatorii aplaudau, dansau și fredonau ca de obicei. Dar se simțea un soi de tensiune, de tristețe. La pauză, am dat o raită pe coridor. O tăcere mormântală. Oamenii nu

vorbeau. Am întâlnit-o pe femeia care credea că sunt artist fiindcă eram înalt.

— Toată lumea pare deprimată, am zis, ce se întâmplă?

— Fiica lui Kalender a murit.

— Cine este Kalender?

— Ai întâlnit-o deja, o femeie discretă, plăcută, mai degrabă o tânără, stătea de obicei în dreapta platoului.

Mi-am dat seama despre cine e vorba: era femeia pe care am văzut-o când tocmai discuta cu doamna Hayat, în fața ușii de la culise, acum câteva zile.

— De ce a murit?

— De rujeolă...

— Se mai moare de rujeolă în zilele noastre?

— I-au dat un tratament greșit, biata micuță. Înmormântarea e mâine, eu mă duc.

— Pot veni și eu?

— Sigur că da. Înmormântările sunt ca nunțile... Ceremonia va avea loc după rugăciunea de prânz.

Mi-a dat adresa moscheei.

Uneori e nevoie doar de un singur eveniment pentru ca, prin ușa care i se deschide în conștiință, omul să fie condus să descopere, cu deplină claritate și cu toată groaza pe care i-o trezește acest spectacol, ruinele, mlaștinile și deșeurile sufletului său. Adevărul este că m-am dus la înmormântarea bieteii copile doar în speranța de a o vedea acolo pe doamna Hayat. Dacă aș fi știut că nu se duce, aș fi rămas acasă. Să te folosești de

înmormântarea unui copil e un lucru infam. În plus, singura mea motivație era atât de transparentă, încât nici măcar nu puteam să mă mint singur refugiindu-mă în spatele unui alt pretext sau alibi. Am fost prins în flagrant delict și asta m-a făcut să-mi fie rușine.

Am hotărât în acea seară să nu merg la înmormântare a doua zi; dar, pe de altă parte, refuzul de a mă alătura celor care împărtășeau durerea acestei femei mi s-a părut la fel de egoist și chiar mai necinstit. Eram atât de obișnuit să intru singur în astfel de fundături stranii, din care mi se părea imposibil să ies vreodată ca om drept, cinstit și bun.

Am fost la înmormântare.

Ceremonia a avut loc într-o moschee de lângă un cimitir, undeva într-o suburbie a orașului. Clădirea era minuscule, dar cu o fântână frumoasă și un minaret zvelt, care avea perfecta regularitate a unui inel de piatră ce se ridică pașnic către infinit. Se simțea că arhitectul e om cu gust, un epicurian care își dorea ca bieții oameni să poată părăsi această lume înconjurați de grație și elegantă, de care nu au avut probabil niciodată ocazia să se bucure în timpul vieții. Doamna Hayat era acolo. Purta pantaloni și sacou negre, avea fața înfășurată cu o eșarfă, la fel ca restul femeilor. Stătea lângă Kalender, înconjurându-i talia cu brațul. Kalender părea că e pe punctul de a leșina. S-a clătinat

de câteva ori, iar doamna Hayat a trebuit să o țină să nu se prăbușească.

După rugăciune, bărbații au dus sicriul. Țineam și eu de o margine. Era atât de ușor sicriul, că ți se rupea inima.

La intrarea în cimitir, Kalender a izbucnit dintr-odată:

— Înmormântați-mă cu fica mea! urla ea. Fata mea, comoara mea, unde te duci? Unde te duci, micuța mea?

Mi-a venit în gând Tolstoi după moartea fiului său de șapte ani, cum fugea pe câmpuri zbierând: „Moartea nu există! Moartea nu există!“. Au închis mormântul. Familia o însoțea pe Kalender. Mica mulțime a dispărut din cimitir așa cum se risipește un nor de fum.

Pe pietrele de mormânt de la umbra chiparoșilor erau inscripționate nume și uneori erau și fotografii ale defuncților. De ce ne înmormântăm toți morții în același loc, m-am gândit atunci, de ce îi separăm atât de radical de cei vii? Totuși și ei toți au trăit. Clișeul a fost atât de repetat, încât a devenit comic. Iar destinul constă în alinierea tuturor acestor corpuri unul lângă altul. Nu știau lângă cine zăceau. Alungați din timpul pe care îl trăiseră înconjurați de cei pe care îi iubeau, se regăseau în mijlocul a mii de oameni pe care nu îi cunoșteau și pentru mult mai mult timp. Iar cadavrele lor adunate la un loc dădeau viață aceluiași arbori, aceluiași insecte, aceluiași flori. Preț de o clipă, mi-am imaginat toți morții sculându-se și ieșind din morminte, mii de

morți care se priveau cu un aer mirat, încercând să-și ascundă goliciunea, o goliciune care îi îngrozea mai mult decât moartea. Nu conta că erau morți. Bineînțeles că moartea a devenit un clișeu despre care nici măcar nu merită să se vorbească, toți cred că știu ce înseamnă. Și nu își dau seama cât de straniu este să crezi că cunoști ceva care prin definiție nu poate fi cunoscut.

Doamna Hayat rățăcea împreună cu mine printre morminte. Nu își scosese eșarfa.

— Un mare scriitor, i-am spus, la moartea fiului său, a început să alerge pe câmpuri ca un nebun strigând: moartea nu există, moartea nu există.

— Moartea există.

Majoritatea mormintelor erau bine îngrijite, cu flori proaspete. Doamna Hayat s-a îndreptat către unul dintre puținele pe care începea să-l acopere un petic de iarbă. Era mormântul unei femei. A smuls iarba cu mâna, apoi a șters praful cu un șervețel pe care l-a scos din geantă. Apoi, a chemat un îngrijitor de la cimitir care căra stropitori din plastic și i-a dat niște bani să ude pământul din jurul mormântului. A cules câteva flori care creșteau pe acolo și le-a așezat pe piatră, apoi a făcut un pas înapoi pentru a contempla mormântul curățat. Mi-am spus că trebuie să fi fost al mamei ei.

— E mama ta?

— Nu... Nu știu cine este.

— Dar...

— Era ca o orfană în mijlocul celorlalți, poate pentru că nimeni nu a venit niciodată

să se reculeagă aici, trebuia să îndrept lucrurile.

Nu m-am putut abține să glumesc:

— Crezi că te vede?

— Am nevoie să fiu văzută ca să fac o faptă bună?

Nu am știut ce să răspund.

— Ai furat flori de la alții, am spus totuși.

Mi-a răspuns calmă:

— Să respecti regulile e uneori plictisitor și nu întotdeauna indicat. Trebuie să știi când e sau nu cazul.

La ieșirea din cimitir, și-a scos eșarfa și a băgat-o în geantă.

— Acum avem nevoie de ceva sfânt care să ne pună pe picioare, a spus ea. Dragul nostru Marc Antoniu e pregătit pentru o beție pe cinste? De data asta trebuie să tragem bine la măsea, cum se cuvine la mort.

Am găsit un bistrou aproape de cimitir. În timp ce așteptam băuturile, am întrebat-o pe doamna Hayat dacă crede în Dumnezeu. O văzusem rugându-se mai devreme.

— Uneori. Dar nu astăzi... Și apoi, și Dumnezeu are absențe.

Au sosit băuturile. A stat o clipă cu paharul în mână, vorbind ca pentru sine:

— Lasă prăvălia pe mâna angajaților și iese la o mică plimbare, cam așa ceva.

Chiar că „am tras bine la măsea“. Beți morți ne-am dus la ea acasă. Direct în dormitor. Dezbrăcându-se, mi-a spus:

— În seara asta ne luăm revanșa împotriva morții. Dar pentru asta trebuie să te străduiești.

Ne-am luat revanşa.

Înainte să adoarmă, am văzut-o plângând pentru prima oară.

— Copii, Marc Antoniu, copii...

A doua zi dimineată, trezirea a fost grea. La micul-dejun am vorbit despre moarte.

— Spinoza spune că orice creatură doreşte să persevereze în fiinţa sa.

Mesteca cu lăcomie un sfert de portocală, apoi, între două înghiţituri, a răspuns:

— Să-i spui prietenului tău că aceuia care a creat aşa-zisa creatură nu-i pasă deloc de ce doreşte ea sau nu.

— Nu e prietenul meu, e un filosof celebru.

— Ah, e mort...

Uneori dădea răspunsuri atât de absurde, că aveam nevoie de ceva timp să îi înţeleg logica.

— Cum adică e mort, nu înţeleg...

— Nu le spuneţi filosofi atunci când sunt morţi? I se poate spune astfel unuia care încă trăieşte?

Vorbea despre filosofi aşa cum ar fi vorbit despre vidre.

— Da, bineînţeles, chiar dacă despre cei vii se vorbeşte în general ca de profesori de filosofie.

— Aşadar, cresc în grad dacă mor?

Mă făcea să râd.

— Nu ştiu, poate.

Apoi am reluat încercând să fiu serios:

— Spinoza a fost un om extraordinar, un filosof minunat.

— Şi filosofi tăi, cam ce muncesc ei?

— Încearcă să creeze un sistem capabil să rezolve misterul existenței.

— Și au găsit soluția?

— Fiecare are propria interpretare.

— Deci nu au găsit-o...

Am plecat capul.

— Nu, nu au găsit-o.

— Nici eu. Oare, după ce mor, voi deveni o mare filosoafă?

— Nu, nu cred.

— Bine, dar dacă scriu o carte cu un singur rând care spune: Nu există niciun mister al existenței, idioților, aș fi filosoafă?

— Nici pomeneală.

— Cum atunci? Asta pentru că sunt femeie, nu-i așa?

Mă lua peste picior, ricanând, ca întotdeauna în acest tip de discuții.

— Nu sunt bune de nimic cărțile astea pe care le citești tu, Marc Antoniu. Nimeni nu cunoaște viața mai bine decât mine, fii sigur de asta.

— Să nu ne exagerăm necunoașterea, i-am răspuns râzând.

— Foarte bine, atunci tu, care ai citit atâtea cărți, explică-mi puțin ce este viața? Misterul ei? Finalitatea ei?

Văzând că nu scot o vorbă, a continuat:

— Recunosc că e greu, renunț pentru moment. Să începem cu o întrebare simplă: de ce gândacii de bucătărie își schimbă brusc direcția în plină alergare?

— Nu știu nimic despre asta.

— Nimeni nu știe nimic despre asta.

Râdea cu atâta poftă, încât mi-am spus că aş putea să-mi petrec viaţa discutând filosofie cu ea.

— Ieri am văzut un documentar despre cuante.

— Cuante?

— Da, aşa se numesc toate acele mici particule din interiorul unui atom. Se spune o cuantă, două cuante.

— Ştiu ce este o cuantă, mulţumesc. Dar sunt documentare despre asta la televizor?

— Bineînţeles... Sunt documentare despre orice.

Devenise dintr-odată serioasă, la fel şi eu.

— A fost făcut un experiment foarte ciudat. O chestie pe care au numit-o experimentul celor două fante. În atomi, ştii asta, se află electroni. Când se pune un detector în dreptul fantelor prin care trec aceştia, electronii se comportă ca grăunţele de nisip. Dar imediat ce se înlătură detectorul, brusc îşi schimbă atitudinea şi se comportă ca valuri de lumină. Dacă le priveşti, sunt nisip, dacă le întorci spatele, sunt valuri... Vezi cât sunt de prefăcuţi micuţii noştri electroni?

Nu auzisem niciodată vorbindu-se despre acest experiment.

— Chiar aşa?

Iar ea, ca o fetiţă:

— Pe cuvântul meu! I-am văzut acum două zile. Aceste gănganii nu respectă nicio regulă, niciun sistem. Dacă astea mici sunt aşa, imaginează-ţi-le pe cele mari...

Apoi a schimbat complet subiectul:

— Mergem la piață? Nu mai e nimic de mâncare în casă și la piață e așa distractiv. Ador locul ăla.

Începuserăm cu moartea, apoi, cuantele, iar acum, piața.

— De fapt, tu ești electronul, nu se știe niciodată de unde vii și încotro te duci.

— Poți rămâne acasă dacă vrei, mă duc până acolo și mă întorc.

Nu voiam să mă despart de ea, nu în clipa asta. Nu fusesem în viața mea la piață. Era o nebunie acolo. Înghesuite unele în altele, tarabele își revărsau fructele și legumele ademenitoare; vânzătorii își lăudau marfa urlând unul mai tare decât altul, stropindu-și fructele și legumele cu apă luată din găletușe albe de tablă. Un parfum proaspăt și umed îți invada nările. Deasupra tarabelor, copertinele din pânză groasă, agățate de pari din lemn, fluturau în bătaia brizei. Perindându-se de la un stand la altul în căutarea celor mai proaspete și ieftine mărfuri, clienții se tocmeau la sânge cu vânzătorii. Densitatea mulțimii avea ceva amețitor și îmbătător, ca un alcool. Simțeam cum mi se învârte capul de la toate culorile, mirosurile, vocile. Nu făceam altceva decât să mă lovesc de oameni și să mă scuz. Doamna Hayat înainta fără să împingă pe nimeni, gusta din fructele care i se ofereau, se tocmea din răspuțeri, așa cum se distrează o puștoaică cu o jucărie, spunea pe un ton plângăreț „la prețul ăsta? Dar ăsta-i furt pe față, frățioare!“, apoi în secunda următoare, plătea totul la prețul cerut inițial

și-mi întindea punga plină ochi. Nu știam nici să car o pungă, nici să circule corect printr-o piață... Scăpam mere pe jos, iar când le adunam, se rostogoleau cartofii, și dădeam cu capul de tarabe încercând să recuperez totul. Doamna Hayat mă privea râzând cum îmi dădeam duhul și nu mișca un deget.

— Nu ți-e deloc milă de mine, nu?

— Nu, dar tu, Marc Antoniu, afli misterul existenței.

Nimeni niciodată nu își bătuse joc de mine cu un zâmbet atât de dulce pe față. Învățam că dragostea se poate împodobi cu zâmbete și tonalități nebănuite. Nu știu de ce, dar până atunci îmi imaginasem iubirea ca pe un sentiment mai apăsător, mai profund și chiar mai dureros, în timp ce sentimentul pe care îl încercam în acel moment, foarte vesel, deși la fel de puternic, îmi dădea o senzație de ușurare suverană, de parcă în orice moment aș fi putut decola și zbura departe, deasupra pământului. Și la fiecare răs al doamnei Hayat, la fiecare dintre ironiile ei tandre, pe scurt, la tot ce te umilește și te îndepărtează de obicei, eu mă simțeam mai legat de ea, mai ușor, mai imponderabil. Abia mult mai târziu, rătăcind singur pe străzi ca un orb, am reușit să înțeleg profunzimea legăturii pe care știe să o creeze această lipsă de greutate, cât de ușor te leagă de celălalt și cât de tare te sugrumă durerea atunci când a dispărut.

— Mă duc să fac un duș, a spus când am ajuns acasă.

— Și eu.

— Vrei să spui, împreună cu mine?

— De ce nu?

— Vino...

După duș, am ajutat-o la bucătărie. Semănam cu un cuplu de tineri căsătoriți, îmi spuneam, care au fost la piață împreună, au făcut duș împreună, pregătesc masa împreună. Imaginea a devenit o fantasmă, mă visam soțul ei. O fantasmă foarte ispititoare. Dacă ar fi vrut, m-aș fi căsătorit pe loc cu ea.

Nu știam să gătesc, nu aveam nici cea mai mică idee despre ce ar fi trebuit să fac sau în ce fel. Ingenuitatea mea o amuza teribil.

— Ai citit un munte de cărți, dar nu cunoști secretul vieții și nici să faci de mâncare. Cele două lucruri esențiale.

După ce am mâncat, ne-am uitat la un documentar despre flori. Vocea naratorului explica cum reușesc florile să atragă insectele. Trei elemente: parfumul, aspectul, nectarul.

— Ce învățăm noi de aici? m-a întrebat doamna Hayat.

— Nu știu... Ce?

— Of, Marc Antoniu, prostuț mai ești... Femeile, băiete! Parfumul, aspectul, nectarul, este totul atât de clar!

O anumită varietate de orhidee, denumită orhideea albinelor, era, după expresia doamnei Hayat, „cea mai târfa” dintre toate. Floarea imită albina femelă, îi răspândește mirosul în jur. Trântorii se înghesuie pe orhidee, iar polenul li se lipește de piciorușe. Acest polen, la rândul lui, atrage albinele

femele. Natura e străbătută de copulații permanente, e o splendidă și eternă acuplare... Pare de altfel că natura nici nu are alt scop, se comportă exact ca o codoașă care nu face altceva decât să le prezinte bărbați femeilor și viceversa. Înțelesesem ideea, dar nu vedeam deloc finalitatea acestui demers, fiindcă, până la urmă, să deschizi bordeluri uriașe în cele patru colțuri ale universului... ce scop mai este și ăsta?

A doua zi, m-am trezit foarte devreme, aveam cursuri. Eram epuizat, dar foarte fericit. M-am dus rapid acasă să mă schimb, trecând mai întâi prin bucătărie ca să beau un ceai, când brusc am fost cuprins de un tremur nemaipomenit de spaimă, o senzație pe care nu o mai încercasem vreodată, simțeam cum creierul îmi pulsează în craniu.

Sila stătea pe scaun la capătul mesei.

Era palidă. Avea ochii roșii. Oboseala și tristețea îi strângeau fața ca o mască de fier. Primul meu gând a fost că mă surprinsese seara trecută cu doamna Hayat și că venise să-mi ceară socoteală.

— Ce s-a întâmplat, Sila?

— L-au ridicat pe tata.

— Cine l-a ridicat?

— Polițiștii.

— Când?

— Azi-dimineață, foarte devreme.

— Ca să-l ducă unde?

— Nu știu... Mama a sunat un avocat pe care îl cunoaște, a zis că se va ocupa. Dar nu sunt sigură că o va face, avocații sunt și ei

arestați. Le e frică și lor. Nu știam ce să fac și atunci am venit, iar cum nu erai în camera ta, te-am așteptat aici.

A intrat Poetul, cu o față somnoroasă.

— Unde îi duc polițiștii pe oamenii pe care îi arestează?

— La Direcția Generală a Securității... Cine a fost arestat?

Nu știam dacă trebuie sau nu să răspund, am aruncat o privire nehotărâtă spre Sila.

— Tata.

— Mergeți la Direcția Generală a Securității, a spus Poetul, probabil nu veți avea dreptul să-l vedeți, dar poate vă dau ceva informații.

— Dar unde este această Direcție Generală?

Ne-a explicat cum să ajungem. Am plecat imediat. Chiar dacă făcusem duș dimineață, mă temeam că ar putea simți parfumul doamnei Hayat în hainele mele. Era o teamă deplasată și de-a dreptul rușinoasă, așa este, dar era cum nu se poate de reală și nu reușeam să scap de ea.

Odată aflați în mașină, Sila mă întrebase cu glas înghețat unde îmi petrecusem noaptea.

— Am fost la un coleg.

Făcuse doar „hmm“ și nu mai scosese un cuvânt.

Direcția Generală a Securității era o clădire imensă, un fel de castel fortificat, cu un mare parc de beton unde erau parcate mașinile de poliție și cu gratii la toate ferestrele. Doi polițiști făceau de gardă în

fața portalului de la intrare, cu arme automate în mână. Ne-am apropiat.

— Mă scuzați..., a început Sila, dar polițistul nu a lăsat-o să termine fraza:

— Nu scuz nimic. Acum plecați.

Nu-mi imaginasem că e posibil să te porți atât de ostil și cu atâta ură față de o persoană pe care nu ai văzut-o niciodată. Îți îngheța sângele în vine.

— Tatăl meu..., a reluat Sila, dar, din nou:

— V-am spus să vă cărați!

A făcut un pas spre ea ca și cum urma să o lovească. Ea s-a dat înapoi.

— Nu vreau decât...

Dar polițistul a urlat:

— Mai ai tupeul să vorbești, șterge-o de aici ți-am spus!

Am tras-o înapoi și m-am băgat între ea și polițist.

— Pe unde ies cei care sunt eliberați? am spus dintr-o suflare înainte ca el să aibă timp să mă întrerupă.

A arătat spre o ușă mică de pe o latură a clădirii.

— Pe acolo, a spus, apoi pe același ton ostil, dacă sunt eliberați... Hai, cărăbăniți-vă de aici.

I-am spus Silei să mă urmeze. Pe trotuarul de vizavi se aflau multe cafenele una lângă alta.

— Hai să așteptăm acolo, dacă tatăl tău iese, îl vom vedea.

Nu erau decât femei în cafenelele astea; în vremuri normale, acolo găseai doar bărbați. Ele își așteptau soții, tații, frații, copiii. Am

ales-o pe cea care părea cea mai goală. Am avut noroc: două femei care stătea la masa de la fereastră tocmai se ridicau.

— Plecați?

— Da, dar vom reveni mai târziu, a spus una dintre ele. Ne-am găsit postul de observație.

Ușița se afla exact în fața noastră, pe cealaltă parte a trotuarului.

— Ți-e foame?

— N-am mâncat nimic, dar nu mi-e foame, a răspuns Sila.

— Comandă un ceai, mă duc să aduc ceva de mâncare.

Era o patiserie chiar în spatele cafenelei. Am cumpărat briose cu susan. Sila mânca încet, împotriva voinței, aproape că trebuia să o forțez.

Începuse așteptarea.

Liniștea de gheață din micuța cafenea era străbătută din când în când de clinchetul paharelor de ceai pe care chelnerul le ducea de la o masă la alta. Cu ochii îndreptați către aceeași ușiță, la fel ca noi, femeile vorbeau între ele în șoaptă, de parcă se temeau că, dacă ridică vocea, aduc ghinion celor pe care sperau să-i vadă ieșind dintr-o clipă în alta. Din aceste discuții aproape mute, ieșeau la suprafață îngrijorarea și neputința. Toate chipurile, inclusiv ale noastre, purtau urmele fricii și ale furiei, o uluială care oscila între speranță și disperare și o spaimă față de ziua de mâine, față de viitorul absolut imprevizibil, ca și cum li se

împărțiseră aceleași măști tuturor clienților cafenelei.

Ziua se sfârșise, în curând se întuneca.

— Ai la tine o fotografie a tatălui tău?

— Da, de ce?

— Arată-mi-o.

— De ce?

— Arată-mi-o odată! am zis cu o voce iritată.

A scos o fotografie din portofel și mi-a arătat-o. Era un bărbat frumos, elegant, mulțumit de sine.

— Foarte bine, am spus, dacă iese, îl voi recunoaște... Ia mașina și întoarce-te acasă, ești epuizată, te întorci după ce te odihnești puțin.

— Nici tu nu pari mai odihnit...

M-am prefăcut că nu pricep aluzia.

— Nu se știe cât timp vom avea de așteptat, am continuat, dar dacă nu facem cu schimbul, vom ajunge să adormim în scaun și nu îl vom vedea pe tatăl tău când iese.

Raționamentul meu era logic, iar Sila ceda întotdeauna în fața logicii.

— De acord, atunci revin peste trei ore.

— Nu te grăbi, odihnește-te.

Am făcut de gardă patru zile fără întrerupere. Luam pauză pe rând, pentru câte un scurt repaus și să ne schimbăm hainele. Nu m-am mai dus nici la televiziune, nici la cursuri și chiar dacă mă temeam bineînțeles că doamna Hayat era îngrijorată de lipsa mea, în perioada aceea nu era decât o emisiune de înregistrat, așa că pentru o singură absență nu avea motive să se agite.

În a doua zi a veghii noastre, Sila m-a întrebat:

— Cine e colegul la care ai rămas peste noapte?

Minciuna mi-a ieșit din gură cu o viteză surprinzătoare:

— Un coleg cu care locuisem împreună înainte. Mai erau și băieți în anul meu.

M-a măsurat o clipă din priviri, suspicioasă, de parcă nu putea să se decidă dacă ar trebui sau nu să mă creadă. Nu a spus nimic.

Într-o seară în care m-am întors acasă să mă schimb, m-am întâlnit cu Poetul în pragul ușii. Am urcat scările împreună.

— Aveți vreo veste? m-a întrebat.

— Nu, așteptăm... Ai fost vreodată arestat?

— De câteva ori.

— Cum a fost?

— Cumplit.

Apoi a adăugat cu un surâs amar:

— Pe deasupra, am început să sufăr de claustrofobie, cum mă aflu într-un spațiu închis, am senzația că voi muri.

— Atunci, de ce...

— De ce continui să scot revista?

— Exact.

— Cum aș putea renunța tocmai acum, când am descoperit cum îi torturează pe concetățenii mei, și mai ales că știu asta din ce în ce mai bine?

— Dar...

— Niciun dar. Așa stau lucrurile. Când ai privit lucrurile în față o dată, nu mai poți

închide ochii, s-a terminat. Asta explică de altfel faptul că oamenii preferă să rămână orbi...

În seara celei de a treia zile, împreună cu Sila, am găsit un joc care să alunge teama și neliniștea. Unul dintre noi rostea o propoziție, o maximă, un fragment dintr-o piesă, iar celălalt trebuia să ghicească autorul.

— „Prietenia este înainte de toate certitudine, asta o și deosebește de dragoste.“

— Yourcenar¹¹.

— „Virtuțile omului pot fi corupte nu numai de propriile lui cusururi, ci chiar și de cea mai neașteptată năpastă.“

— Henry James¹².

— „În lipsa celui mai bun model, al celui al Creatorului, am ajuns să facem totul după chipul nostru.“

— Nu știu. Din cine este?

— Brodski¹³.

— „Rareori întâlnești oameni a căror inimă, oțelită în armura de nepătruns a hotărârii, să fie gata să ducă până la capăt o bătălie pierdută.“

— Nu poate fi decât din Conrad¹⁴, din cine altcineva?

— „Prejudecățile femeilor nu sunt identice cu cele ale bărbaților.“

— D. H. Lawrence.

— „Nu este funcționar, este o ciupercă!“¹⁵

Ea a izbucnit în râs atât de tare, că a trebuit să-și acopere gura cu palmele. Toți cei din cafenea ne priveau.

— Mă faci să râd... Ce te-a apucat? Gogol!

Am stat patru zile și patru nopți în șir, la aceeași masă, ea și cu mine, ne-a fost foame și am mâncat cu lăcomie, ne-am jucat, am vorbit, am tăcut, tot timpul cu ochii țintuiți pe ușa mică de pe trotuarul celălalt. Tristețea, neliniștea, neputința, epuizarea ne legau unul de altul ca o sârmă de oțel. Nu o consolam: apropierea noastră depășise cuvintele de consolare. Uneori, ochii ei se umpleau de lacrimi, îmi lua mâna și mi-o strângea îndelung. Eram și ca niște frați, și ca niște îndrăgostiți.

— Nu voi uita niciodată ce faci pentru mine, a spus ea o dată, o singură dată.

Nu am știut ce să răspund.

În dimineața celei de-a patra zi, Sila a sărit de pe scaun strigând:

— Tati!

Un bărbat stătea în fața ușitei. Ea a traversat strada în fugă, a trebuit să o opresc de mai multe ori, ca să nu se întâmple vreun accident. S-a aruncat în brațele tatălui ei:

— Tati, cum te simți?

Barba îi crescuse, era tras la față, sub ochi avea cearcăne adânci. Hainele i se murdăriseră.

— Sunt bine, fetița mea, sunt bine.

— Ce s-a întâmplat?

— M-au obligat să semnez o declarație în care se menționează că renunț la intentarea procesului pentru recuperarea bunurilor mele.

— Haide, să plecăm de aici, a spus Sila.

Ne-am urcat în mașină, tatăl ei în spate, Sila, în față, lângă mine.

— Fazil mi-a fost alături în toate zilele de așteptare.

Tatăl ei m-a privit.

— Mulțumesc, a spus el, veți avea probleme din cauza mea.

I-am lăsat acasă.

— Așteaptă-mă o clipă, a spus Sila.

Am așteptat-o. O jumătate de oră mai târziu, s-a întors.

— Du-mă într-un loc unde bate vântul, unde suflă tare vântul, a spus ea urcând în mașină, vreau să-l simt cum suflă ca un nebun.

Am dus-o în vârful unei coline, în locul în care Bosforul se întâlnește iar cu marea.

— Așteaptă-mă, a spus închizând portiera.

Și-a întors fața către mare.

Vântul din nord sufla cu putere. Îl auzeam vuind din mașină. Ea, afară, ținea piept vântului. Cu brațele larg deschise. A rămas mult timp așa, imobilă, în voia rafalelor puternice. Părea o torță vie.

Apoi a revenit la mașină.

— Am înghețat, du-mă la tine să mă încălzești.

Am ajuns la mine acasă. Pachetul de țigări pe care îl cumpărasem pentru ea era așezat lângă cei trei fermieri.

---

11. Marguerite Yourcenar, *Lovitura de grație*, traducere de Doina Jela Despois, Humanitas, București, 2017, p. 153.

12. Henry James, *Piața Washington*, în românește de Radu Surdulescu, Eminescu, București, 1980, p. 184.

13. Iosif Brodski, *Watermark*.

14. Joseph Conrad, *Lord Jim*, traducere de Ticu Archip, Litera, București, 2018, p. 102.

15. În versiune românească, „parcă-i o broască-țestoasă vârată într-un sac“, în *Însemnările unui nebun*, traducere de Emil Iordache, Polirom, Iași, 2012, p. 132.

IX

În scenă au intrat trei femei cu sutiene roșii, brodate cu fir argintiu. Erau pe jumătate goale. Fustele lor lungi, plisate, despicate pe alocuri până în talie, se deschideau la fiecare mișcare, încât li se vedeau picioarele până la pubis. Își roteau șoldurile în ritmul nervos al tobelor *darbouka*, peste care alunecau solourile imprevizibile ale clarinetistului, și părea că acele șolduri, ca niște creaturi distincte ele însele, se aruncau într-o parte și în alta cu voluptate, la cel mai mic pas. Paietele argintii de pe sutiene și de pe fustele lor scliffeau în lumina reflectoarelor. Deodată, și-au băgat mâinile sub fuste, de unde au scos trei steaguri pe care au început să le agite în aer în timp ce își continuau dansul lasciv. S-a dezlănțuit o furtună de aplauze. Imaginea acestor dansatoare sumar îmbrăcate, fluturând drapelul național, era atât de stranie, încât era greu de crezut că e reală. Sâni, fese, burți, drapele, toate cele trei femei își unduiau șoldurile în același timp.

La pauză, m-am apropiat de blonda cu care mai discutasem și am întrebat-o ce căutau steagurile acolo. Un bărbat care stătea alături de ea, cu părul lung și alb, dat bine cu gel și pieptănat pe spate, mi-a răspuns:

— Drapelul este sfânt.

— Nu am spus altceva, dar de unde au apărut steagurile astea, ce legătură au cu

dansul?

— Când vezi drapelul, nu te întrebi de unde a apărut, mi-a răspuns el cu emfază, de parcă ar fi citat dintr-un text sacru.

Având în vedere pedanteria dezgustătoare a individului, tare aş fi avut chef să-i răspund: „Din pizda lor au apărut, ca să ştii...“, dar m-am uitat la chipul blondei de alături şi m-am răzgândit. Palidă, lipsită de orice expresie, părea că mă imploră din priviri să nu mai rostesc niciun cuvânt în plus. Pe loc mi s-a făcut frică, nu de bărbat, ci de faptul că am constatat că frica sosise şi aici, la subsol, că reuşise să pună stăpânire până şi pe o sală în care femei pe jumătate goale îşi leagănă şoldurile ca să-şi câştige existenţa. Eram înmărmurit. De acum, oriunde mă duceam, frica se arăta pe neaşteptate. În viaţa mea nu întâlnisem ceva care să reuşească să mă sperie cu adevărat. Nu cunoscusem nici frica, nici curajul, nu avusesem pur şi simplu ocazia. Dar, lăsând la o parte frica, ceea ce mă tulbura era senzaţia de umilire pe care aceasta o provoca în mine, şi chiar dacă nu ştiam de cine şi de ce îmi e frică, mă simţeam profund umilit.

Când am ajuns în seara aceea la doamna Hayat acasă, am întrebat-o:

— De ce au scos dansatoarele drapelele alea? Nu am mai văzut niciodată aşa ceva.

— Umblă zvonul că indivizii cu bâte vor face o descindere în studio, cu siguranţă asta este motivul pentru care au făcut totercul.

— Chiar vor să facă o descindere?

— Nu știu... În mod normal, spațiul e sub protecția lui Remzi, dar nu-i sigur că asta îi poate opri pe ăștia.

Îmi dădusem seama cine este Remzi, ba chiar știam foarte bine, dar modul firesc în care ea rostise „Remzi“ mi-a trezit curiozitatea, la fel și furia. Era peste puterile mele. Într-o clipă, mintea mea a luat-o razna, am uitat de femei și de steaguri ca să mă rostogolesc într-o râpă plină cu gânduri otrăvite. În urma acestei degringolade mintale m-a cuprins amețeala, mi-am simțit mușchii contractându-se și am început să tremur ca un epileptic în plină criză. Mi-am pierdut controlul asupra gesturilor și a cuvintelor.

— Cine este acest Remzi?

— L-ai întâlnit deja pe coridor.

— Îți este prieten?

— Da.

— Un prieten apropiat?

Eram conștient că sunt pe cale să sar calul, iar ea mă măsura cu aer provocator.

— Da.

— Nu reușesc să mi te imaginez împreună cu el.

— Dar nu-ți cere nimeni să-ți imaginezi.

Gelozia s-a năpustit din tufișul unde stătea ghemuită la pândă, a galopat ca un cal scos din minți, eu, agățat de scara șei și târât pe pământ ca o păpușă grosolană de cârpă. Imaginea este, desigur, puțin patetică, dar chiar așa a fost: gelozia mea scăpase de sub control.

— O femeie ca tine nu poate sta alături de un asemenea individ...

— Dar cu ce fel de individ trebuie să fie o femeie ca mine? Cu unul de felul tău? Întreabă și tu oamenii dacă li se pare normal ca o femeie ca mine să fie cu un tip ca tine.

Mi-a luat mâna.

— Nu există reguli...

Nu mi-am imaginat efectul pe care a putut să-l producă asupra mea o propoziție scurtă ca aceasta, atât de banală, atât de simplă, în ce măsură putea să mă rănească. Eram nebun de durere și totuși curiozitatea continua să mă mistuie în mod inexplicabil, și mai mult, sporindu-mi peste măsură durerea, împingându-mă încă dincolo de limitele pe care nu ar fi trebuit să le depășesc.

— Au mai fost și alții la fel ca el?

A răspuns calm:

— Asta chiar e o întrebare ciudată.

— Iartă-mă.

Probabil i-a fost milă de mine.

— Trecutul oricui este un lucru periculos. Nu poți schimba nimic, iar dacă încerci, îi devii dușman de moarte, vrei să ucizi acest trecut. Dar nu poți ucide trecutul cuiva, numai persoana respectivă trebuie să facă asta. Iar tu vei sfârși prin a o ucide, doar pentru a-i face trecutul să dispară în neant.

A schițat un zâmbet de compasiune amestecată cu ironie.

— Vrei să mă ucizi?

— Din când în când...

S-a apropiat ușor de mine.

— Atunci ucide-mă din când în când...

I-am privit gâtul alb, rotunjor, mi-am văzut mâinile sugrumându-l. Am simțit un fior de dorință. Nu mi-am imaginat vreodată că gândul de a ucide pe cineva poate provoca o asemenea pasiune erotică. O nouă schimbare de decor în mintea mea, de un alt fel, de data aceasta era vorba despre urcarea pe cărarea unei voluptăți înspăimântătoare, spre crestele plăcerii a cărei existență îmi rămăsese necunoscută până atunci. Și acum știu că ea, madame Hayat, a fost o piatră pe această cale și că printre mulțimea de sentimente fără nume pe care le încercam fața de ea se afla furia, o furie acerbă, ce s-a ivit cu chipul dorinței sexuale, care ne-a invadat.

În rest, experiența alături de ea m-a învățat că nu e necesar decât să o ating, iar atunci, cea mai mică dintre emoțiile mele se transformă în dorință. Ăsta era miracolul care se petrecea când intrai pe orbita acestei zeițe. Totul se preschimba fără nicio greutate într-un vârtej vertiginos de voluptate. Oricare ar fi fost emoția de la plecare, drumul mă ducea întotdeauna în același loc.

Mă examina cu atenție. Părea că îmi ghicește cea mai mică fărâmbă de intenție.

— Vrei să...?

— Da.

— Mă vei ucide?

— Da.

Am ucis-o. În seara aceea și în atâtea altele care au urmat, am ucis-o, am ucis-o de sute de ori. Murind, își scălda ochii în

privirea mea, cu pupilele mari, dilatate, ca un abis care mă sorbea în adâncurile lui. Nu mai eram același bărbat. Devenisem altcineva. Un necunoscut, un străin. Descoperisem o lume de plăceri secrete, a căror existență nici măcar nu o bănuisem, reușisem asta urcând pe cele mai obscure și devastate văi ale sufletului uman, riscând cu fiecare pas să mă pierd, să rămân blocat pe fundul văii, continuându-mi viața sub chipul altuia. O parte sumbră din mine dorea să rămână acolo, să continue să-și dezlănțuie pasiunea furioasă și dorința de distrugere. Uneori îmi vine să simt din nou această dorință, e acolo, ghemuită într-un colț al inimii mele, ca un copac uscat care așteaptă ca ploaia să-l readucă la viață.

M-am ridicat din pat, ea se uita la mine, întinsă, cu mâinile sub cap, cu un zâmbet de satisfacție pe buze, ca un vraci care îl privește pe muribundul pe care l-a vindecat cum se ridică din culcușul lui de paie.

— *Și tu, cu gând să mă conduci în Paradis, / mi-ai rătăcit calea prin mijlocul Infernului*¹⁶, am recitat eu.

A izbucnit în râs.

— Ce mai e și asta?

— Versul unui celebru poet italian.

— Mai recită-l o dată.

— *Și tu, cu gând să mă conduci în Paradis, mi-ai rătăcit calea prin mijlocul Infernului...*

— Și asta ar trebui să mă jignească sau să mă bucure?

— Tu alegi.

S-a ridicat și s-a privit în oglindă.

— Tu ți-ai rătăcit urmele pe gâtul meu, voi fi nevoită să port o eșarfă... Hai, e momentul să ne bem cafeaua.

Când m-am întors acasă, l-am găsit pe Poet stând la masa din bucătărie cu o persoană pe care nu o mai văzusem niciodată.

— Te așteptam, a spus Poetul când m-a văzut.

Mi-am încălzit niște ceai și m-am așezat la masă.

— Ți-l prezint pe Mümtaz, care lucrează cu mine la revistă. Mâine plec la mine acasă, voi lipsi o vreme. Mümtaz îți va aduce articolele să le revizuiești... Așa a rămas, nu?

— Da.

— Perfect... Recitești și corectezi articolele, apoi, Mümtaz va veni să le ia.

— Am înțeles.

— Să fii atent cu textele. Revista noastră are autorizație, nu e nimic ilegal, dar nu vrem să încapă pe mâna oricui.

— Am înțeles.

Poetul mi-a zâmbit ca un tată mândru de fiul său.

— Ai grijă de tine, mi-a spus bătându-mă pe umăr, ne vedem când mă întorc.

Și a ieșit. Niciunul dintre noi nu-și putea da încă seama ce tragedie îngrozitoare se pusese la cale în tăcerea acelei blânde nopți.

M-au trezit zgomotul de voci și urletele. Abia se mijise de ziuă. Am deschis ușa camerei. Culoarul era plin de polițiști. Vreo șase băteau în ușa Poetului, strigând:

— Poliția, deschide!

Toți locatarii de pe etaj ieșiseră în pragul ușilor. Doar cea a Poetului rămăsese închisă.

— Deschide, altfel spargem ușa!

Niciun răspuns.

Am închis ușa și am fugit pe balcon. Camera Poetului se afla la trei camere de a mea, iar din balconul meu, îl vedeam bine pe al lui.

Mai întâi am aruncat o privire în jos. Strada era plină de mașini de poliție, cu girofarele aprinse. Sinistrele fulgere albastre și roșii zgâriau pereții într-un vârtej din ce în ce mai dens și frenetic. Apoi, am întors privirea către balconul Poetului. Era acolo. Îmbrăcat cu o cămașă foarte subțire. Polițiștii din stradă l-au văzut și ei.

— E pe balcon, le-au spus prin stație colegilor dinăuntru.

Am auzit ușa pârâind sub loviturile lor.

Poetul stătea în balcon cu o seninătate care m-a înghețat, de parcă ar fi ieșit să privească răsăritul soarelui într-o frumoasă dimineață de vară. Nu puteam să-mi iau ochii de la el. Mi-era teamă că polițiștii vor fi supărați că nu le-a deschis ușa și se vor răzbuna bătându-l.

— Deschide ușa, voiam să-i strig, dar vorbele îmi rămâneau în gât.

Privirile ni s-au încrucișat, se uita la mine, dar nu mă vedea. Se gândea.

Când l-am întrebat odată care e visul său cel mai mare, mi-a răspuns: „Să stau la tribună în fața a milioane de bărbați și femei adunați într-o piață mare, să le spun adevărul și să le văd chipurile luminate de

adevăr“. Părea gata să rostească acel mare discurs la care visa, singur în balcon. Pentru o clipă am crezut cu adevărat, am crezut că va vorbi, am așteptat să vorbească.

Ușa a trosnit, gata să cedeze.

Cu o mână sprijinită de perete, a trecut ușor de cealaltă parte a balustradei. Polițiștii de pe stradă se uitau la el fără să scoată un cuvânt. A tras adânc aer în piept, s-a uitat la cer, apoi la mine. Fața lui era lipsită de expresie, senină, pură ca o oglindă, puteam vedea norii reflectați în ea.

Am întins mâna, era prea departe.

Apoi, împingând cu un gest hotărât în peretele din spatele lui, s-a aruncat în gol.

A căzut în fața mașinilor de poliție. Am auzit cum trupul i se izbește de trotuar. A avut un ultim spasm. Era întins, cu brațele în lături, cu un genunchi îndoit pe lângă trup. Din tâmplă îi curgea sânge.

Am vrut să fug de pe balcon, să mă întorc în camera mea, dar am rămas acolo, m-am uitat la el, de parcă, în acest moment, cea mai mare dovadă de prietenie pe care i-aș fi putut-o oferi ar fi fost să-i privesc moartea în față, să nu-mi iau ochii de la el. Era un mod de a-i sfida pe cei responsabili de moartea lui, cred.

De asemenea, am simțit o imensă remușcare, de parcă, putând să îl rețin, mi-aș fi deschis mâinile și i-aș fi dat drumul. Poate că l-aș fi oprit dacă aș fi tipat, dar limba mi-era legată. Îl văzusem alunecând în gol.

Polițiștii spărseseră ușa, au ieșit în balcon. S-au uitat în jos. Eu mă uitam la ei. Unul

dintre ei m-a văzut:

— La ce te uiți, treci înăuntru!

Dar am continuat să-i mășor din cap până-n picioare.

— Trebuie să punem laba și pe ăsta! le-a spus el colegilor.

— Dă-l încolo, a răspuns altul, avem deja un ditamai raportul de scris.

Au plecat.

Am rămas pe balcon. Tremurând de frig, de tristețe, de frică.

„Dacă ar fi plecat cu o zi mai devreme, nu l-ar mai fi găsit, m-am gândit, cu o seară înainte, ar fi putut scăpa de ei.“ De ce nu plecase mai devreme? Deodată am înțeles adevărul: nu conta când ar fi plecat, nu s-ar fi schimbat nimic. Ei știau totul, știau ora plecării lui. Dacă ar fi plecat cu o zi înainte, ar fi venit cu o zi înainte, dacă ar fi plecat a doua zi, l-ar fi prins a doua zi. Au vrut să-l mai lase să-și facă iluzii, să-i tocească nervii, poate să se joace cu el, să-și bată joc de el.

Cerul era acoperit. Câteva raze de soare răzbăteau printre nori. Se făcuse ziuă. Strada acum era goală, o pată întunecată de sânge marca locul căderii lui.

Am coborât în bucătărie.

Toți erau aici. Refuzul de a accepta, stupoarea și spaima pe care le simțim mereu în fața unei morți violente se citeau pe fața tuturor. Gülsüm plângea înfundat. Fiecare istorisea aceeași poveste, le spunea celorlalți ce a văzut.

— De ce a făcut asta? a zis cel despre care Poetul spunea că este „un individ dubios“,

după părerea mea, e o prostie.

Nimeni nu i-a răspuns. „Nu ar fi suportat să fie închis“, am vrut să spun, dar m-am abținut.

— Are cineva un telefon? am întrebat.

Bodyguardul mi l-a întins pe al lui. Era foarte devreme. I-am scris un mesaj Silei: „Ești trează?“. Trei minute mai târziu, a răspuns: „Cine sunteți?“ — „Eu sunt, Fazil“.

M-a sunat imediat. Vorbea în șoaptă ca să nu-și trezească părinții, dar se simțea că tremură de îngrijorare.

— Ești bine? Ce s-a întâmplat?

— Sunt bine, nu te îngrijora... Putem să ne vedem înainte de cursuri?

— Treci să mă ieși peste o oră... Sigur ești bine?

— Da.

Simțeam nevoia să vorbesc cu ea, căci avea oroare de moarte, pe care acest sfârșit înfiorător o va șoca, o va înspăimânta, nu pentru a mă consola, ci pentru a-mi împărtăși groaza și ura. Peste o oră, eram în fața casei ei.

— Ce se întâmplă? m-a întrebat urcând în mașină.

I-am povestit totul.

— O, Doamne! O, Doamne! a spus plângând încetișor.

— Aș fi putut să-l opresc dacă aș fi strigat, dar îmi pierise glasul.

— Din câte mi-ai spus, asta nu ar fi schimbat nimic, dacă a ieșit în balcon înseamnă că se hotărâse deja.

— Poate, dar eu toată viața voi fi convins că l-aș fi putut salva.

— Ar fi nedrept față de tine însuși, știi bine că realitatea e alta.

I-am cumpărat un sandvici dintr-o brutărie, mie nu-mi era foame, a trebuit să mă oblighe să mănânc și eu o jumătate.

— Fazil, nu mai putem trăi în țara asta. Pe zi ce trece e din ce în ce mai rău. Părinților mei, cu siguranță, nu le vor da pașapoartele înapoi, dar eu am șanse să mi-l recuperez pe al meu. Tu ai pașaport?

— Da.

— Ai vize?

Am surâs cu amărăciune.

— Da, când tata era bogat, mi-a oferit toate vizele posibile și imaginabile.

— Îi voi scrie lui Hakan, voi aplica la universitatea lui. Faci și tu la fel. Ai note bune, te vor accepta. Vom merge împreună acolo, ne vom face studiile și, în același timp, vom munci.

— Nu știu, trebuie să mă mai gândesc.

— Gândește-te, dar bine... Aici nu avem niciun viitor.

— Știi, nu pot să-mi scot din minte imaginea lui gata să se prăbușească în gol sub ochii mei. E ca și cum l-aș fi ținut, l-aș fi ținut bine, iar la un moment dat, i-am dat drumul.

— Tu nu l-ai ținut, nimeni nu ar fi putut să-l mai oprească.

A devenit brusc neliniștită:

— Dar dacă pun mâna și pe tine, îi erai prieten, nu-ți vor face nimic oare?

— Nu, nici chiar așa.

— Sunt capabili de orice.

Nu i-am mai spus că acceptasem munca pe care mi-o încredințase Poetul, ar fi fost și mai îngrijorată.

— Știi, nu trebuie să merg neapărat la curs, pot rămâne cu tine dacă vrei.

— Nu, du-te la curs... Ne vedem mâine.

Am lăsat-o la facultate. Mai mult decât cuvintele, vocea ei îmi făcuse bine, mă simțeam puțin mai liniștit. Dar după ce m-a părăsit, am fost cuprins din nou de teroarea morții.

Din clipa în care l-am văzut pe Poet aruncându-se de la balcon, făceam parte din moartea lui. Alunecasem împreună cu el până la granița unde viața se sfârșește și începe moartea, Poetul o trecuse, eu am fost reținut, acum sunt prizonier, neputând să înaintez către moarte, dar nici să revin la viață. Ceva din mine nu înceta să tot cadă în gol, ca brusc să se oprească, cu o clipă înainte de impact, iar apoi să urce din nou spre punctul de plecare. Trăiam o moarte în suspendare. După fiecare cădere, când mă înălțam din nou, această moarte amânată se lovea violent de viață și, distrugând de fiecare dată altceva în mine, mă transforma puțin câte puțin. Moartea își săpa groapa în adâncurile sufletului meu, drept consecință oribilă a jocului ei de yoyo, punându-și amprenta pe fiecare lucru, pe fiecare imagine. Nu încetam să mă arunc spre ea.

Când o simțeam aproape, timpul încetineea, iar emoțiile și ideile pe care viu

fiind le simțeam ale mele, autentice, indubitabile, în acest timp încetinit, își pierdeau viteza și întreaga greutate. Doar tristețea și vinovăția de a nu fi putut să-l salvez pe Poet nu se schimbau, rămâneau de neatins.

În acea seară i-am întâlnit pe Emir și pe Tevhide în fața ușii de la clădire.

— Treci pe la noi, mi-a spus Emir, după ce o culc pe fetiță, să stăm puțin de vorbă.

Am fost de acord. Și el simțea nevoia să vorbească. Tevhide m-a luat de mână când urcam pe scară.

— A murit Poetul, a spus ea.

Am aruncat o privire întrebătoare spre Emir, el m-a încurajat:

— Eu i-am spus.

— Da, a murit, am confirmat.

— Și mama mea a murit, a spus micuța.

Apoi, a pus întrebarea care evident o mistuia de multă vreme:

— Și noi vom muri?

— Cândva.

— Când?

— Nu știu.

— De ce toți oamenii mor?

— Nu știu.

— Bunica spune că morții merg în cer.

Părea că așteaptă o confirmare de la mine; nu am spus nimic.

Camera lor era în capătul holului, nu avea balcon, dar era mai mare, cu două paturi, o măsuță joasă asemănătoare cu a mea, un fotoliu vechi din piele, o lampă de birou care

răspândeă o lumină difuză. Pe masă stăteau cărți.

Când fetița era în pat, Emir a început să-i citească din *Alice în Țara Minunilor*. Citea în engleză. Și din când în când Tevhide îi puneă câte o întrebare, tot în engleză. Îi priveam de pe fotoliu. Părea că o întâlneră pe Alice în țara ei minunată.

Curând, Tevhide a adormit. Emir mi-a oferit un coniac.

— Ai coniac?

Avea o sticlă, simțea nevoia să o bea, a spus el.

A turnat câte două degete de coniac în pahare de apă.

— Îmi cer scuze pentru pahare, s-a grăbit să adauge.

Îi era cu adevărat rușine să îmi ofere un coniac în acel pahar. Nu m-am putut împiedica să zâmbesc.

— Mama ei era englezoaică, a spus arătând spre micuța care dormea.

Liniște.

Nu a spus mai mult de atât, iar eu nu am pus întrebări. Nu îi plăcea să vorbească despre trecut, îmi dădusem deja seama. Din câte am putut să ghicesc după cele câteva indicii personale care i-au scăpat uneori în timpul unei discuții, descindea dintr-o familie foarte veche și foarte bogată încă din Imperiul Otoman, după toate probabilitățile, ruinată în urma unor întâmplări nefericite, asemănătoare cu cele prin care trecuse tatăl Silei. Părinții lui trăiau în străinătate.

— De ce îl căuta poliția? m-a întrebat.

— Publica o revistă.

— Toate acestea s-au întâmplat fiindcă publica o revistă?

Acum îl priveam așa cum mă privise și pe mine Sila, cu un amestec de compasiune și iritare.

— Nici măcar nu-i nevoie de revistă, ei sunt în stare ca mâine să ne aresteze și pe noi, fiindcă îl cunoșteam pe Poet.

În ochi i se citea tulburarea.

— Vorbești serios?

— Chiar foarte serios.

— Dar este complet absurd.

— Absurd, dar adevărat.

Chipul i s-a întunecat.

— Dacă mi se întâmplă ceva, nu are cine să aibă grijă de Tevhide, a spus dintr-o suflare, ca și cum își vorbea sieși.

Mi-am amintit de discuțiile cu Poetul și în vocea mea am auzit vocea lui, același ton de înțelepciune și sarcasm:

— Ai pierdut tot ce aveai, locuiești cu fiica ta într-un soi de cămin studentesc, un om a murit sub ochii noștri fiindcă scria într-o revistă... în ciuda absurdității întregii noastre vieți, a vieții tale, continui să te miri?

— Nu, nu știu... Cred că de fapt refuz să mă obișnuiesc cu această absurditate... Am impresia că dacă aș accepta realitatea asta, nu aș mai reuși vreodată să ies din ea...

— Negarea nu te va ajuta vreodată să ieși din ea.

— Chiar asta e cumplit.

După ce ne-am terminat paharele de coniac, în pragul ușii, mi-a pus ultima

întrebare:
— Crezi că trebuie să mă mut de aici?
— Habar nu am.

---

16. Posibilă parafrază a unui vers din *Divina Comedie*.

X

Totul se schimbase, desigur, dar după moartea Poetului ritmul s-a accelerat. Am simțit că sunt atras de șuvoiul din ce în ce mai rapid al unui torent care se apropie de o cascadă. Doar cu șase luni mai devreme duceam o altă viață, eram un alt om.

Năpârleam, ca acei șerpi de deșert din documentarele pe care le văzusem cu doamna Hayat, mă extirpasem din ființa mea. Eram tot eu, dar într-o piele nouă, pradă unor sentimente noi, mai complicate și mai haotice decât cele vechi. Se aflau și ele încă acolo, parte moartă în adâncul meu, prezente, dar moarte. În afară de ceea ce îmi mai rămăsese din trecut, nu mai aveam nicio legătură cu mine cel de atunci. Îmi aminteam cât de plin de încredere eram, câte emoții încercasem atunci, emoții rare, discrete, inofensive, ca niște floricele de câmp, acum ofilite, călcate în picioare, pierdute în mijlocul unor noi emoții care mi-au sfâșiat sufletul săpând în el brazde adânci și, cu uimire, chiar cu admirație, de fapt cu neîncredere, am rememorat sentimentele mele din trecut, „eram eu cu adevărat acel om?“, mă gândeam și nu-mi venea să cred.

Descoperisem furia, frica, dorința de răzbunare, gelozia, voluptatea, înșelăciunea, regretul. Mă culcam cu o femeie mai în vârstă decât mine căreia încercam să-i ucid trecutul, visam să încep o nouă viață, într-o altă țară, cu o femeie de vârsta mea, citeam

și revizuiam texte pentru mine inedite, cu mâinile umede de transpirație și tremurânde, avusesem un prieten care se aruncase în gol, într-o dimineață, în zori, în cămașa lui cea mai frumoasă, văzusem femei pândind în tăcere, copleșite de durere, o ușiță de peste drum și, din motive inexplicabile, voiam să vin în ajutorul unor străini pe care nu-i văzusem niciodată. Toate aceste amintiri și sentimente contrastante au lăsat urme adânci asupra mea, dar despre cât de departe au mers, în ce direcție și exact unde mă aflam, nu aveam nici cea mai mică idee. Aș putea înțelege drumul la sosire.

Cât despre doamna Hayat și Sila, sentimentele mele pentru amândouă au devenit mai profunde și tot mai învăluite în mister: îmi era dor de ele, eram gelos, le doream, da, dar rămâneam incapabil să dau un nume exact sumei acestor emoții contrare. Densitatea lor crescândă mi-a alimentat confuzia. Nu simțisem ceva atât de puternic înainte, dar aveam o direcție, urmăream un scop; acum simțeam totul cu violență, numai că nu aveam nicio țintă.

Mümtaz mi-a adus textele. Vorbeau despre mii de persoane aruncate în închisoare, despre bieți oameni în șomaj, despre presiune politică, suferință, opresiune. Parcă aș fi deschis capacul și viața reală ar fi ieșit din cutie, o altă lume, o altă viață. Semăna cu ceea ce numim „infern“. Oamenii se sacrificau în plină stradă pentru a protesta împotriva foametei, tații ruinați se sinucideau împreună cu

soțiile și copiii otrăvindu-se cu cianură, în fiecare zi, peste tot, mii de femei emancipate erau ucise de bărbați cu obiceiuri primitive, copii flămânzi cerșeau pe străzi, tinerii fugeau din țară, casele erau percheziționate în zori, poliția aresta opozanții, fabricile se închideau, muncitorii erau aruncați în stradă fără să mai primească vreun ban la plecare, iar peste toate acestea apăsa capacul de plumb al unei tăceri terifiante. Despre asta nu se vorbea în ziare, la televizor sau la radio. Puteai să te omori în mijlocul străzii, dar nu aveai voie să vorbești despre cei care au făcut asta. Acum am văzut realitatea așa cum a văzut-o Poetul. Și n-am spus nimănui despre ea, n-am povestit nimic, am ținut-o pentru mine, în mine, ca pe un dublu cu identitate secretă.

Șocul morții lui s-a atenuat treptat, viața mea și-a reluat cursul normal. Începusem să identific în dezordine un soi de sistem. Mă vedeam cu doamna Hayat și cu Sila, mergeam la cursuri, la televiziune, rescriam articolele pentru revistă.

Într-o seară de emisiune, ieșisem pe hol în pauză. Din prag am văzut-o pe doamna Hayat râzând cu Hay pe scenă. Oamenii beau ceai, vorbeau între ei. Deodată s-a auzit un zgomot. Țipete, lovituri, din ce în ce mai aproape.

Ca un val de noroi prăvălindu-se de pe un munte, un grup de bărbați cobora scara cu pas apăsător, spărgând totul în cale. Câțiva aveau bâte. Înjurau, zbierau cu o înverșunare pe care nimic nu părea să o

potolească. Femeile au părăsit bufetul urlând, au fugit cât le țineau picioarele în culise. Bărbatul bine pieptănat, cel care spusese „Când vezi drapelul, nu te întrebi de unde a apărut“, se postase la baza scării în calitate de comitet de primire, cu brațele larg deschise și cu un zâmbet triumfător pe chip. A căpătat o lovitură cruntă de bătă în cap, zâmbetul i-a înghețat, a căzut pe spate, în mijlocul scaunelor de plastic, cu fața scaldată în sânge.

Au distrus totul, au snopit în bătaie bărbații și femeile, i-au înhățat pe toți și i-au târât pe jos, trăgându-i de păr. Cei care cădeau scoteau strigăte înfiorătoare de durere, implorau să fie cruțați. Vedeam bâtele ridicându-se și coborând, azeam trosnetul de oase rupte. Pe podea se formase o mică baltă de sânge.

În starea de stupefacție în care mă afiam, un pumn m-a lovit în tâmplă, m-am clătinat ușor înapoi, pe urmă, strângând întreaga furie acumulată, i-am tras un pumn în față atacatorului meu. Era prima dată când loveam pe cineva atât de tare. Bărbatul s-a prăbușit la picioarele mele. Alții m-au înconjurat imediat. Ploua cu lovituri, dădeau fără milă. Am ripostat și eu, fără să mai simt durerea, de parcă totul în mine era anesteziat, mai puțin furia. Un torent înspăimântător de ură și furie.

Cineva m-a tras înăuntru și a închis ușa studioului în urma noastră. Era doamna Hayat. A venit repede imediat ce a văzut că sunt atacat. S-a rezemat cu spatele de ușă și

a tras zăvorul. Mă ținea cu amândouă mâinile. Eu parcă îmi pierdusem mințile, nedându-mi seama de pericol, voiam să ies să-i înfrunt. Frica, copleșitoare cu doar o clipă mai devreme, îmi trecuse de tot. Doamna Hayat m-a prins de păr, și-a apropiat fața de a mea și a început să mă sărute, în mijlocul vacarmului care continua de cealaltă parte, ea mă săruta, noi ne sărutam, lipiți de ușă.

Nu știu cât a durat. Până la urmă, zgomotul a încetat. Indivizii distruseseră totul, bufet, scaune, geamuri, îi bătuseră pe toți cei care le căzuseră în mână, apoi au plecat.

Filmările nu s-au mai reluat. Toți fugiseră îngroziți. Bărbatul bine pieptănat a fost transportat la spital. Eu aveam un pomete umflat și un ochi învinețit. Madame Hayat m-a luat la cină la restaurantul nostru obișnuit. Primele două pahare le-am dat pe gât dintr-o suflare, fără să scoatem o vorbă.

— De ce m-ai sărutat în spatele ușii?

— A fost singura soluție ca să te rețin.

În clipa aceea, am știut că niciodată nu voi mai întâlni pe cineva la fel ca ea. Și că viața fără ea era pustie...

— Tu..., am spus, fără să reușesc să-mi termin fraza.

Ea mă privea.

— Uită, să mai bem un pahar.

Ura și barbaria ne invadaseră viețile. Încercam să le înăbușim de bine, de rău. Îmi povestea ultimul documentar pe care-l văzuse. Era despre insectele acvaticе; unele

prindeau pești, altele mâncau broaște de trei ori mai mari decât ele. În ce privește libelulele, în timpul acuplării, lăbuțele și corpurile lor schițau forma unei inimi, în timp ce făceau dragoste, se transformau în simbolul iubirii.

Mult mai târziu, când totul devenise mult mai complicat, sub o furtună de zăpadă care se declanșase din senin în mijlocul unei nopți de primăvară timpurie și în timp ce insista să plec cu Sila, „Du-te cu ea, plecați amândoi“, doamna Hayat a rostit această frază: „Zilele în care încă mai puteam să ieșim sărutându-ne sprijiniți de o ușă au rămas în urma noastră...“. Atunci am auzit, în mijlocul tăcerii scânteietoare a fulgilor de nea care acopereau orașul, strigătul unui vânzător de *boza*, ca o reminiscență a unor vremuri apuse. „Negustorul de *boza*“, a exclamat veselă doamna Hayat și, fără măcar să se gândească să își acopere umerii goi, a alergat la fereastră să-l cheme. Ne pregăteam să bem băutura fierbinte cu scorțișoară, să ne delectăm cu parfumul ei nostalgic de iarnă, când am reluat discuția despre Sila: „De ce vrei să plec cu ea? Ai uitat libelulele?“.

Ea a oftat: „Ah, dragul meu Marc Antoniu, știi, libelulele nu trăiesc mult...“. Apoi, ca de obicei, a schimbat subiectul: „Vrei să-ți mai pun un pic de scorțișoară?“.

A doua zi după seara atacului, s-a produs un eveniment care urma să ne schimbe viața: Sila a obținut pașaportul. De la moartea Poetului, și-a petrecut timpul

umblând după el la biroul de vize, la tribunal, la un avocat de familie. Un polițist bătrân a ajutat-o până la urmă, i-a găsit dosarul, a declarat că nimic nu justifică confiscarea pașaportului și i l-a înapoiat, însoțit de o dovadă care atesta restituirea oficială.

Am sărbătorit bând bere și mâncând midii pane. Radia de bucurie.

— Hai, vino, să-i salutăm pe fermieri, a exclamat fericită.

În ultima vreme, mergeam din ce în ce mai des „să-i vizităm pe fermieri“. Și rolurile se schimbaseră. Acum eu eram cel mai dur dintre noi. Violența îmi dezlănțuia plăcerea. Eram stăpânit de un fel de dragoste pentru violență, o pasiune pe care probabil nu aș fi descoperit-o niciodată dacă evenimentele ar fi luat o altă întorsătură. O trânteam pe pat, încleștând încheieturile, iar ea striga „Eu sunt femeia, eu sunt femeia“, dialogul nostru copilăresc din prima zi se transformase într-un joc care ne excita pe amândoi.

— Yakup a venit aseară la facultate, mi-a spus ea după aceea, fumând o țigară. „Treceam pe aici întâmplător“, a spus el. Atât a insistat să mă conducă, încât am ajuns să-mi fie rușine să îl refuz. Am mers tot pe acolo pe unde crede el că locuiesc, m-a lăsat, am așteptat să plece, apoi m-am dus acasă.

— Polițiștii știu unde locuiești acum, nu trebuie să-l mai minți...

— Poate... Dar dacă află că l-am mințit și ne denunță, vor veni sigur. E mai bine că nu știe nimic.

A inspirat adânc; fuma încet, savurând gustul, ca un bătrân soldat.

— Are o mașină nouă, un model de lux...
Și chiar și șofer.

A râs.

— Ghicești cum îl cheamă pe șofer?

Am încercat să-mi amintesc prenumele tatălui ei:

— Muammer?

— Îl subestimezi mult pe maestrul Yakup...

— Cum îl cheamă atunci?

— Yakup.

— Pe șoferul lui îl cheamă Yakup?

— Da.

— Fabulezi.

S-a încruntat.

— M-ai auzit tu vreodată fabulând?

— Pe șoferul lui chiar îl cheamă Yakup?

— Yakup, da, ți-am spus deja... Virează la dreapta, Yakup, cum doriți, domnule Yakup... Zici că e într-o comedie...

— Și ce mai zicea?

— Afacerile sunt înfloritoare. Fratele lui a devenit primarul departamentului, toate primăriile vecine le dau contracte. S-a lăudat în fața mea că a reparat de cinci ori același drum, „micuța Sila“, acum îmi spune tot timpul micuța mea Sila, „este foarte important să ai talent la afaceri“, a zis. „Dacă ai talent la afaceri, micuța mea Sila, poți face câți bani vrei.“ Genul acesta de lucruri. A mai zis că situația țării nu a fost niciodată excepțională.

Apoi a strivit țigara și a redevenit serioasă.

— Fazil, a început ea, iar eu știam că atunci când îmi spune Fazil, situația e gravă. Acum am pașaport, putem să plecăm din țară... Aici, alde Yakup ne vor distruge viața.

Nu i-am răspuns, a continuat:

— Am putea obține o bursă la universitatea unde predă Hakan. Există apartamente pentru cuplurile aflate la studii. Vom putea studia și lucra în același timp. Poate tu vei găsi un post de asistent, vei putea predă acolo. Vom lua cu noi fermierii și zeitățile tale.

— Nu știu... Și mama?

— Va veni mai târziu la noi dacă dorește. De altfel, nici aici nu te vezi niciodată cu ea. Vei putea să-i telefonezi.

Tăceam, mă gândeam. S-a ridicat și m-a privit în ochi:

— Știi, dacă plecăm împreună, asta nu înseamnă că trebuie neapărat să locuim împreună. Putem lua două apartamente separate dacă dorești. Să nu simți că ai vreo obligație.

— De ce spui asemenea lucruri?

— Nu știu, nu pari foarte motivat, mă gândeam că poate din cauza asta.

I-am prins încheieturile și am trântit-o pe pat.

— Așadar, tot eu sunt cel care spune prostii.

— Fazil...

— Eu spun prostii?

— Fazil...

— Eu spun prostii?

— Bine, eu spun prostii, iartă-mă.

— Da, chiar așa, tu spui prostii. Cum ți-a putut trece așa ceva prin cap?

— Nu știu... Dar uite, vezi situația, vezi ce se întâmplă și totuși nu ai chef să te miști.

— Fiindcă analizez lucrurile... Mă gândesc la bani, mă gândesc la mama, mă gândesc la facultate. Încerc să-mi dau seama cum să le aranjez pe toate.

— Mie mi-a ajuns până peste cap, a spus ea cu voce hotărâtă, eu plec. Tu gândește-te. Dacă vrei să vii, plecăm împreună. Cât despre mine, eu nu mai rezist în țara asta, nu mai rezist să-mi fie frică în permanență, nu mai rezist să mă gândesc cu teamă la ziua de mâine, la următoarea nenorocire care va veni. Am obosit să-mi fie frică.

Ne-am despărțit supărați.

— Gândește-te bine, mi-a spus în pragul ușii.

— Mă voi gândi.

La drept vorbind, avea dreptate, și eu obosisem și, fiindcă știam că o întoarcere la viața mea anterioară, bogată și protejată, era imposibilă, începeam deja să simt nostalgia unei vieți în care frica să nu îmi mai facă mâinile să transpire când corectez un text. Și promisiunea de a trăi într-o țară în care „revărsatul zorilor“ nu era sinonim cu „descinderea poliției“ m-a atras foarte tare, evident, dar nu ajungeam să mă hotărăsc. Totuși, eram conștient că ora decisivă se apropia cu fiecare zi. Dar tot nu reușeam.

„Nu știu să iau decizii importante“, mi-a spus odată doamna Hayat, „doar din acelea mici. Deciziile mici mă fac fericită“. I-am răspuns că întotdeauna vine un moment în viață când trebuie luată o decizie importantă. „Da“, a zis ea, „și mi-aș dori ca pentru noi doi acel moment să nu vină niciodată“.

După plecarea Silei, eram din nou singur. Am ieșit pe balcon. Nu era aproape nimeni pe stradă. Zilele marilor aglomerări de oameni se terminaseră. Cu fiecare zi, strada devenea tot mai pustie. Oamenii se retrăseseră la casele lor. Restaurantele erau pe jumătate goale.

A doua zi eram la facultate. Cantina era ticsită, doamna Nermin, ca o regină care își vizita supușii, venise aici să-și bea ceaiul, ceea ce mai făcea uneori. Toți studenții s-au înghesuit în jurul ei. Discuția cu ea în afara cursului era considerată de studenți un soi de privilegiu. Nu era o femeie frumoasă, dar avea o anumită eleganță cochetă și o siguranță de sine care uneori se transforma în aroganță, ceea ce o făcea indiscutabil fermecătoare. Era sigură că îi va cuceri pe toți cu inteligența ei și chiar îi cucerise pe toți cu inteligența ei. Discursurile îi erau atât de elevate, atât de pline de siguranță și farmec, încât îți dădeau senzația că literatura, cu condiția ca ea să fie cea care vorbește despre ea, se prelungește la nesfârșit în viață. Cred că toți studenții bărbați se lăsau pradă fantasmelor legate de doamna Nermin și că aceste fantasme pe

care le provoca prin elevația ei ireductibilă nu îi displăceau deloc.

Când am intrat, toată lumea râdea la o glumă pe care nu o auzeam. Chiar în momentul în care studenții se prăpădeau de râs, un băiat a venit în fugă strigând:

— A venit poliția! A venit poliția!

Pe chipul doamnei Nermin a apărut o grimasă, ca și cum i s-ar fi vârât sub nas ceva dezgustător.

— Hai să vedem ce s-a întâmplat, a spus ridicându-se.

În frunte cu doamna Nermin și pantofii ei roșii, toți studenții au ieșit în grădina universității. Acolo se aflau două dube de poliție. Polițiștii coborau pe rând din ele. Studenții din celelalte clădiri au sosit repede să ne îngroașe rândurile. Eram în formație de luptă în spatele doamnei Nermin. Ea s-a apropiat de polițistul care stătea în fața grupului cu o stație în mână și l-a întrebat:

— Ce se întâmplă, domnule agent?

Era evident prima oară când vorbea cu un polițist.

— Cine sunteți dumneavoastră? a întrebat ofițerul.

— Sunt profesoară de literatură.

A privit-o din cap până-n picioare, insistând asupra pantofilor roșii.

— Profesoară, carevasăzică.

— Deci ce se întâmplă, domnule agent?

— Am primit o plângere. Un grup de studenți au ieșit cu lozinci, am venit după ei.

Un uriaș „huo!“ s-a auzit din mulțime. Polițiștii erau și ei aliniați în formație de

luptă. Eram ca două armate față în față. Și, la fel ca turmele de bizoni care zgârie pământul înainte de atac, am tropăit cu zgomot.

— Aveți mandat să intrați în incinta universității?

Individul a scuturat din cap, cu aerul de a spune „mi se rupe de asta“.

— Nu e nevoie de mandat, avem o plângere.

— Nu puteți intra...

— Doamnă profesoară, vă rog, nu încercați să-mi stați în cale când îmi fac datoria... Și nu mă obligați să mă ocup și de dumneavoastră...

— Dacă datoria dumneavoastră constă în arestarea studenților, a mea este de a-i proteja... Nu puteți intra.

Polițiștii și studenții au început să se bruscheze reciproc. Noi eram mai numeroși decât ei, iar prezența doamnei Nermin ne dădea curaj. Am mai înțeles că șeful lor se temea să vadă incidentul transformându-se într-o revoltă, în plus era derutat de atitudinea doamnei Nermin, care, la drept vorbind, îl speriasse puțin. Nu era sigur cu cine avea de-a face și, având în vedere siguranța de sine cu care i-a ținut piept, ar putea fi o prietenă sau o rudă a „cuiva de sus“. Nu își putea imagina că o amărâtă de profesoară l-ar înfrunta în felul acesta.

Și-a mai încercat norocul o ultimă dată:

— Au desfășurat lozinci cu sloganuri interzise de lege. Nu îi protejați pe vinovați, doamnă...

— Nu decideți dumneavoastră cine este sau nu vinovat. Aici e o universitate. Noi îi învățăm pe studenți libertatea de expresie și respectul pentru aceasta.

— Mă împiedicați să-mi îndeplinesc misiunea, doamnă...

— Dumneavoastră mă împiedicați să mi-o continui pe a mea. Acum, plecați, vă rog, aș dori ca studenții să se întoarcă la cursuri.

Polițistul le-a ordonat colegilor să se urce înapoi în mașini. Au demarat și au părăsit campusul printre fluierături, huiduieli, strigăte și râsete. Doamna Nermin s-a întors, escortată de mulțimea care se dădea la o parte în calea ei.

— Ave, Cezar! a strigat un student.

Strigătul s-a revărsat ca un val.

— Ave, Cezar! Ave, Cezar! au reluat toți în cor, aclamându-și noul împărat.

De remarcat că nici decanul universității, nici echipa lui nu au scos nasul afară.

— Gata cu bufoneriile, a spus doamna Nermin intrând în clădire, cu un zâmbet de satisfacție pe buze.

Ea plecase, dar studenții au vrut să prelungească sărbătoarea, au continuat să celebreze marea victorie în grădină. Am participat la bucuria lor, am strigat împreună cu ei, da, dar în adâncul sufletului știam că doamna Nermin va plăti scump această victorie și eram îngrijorat pentru ea. Polițiștii se vor întoarce.

Ceilalți nu erau cu adevărat conștienți de consecințele incidentului, nu atât de mult ca mine. Eu citisem revista, știam ce se

întâmplă, cunoșteam urmările. În revistă exista o secțiune numită „Proces-verbal“, care publica fragmente din rechizitorii și din documente ale proceselor aflate în desfășurare în țară. Un avocat fusese arestat pe motiv că „a încercat să obțină câștig de cauză în instanță“. Un om de afaceri fusese închis timp de nouă luni fără să știe de ce, nici el, nici avocații lui nu au știut vreodată, era „secret“, au spus. Un scriitor fusese condamnat la închisoare pe viață pe motiv că textele sale „constituiau o amenințare indirectă“.

Oamenii asistau la toate astea fără să reacționeze.

Cum spunea W.H. Auden într-un poem pe care l-am citit la cursul de engleză:

*Această delicată și prețioasă corabie, care
sigur văzuse*

*Un lucru uimitor, un băiat căzând din cer,
Avea de ajuns undeva și plutea înainte
liniștită.¹⁷*

Au văzut un copil căzând din cer și și-au continuat liniștiți drumul cu toate pânzele sus.

Și eu văzusem copilul căzând din cer, doar că nu mai puteam să plutesc, nici să-mi întind pânzele, imaginea copilului care cade mă împiedica, mă bântuia, devenise parte din existența mea.

Greutatea a ceea ce văzusem, învățasem, trăisem uneori cântărea atât de mult, încât mă simțeam epuizat ca un bătrân. Nu

puteam concepe nici actele oamenilor, nici tăcerea societății, nu-i mai puteam înțelege cu adevărat pe cei vii. Asta mă deprima câteodată până cădeam la pat. Atunci mă duceam la bibliotecă să citesc romane. Acolo, priveam lucrurile cu alți ochi, oamenii și evenimentele deveneau de o transparență pură, contemplam lumea fără ca nimeni să mă vadă, să mă atingă, în timp ce eu puteam să-i ating pe acei oameni care se aflau în romane. Mă simțeam puternic, senin, mă simțeam vindecat. Viața, trecătoare, și de aceea părând artificială, în romane se dezvăluia densă, continuă, autentică. Cu fiecare carte schimbam epoca, locul și, cel mai important, identitatea, așa că, renunțând la un sentiment insuportabil de captivitate, câștigam o libertate căreia nimeni nu îi putea impune limite.

Din păcate, această senzație nu dura, de îndată ce romanul se încheia reveneam la artificialitatea unei lumi fără ieșire, printre oameni pe care nu îi înțelegeam. Și pentru mine însumi, de asemenea, eram unul dintre ei. Nu puteam descrie sentimentele care mă încercau, nu puteam să surprind gândurile care fugeau de mine. Pentru că descoperisem că gândurile nu vin singure, că alături de fiecare gând se află altul, diferit, acela care aparține realului. Gândindu-mă la ceva, de fapt mă gândeam la altceva și asta mă făcea să devin furios pe mine însumi. Mă trădam uneori și, firește, nevrând să recunosc, preferam să nu mă înțeleg pe mine, așa cum nu îi înțelegeam

nici pe ceilalți. Ar fi fost mai simplu, mai liniștitor, să-i înțeleg mai degrabă pe ei decât pe mine, totuși, în afara cărților, nu reușeam s-o fac.

Odată, nu mai știu cum ajunsese discuția la asta, i-am spus doamnei Hayat:

— Nu reușesc să-i înțeleg pe oameni, nu sunt într-atât de inteligent.

A surâs malițios.

— Niciun atom nu poate atinge un altul, a răspuns ea.

Era modul ei deliberat de a proceda când voia să se distreze pe seama „ignoranței” mele — începea prin a face o afirmație ieșită din comun. Asta m-a amuzat la fel de mult ca și pe ea, știam deja că avea să-mi spună o poveste pe care nu o auzisem niciodată, ca apoi să o asocieze cu ceva de care habar n-aveam.

— Nicio materie nu poate intra complet în contact cu alta, asta am aflat zilele trecute dintr-un documentar. Chiar și între cele mai mici particule, cele pe care ni le imaginăm lipite una de cealaltă, întotdeauna există o distanță, nu-mi amintesc exact cât, dar o chestie minuscule, pentru că dacă doi atomi se ating, buum, explodează...

Când mi-a văzut expresia de pe chip, și-a dat seama la ce mă gândesc și a râs:

— Nici chiar acum nu ne atingem în întregime, rămâne mereu o distanță între noi, da, chiar și atunci când facem dragoste. Și eu mă întrebam cum de nu explodează planeta atunci când facem dragoste, păi, fiindcă nu suntem complet în contact, iar

asta înseamnă că nu facem dragoste cu adevărat.

— Pe bune?

— Ce, că nu facem dragoste cu adevărat?

— Că nimeni nu atinge pe nimeni...

A devenit serioasă.

— Da. E adevărat... Nimic nu se atinge pe pământ, nicio ființă umană nu se poate lipi de o alta.

— Nu am mai auzit așa ceva.

— Nici eu, a fost o descoperire... Deci unui om îi este imposibil să înțeleagă un alt om pe o planetă unde nimeni nu poate atinge pe nimeni. De aceea, nu-ți face griji, nu ești singurul care nu îi înțelege pe alții, nimeni nu înțelege nimic.

— Dar scriitorii îi înțeleg pe oameni, îi descriu...

— Las-o baltă, ce știu ei despre asta? Haide, scrie și descrie cât vrei, cine te va contrazice? Oricum nimeni nu știe adevărul.

— Dar literatura mă vindecă.

— Asta fiindcă poate ești bolnav.

— Dar pe tine, pe tine vreau să te înțeleg.

— Nu e nimic de înțeles la mine, totul este aici, în fața ochilor tăi.

— Și ceea ce nu văd?

— Nu ai ce să încerci să înțelegi nici acolo, doar dacă ești nepoliticos.

Apoi, ca de obicei, a pus capăt discuției și a schimbat complet subiectul. Nu-i plăceau polemicile. Sila, dimpotrivă, era înnebunită după dezbaterile lungi, înverșunate, pe orice temă, îi făceau plăcere. Zilele acelea Sila mi-

a făcut o propunere pe care nu o mi-o mai făcuse niciodată înainte:

— Vrei să rămân la tine peste noapte?

Eram total surprins.

— La mine?

— Da, dar dacă te deranjează, nu contează, nu are importanță.

— Nu, cum să mă deranjeze, sigur că-mi doresc să rămâi peste noapte. Dar ce va spune mama ta?

— Îi voi spune că sunt la o colegă.

I-a telefonat mamei ei, apoi, închizând, mi-a făcut semn că totul este în regulă. Am trecut pe la băcănie să cumpărăm brânză, chipsuri, două cutii de bere, o ciocolată. Afară burnița, bătea un vânt înghețat care nu te făcea să-ți dorești decât un singur lucru, să stai culcușit sub plapumă, într-o cameră bine încălzită. A mea așa era, ploaia nu pătrundea înăuntru, se scurgea blând pe geamul ușii de la balcon. Nu am aprins becul, ne-am mulțumit, ca de obicei, cu lumina din baie, care pătrundea prin ușa întredeschisă. Ne-am așezat „cina“ pe măsuta joasă. Sila și-a scos pantofii și pantalonii și s-a așezat pe pat. Și-a păstrat vesta și bluza. Această ținută ciudată avea ceva lasciv și excitant în ea. Ca și cum ar fi anunțat că nu vom face imediat dragoste, dar că am putea face în orice clipă; că nu ne aflam într-o cămăruță de student unde trebuia să ne grăbim, ci într-un adevărat apartament al nostru, în care nimic nu ne grăbea. Asta simțeam și asta mă incita teribil. Și cred că asta era intenția ei, voia să-

mi demonstreze mie, și poate și ei însăși, poate amândurora, ce ar însemna să locuim împreună.

Ploua din ce în ce mai tare, dar picăturile care băteau în geam nu sunau la fel ca atunci când eram singur acasă, cu Sila deveniseră un plic-pleosc prietenos, tandru, liniștitor.

— Zilele trecute am văzut la televizor filmul lui Bergman, *Sonată de toamnă*, nu îl mai văzusem până atunci, a spus ea privind fereastra.

Eu îl văzusem în urmă cu mult timp, îmi aminteam doar câteva cuvinte, „un fluture se strivește de fereastră“, asta mă marcaseră. Sila își amintea în special ceea ce fiica îi spusese mamei ei, o mare pianistă, în legătură cu un preludiu de Chopin: „Sunt câteva părți pe care trebuie să știi să le interpretezi prost“. S-a pornit o întreagă dezbatere asupra necesității introducerii într-un roman a unor capitole prost scrise. Am terminat cina, mi-am scos pantofii și m-am așezat în pat alături de ea; stăteam sprijiniți de perete, iar picioarele ni se atingeau.

Ea susținea că fiecare capitol trebuie scris cât mai bine posibil, astfel ca interesul cititorului să nu scadă nicio clipă, în timp ce eu pledam pentru ideea că anumite pasaje mai slabe ar putea, dimpotrivă, să îi crească interesul.

— Un scriitor nu poate să scrie prost în mod intenționat, este imposibil, spunea ea.

— Dar dacă se lasă condus de intuiție se poate întâmpla... Atunci e rândul impresiile să ducă ștafeta mai departe.

Eram conștienți că ne certăm arbitrar, pentru nimic esențial, ca doi studenți la un concurs de dezbateri, dar asta nu ne deranja, dimpotrivă, plăcerea era și mai mare. Știam că și dragostea pentru literatură ne leagă și, departe de a o slăbi, divergența opiniilor noastre, care era dovada acestei pasiuni a fiecăruia, întărea și mai mult apropierea.

— De ce nu te dezbraci? a spus. Nu te deranjează toate hainele astea?

Mi-am dat jos pantalonii, șosetele. Picioarele noastre unele lângă altele și cele patru labe goale se aliniaseră pe pat ca niște marionete.

— Să-l luăm pe Dostoievski, de exemplu, am zis.

Căzusem de acord că uriașele romane ale lui Dostoievski erau foarte prost scrise. Ea susținea că, dacă ar fi scrise mai bine, dacă ar fi avut un stil mai elevat, romanele lui ar fi fost și mai bune, iar eu am spus că tocmai confuzia de stil și narațiune a făcut posibilă dezvăluirea haosului sufletului omenesc la fel de strălucit precum făcuse Dostoievski. Și-a scos jacheta, am observat că încep să i se întrevadă sânii. Discutam, ne sărutam. Ploaia se transformase în furtună, un bubuit imens, apoi ne-am sărutat și zgomotul a dispărut.

Am făcut dragoste foarte tandru, calm, fără să ne mai devorăm unul pe altul, contrar tuturor obiceiurilor noastre, a fost

foarte frumos. Nimic nu ne grăbea, eram acasă. Totul s-a petrecut într-o blândă armonie. Când am terminat, Sila a desfăcut ciocolata și a luat un pătrățel. „Ca pe câmpurile de levănțică“, m-am gândit atunci. Tata mă urca uneori pe cal, dimineața foarte devreme, el m-a învățat să călăresc, „pune-ți picioarele în scări, împinge cu călcâiul în jos, strânge tare coapsele pe trupul lui, ține spatele drept“, și traversam câmpurile de levănțică, florile se aplecau toate pe o parte de la mișcarea aerului, apoi se îndreptau toate împreună, se unduiau în același ritm, într-o armonie perfectă. Tatei, de fapt, nu-i plăcea să fie fermier, îi plăceau cărțile de istorie și îi plăcea să călărească atât de mult, încât odată l-am întrebat: „tati, de ce faci munca asta?“, „respect tradiția, fiule, mi-a răspuns el, această tradiție care ne creează și care ne distruge“, și cu o îndrăzneală proprie oamenilor cărora nu le place munca lor, în ciuda protestelor mamei, își investise toată averea într-un unic produs, apoi, murise, moartea este un lucru mai simplu și mai de neînțeles decât viața, el era atât de nobil pe calul său în mijlocul acelei adieri de culoarea levănțicii, nu semăna cu cineva care va muri, nimeni nu seamănă cu cineva care va muri, odată, când mă uitam cu doamna Hayat la un documentar alb-negru despre foste vedete de cinema, toate moarte de mult, văzându-le pe ecran debordând de veselie, nu m-am putut abține să fac acest comentariu stupid, „uite, râd“, iar doamna Hayat a răspuns „pentru că nu știu că vor

muri“, și nimeni nu se sinchisea de fapt, toți morții erau îngropați împreună, moartea era un clișeu. Libelulele desenează inima dragostei în timp ce se împerechează, transformarea copulării în dragoste era un clișeu, faptul că am descoperit-o împreună cu doamna Hayat era o întâmplare, iar ea se juca cu moartea așa cum se juca și cu viața...

— La ce te gândești? m-a întrebat Sila

— La nimic.

— E necesar câteodată să faci prost dragoste?

— Nu știu, a fost chiar atât de rău?

— Nu, a fost foarte frumos. Ziceam și eu așa.

Furtuna continua afară. Când am început din nou să facem dragoste, zgomotul a încetat. Am adormit spre dimineață, obosiți de atâta fericire. Când să mă cufund într-un somn profund, am fost trezit de mâna ei care îmi hoinărea între coapse.

— Dormi?

— Nu.

— Ai putea să faci sex cu mine tot timpul?

— Da.

M-am întors spre ea.

Cerul începea să se lumineze.

— S-a făcut ziuă, a strigat, gata cu somnul, în dimineața asta luăm micul-dejun pe malul mării.

Ziua a început cenușie și umedă, străzile erau pustii, am luat *börek*¹⁸ fierbinte dintr-un magazin care tocmai se deschisese, apoi am găsit o cafenea la malul mării. Un chelner

încă somnoros ne-a adus ceai. *Börek*-ul crăntănea delicios între dinți.

Stăteam față în față. Ea avea ochii încercănați, chipul mai delicat decât de obicei, era extraordinar de frumoasă, îi admiram frumusețea și nu-mi venea să cred, ca și cum o vedeam pentru prima oară.

— Ești fericit?

— Da.

— Când vei aplica la universitatea de acolo?

— Chiar astăzi, după ce ne despărțim.

Mi-a zâmbit.

— E bine așa.

Mi-a mângâiat ușor mâna. Am revăzut câmpul de levănțică.

Am lăsat-o la ea acasă.

Minciuna e un clișeu, că am mințit a fost o întâmplare neprevăzută, că toate minciunile au un preț, un alt clișeu, iar faptul că am simțit că în curând aveam să plătesc scump această minciună era destinul.

Și lui Dumnezeu i se întâmplă să-și joace prost rolul; piesa nu face decât să devină mai interesantă.

Eram epuizat. M-am întors în pat. Aveam o filmare seara.

---

17. Fragment din poemul lui W. H. Auden, „Musée des Beaux Arts“.

18. Burec sau trigon. Produs de patiserie, cu umplutură sărată sau dulce.

XI

Doamna Hayat era ea însăși și nu semăna cu nimeni altcineva. Nu puteam să prezic când sau cum va acționa. Chiar dacă îmi dădeam bine seama că ziua aceea vine în curând, ea m-a luat prin surprindere. Ceva se apropia și nici nu înțelegeam ce, nu aveam cum să aflu. Pregătise o masă magnifică. Masa extraordinară amintea de imaginile din Cina cea de taină pe care le vedem în tablouri. Întregul salon era scăldat într-o lumină de chihlimbar, buchete mari de mimoze tronau în vase. O strălucire de aur roșcat îi lumina părul. Beam vin roșu.

— Tu și cu mine trebuie să fi fost cai sălbatici undeva în Polonia, a spus ea pe la jumătatea mesei, fiindcă în fruntea marilor herghelii care cutreierau câmpia polonă se aflau mereu un armăsar tânăr și o iapă bătrână. Eram fericiți acolo...

După cină, și-a pus o cămașă de noapte din dantelă gri, fumurie și a făcut ceva ce nu mai făcuse niciodată: a dansat pentru mine. În timp ce dansa, și-a descoperit sânii, șoldurile, abdomenul, trupul întreg. De fiecare dată când încercam să mă ridic, ea mă împingea cu un zâmbet și cădeam înapoi pe scaun.

A fost o noapte lungă, excepțională, unică. Printr-o vrajă cunoscută doar de ea și la fel de ușor cum ridici o perdea de tul, mi-a dezvăluit realități niciodată văzute, atinse

sau gustate și, ca întotdeauna, împreună cu ea intram într-un alt univers.

A doua zi dimineață, mă aștepta un superb mic-dejun.

— Te-am văzut cu fata aceea, a spus la un moment dat, luând o bucățică de brânză, fără să mă privească.

— Care fată? am întrebat eu, și chiar nu pricepeam despre cine e vorba, doar simțeam că asta ar putea să-mi schimbe întreaga viață.

— Fata care era cu tine în platou mai demult, ea era...

— Unde ne-ai văzut?

— Ați trecut pe lângă mine cu mașina.

Trecusem cu o altă fată pe lângă ea, în propria ei mașină. Mai mult decât frică, am simțit rușine. Rușine că am putut fi atât de egoist și meschin, acum, că meschinăria mea, odată demascată, era evidentă, dar teama că se va răzbuna și poate mă va părăsi era mai puternică și a înăbușit rușinea.

— Ah, da, Sila...

— O cheamă Sila?

— Da.

— Vă vedeți des?

— Câteodată... Studiază filologia, la fel ca mine.

— Atunci aveți multe să vă spuneți.

Mă zvârcoleam pe loc ca o insectă cu piciorușele amputate, neștiind ce să fac sau să spun. Totuși, pentru a-i dovedi că nu poate fi vorba despre o relație pe termen lung, am adăugat:

— De altfel, ea vrea să părăsească țara, va pleca în curând în Canada.

Ea, cu o voce egală, imperturbabilă:

— Și nu ți-a spus „vino cu mine“?

— Ea nu a spus „vino cu mine“, nu, doar că aici nu avem niciun viitor și de ce vrei să rămâi etc., dar nu a fost o discuție serioasă.

S-a gândit o clipă, apoi a continuat pe același ton:

— Are dreptate, aici, tinerii nu prea au un viitor. Nu te-ai gândit niciodată să pleci?

— Nu știu. Nu e atât de simplu, aici am facultatea. Apoi, este problema banilor, cum să fac...

— Problema banilor se rezolvă. Întotdeauna există soluții. Ascultă-mi sfatul, pleacă împreună cu fata aceea. Acolo, veți avea șansa unei vieți mai bune.

Nu s-a enervat, nu a cerut explicații și, ceea ce a fost cel mai înspăimântător, cel mai insuportabil, întorsese situația în favoarea ei, se purtase de parcă între noi nu exista nicio legătură specială, mă îndepărta în liniște din viața ei. Cu seninătate și impasibilitate mai dureroase decât orice furie.

— Nu știu.

— Ba eu cred că știi.

În acel moment, am surprins un strop de iritare în vocea ei. A fost singurul. Subiectul era închis. M-am îmbrăcat și m-am pregătit să plec. Ieșind, am pus cheile mașinii pe masă. Ea a văzut, dar nu a spus nimic.

Ajuns în stradă, am simțit o singurătate cumplită, dar și un soi de furie, de parcă nu

eu am fost acela care se înșela, ci altcineva mă înșelase pe mine și mă părăsise în momentul în care mă așteptam mai puțin. Voiam să urc din nou la doamna Hayat, totuși știam că mă va întâmpina cu acel zâmbet mic pe care nu l-ar șterge nimic și asta ar fi prea mult pentru mine. Nu mai puteam fi împreună. O pierdusem.

De asemenea, să-mi dau seama că nu știam nimic despre ea îmi sporea singurătatea. Nu știam unde se născuse, nimic despre familia ei, prin ce trecuse, ce se întâmplase cu rudele ei. Nu-mi răspunsese niciodată la vreo întrebare, „în viața mea nu e nimic interesant“, spunea ea ca să reteze discuția, iar dacă din nefericire insistam, mă ironiza.

— Nu ai fost niciodată măritată? am întrebat-o odată.

— Ba da, de două-trei ori, a spus râzând.

— Nimeni nu se mărită de două-trei ori, fie ai fost căsătorit de două ori, fie de trei ori, dar de două-trei ori nu se poate.

— Atunci, să zicem de trei ori.

De fapt, nu știam nici măcar dacă fusese măritată vreodată. Odată, când cumpăram carne de la măcelărie, a spus: „tata a fost măcelar“, dar am fost teribil de surprins când am auzit-o spunând la florărie:

— Tata a fost florar.

— Ai spus că a fost măcelar.

— Când asta?

— Odată, când cumpăram carne...

— Nici vorbă, inventezi! a spus ea, ridicând din umeri.

Se distra făcându-și, desfăcându-și și refăcându-și trecutul, modelându-l ca pe un cocoloș de plastilină, după bunul ei plac, ca și cum nu i-ar fi păsat de el și, din moment ce nu îi păsa, era convinsă că nici altora nu trebuia să le pese. Singurul detaliu pe care îl cunoșteam despre trecutul ei era acest bărbat, Remzi. Neplăcut detaliu, care nu a făcut altceva decât să mă scufunde în singurătatea mea. De ce se combinase cu un tip ca ăsta? Oare, după mine, s-ar întoarce la un asemenea om? Ar asculta ea discuțiile lui vulgare, ar râde la glumele lui grosolane? S-ar purta urât cu ea? Aș fi vrut să o protejez de astfel de oameni, dar dacă i-aș fi spus, m-ar fi luat în râs: „Mă protejez foarte bine și singură, Marc Antoniu“, ar fi spus, „ai grijă mai bine să aperi Roma“.

Eram convins că nu o voi mai vedea niciodată. Absența ei din studioul de televiziune, două seri la rând, mi-a confirmat presimțirea. Nu știam ce să fac. „Înțelegi tu“, îmi spusese ea odată, „în centrul fiecărei galaxii există o gaură neagră, toate galaxiile se formează și se extind pornind de la aceste găuri negre, apoi, într-o zi dispar înghițite de gaura neagră“. Puțin mai târziu, a adăugat cu ponderație, cu acea înțelepciune a cărei irupție în vocea ei mă surprindea de fiecare dată: „Am impresia că ființele umane au și ele un fel de gaură neagră în ele și că va veni o zi când vom dispărea cu toții în această gaură neagră“. Durerea și regretul pentru pierderea ei m-au dezorientat.

Poate că nu folosesc cuvintele potrivite, durere și regret, dar în haosul de gânduri care m-au răscolit în zilele acelea și pe care aceste cuvinte le rezumă mai mult sau mai puțin, obiectul regretului meu nu a fost doamna Hayat, ci relația pe care am avut-o cu ea, regretul nedesemnând atunci nimic altceva decât golul lăsat cu brutalitate de sfârșitul unei relații care ocupase o mare parte din viața mea, cât despre durere, ea însemna uimirea prelungită în fața schimbării existențiale, dar niciunul dintre aceste sentimente, îmi tot repetam, nu a fost cu adevărat real. Ca să fiu sincer, doamna Hayat nu era un om care să poată fi regretat, nici a cărui absență să provoace durere, asta voiam să cred, mereu gata să o dau jos de pe pedestal, să o subestimez și să o denigrez pentru a mă elibera de suferință. Și repetam acest gând iar și iar.

Astăzi însă, acum, că timpul a trecut, nu mai încerc să mă mint pe mine însumi și, cu inima plină de regret, mă gândesc întruna la râsul ei, la optimismul ei de neclintit, specific ființelor care știu să celebreze dorința de moment și nu încearcă decât astfel de dorințe, la lipsa ei de griji, la blândețe ei ironii, la talentul ei de a ridiculiza viața și moartea, la nopțile noastre sublime de dragoste, la unduirea părului ei de aur și foc. Am recunoscut adevărul: a fost cea mai minunată, cea mai fascinantă persoană pe care am întâlnit-o în viața mea. Mi-am dat seama că încercările mele de a o doborî și de a fugi, din cauza fricii de a depinde

emoțional de admirația și atașamentul meu pentru ea, au fost zadarnice, inutile. Știu că rațiunea mea, incapabilă să facă distincția dintre adevărat și fals, nu va triumfa niciodată asupra acelor sentimente care aruncă rațiunea în derizoriu. Am trăit marea derută, am trăit cu toată ființa mea marea înfrângere pe care o suferi întotdeauna când începi să porți un astfel de război interior, am depus armele și m-am predat mie însumi. Când spun mie însumi, vreau să spun emoțiilor mele. Și nu vorbesc doar despre mine. Scrisoarea ei, după ce am recitit-o, m-a făcut să înțeleg ceva la care nu mă gândisem niciodată. Și ea încercase să fugă de mine. Acum sunt convins că dispariția ei bruscă nu a fost altceva decât un efort disperat de a fugi departe de mine. Poate că își spusese că nu are dreptul să ipotecheze viitorul unui băiat de vârsta mea. Nu își imagina că încercând să mă protejeze astfel însemna să mă rănească prin ceea ce urma să facă.

După ce am pierdut-o pe doamna Hayat, am sunat-o pe Sila de mai multe ori; și ea era ocupată.

— Ai completat formularele pentru universitatea din Canada? m-a întrebat.

— Nu, nu încă.

— Bine, în cazul ăsta...

În a treia seară, ea era acolo, în rochia ei de culoarea mierii. Dansa, învăluită în acel halou din aur în flăcări pe care îl știam atât de bine. Bucuria mi-a luat mințile.

La pauză, a venit la mine.

— Să nu dispari, mergem să luăm cina împreună.

Cum reușea să fie atât de calmă, nu înțelegeam. Seninătatea ei mă jignează.

După emisiune, ne-am dus să cinăm în mijlocul statuiilor. Era binedispusă. Și eu, și ea ne comportam de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, dar ceva se întâmplase, știam amândoi.

Ca să-i provoc curiozitatea, să o sperii ca să o împiedic să mă părăsească, i-am vorbit despre revista Poetului și de munca pe care o fac în redacție. A fost o greșeală. Frica ei a fost mai mare decât îmi imaginasem, reacția, total imprevizibilă.

— Ești într-un mare pericol, Marc Antoniu, cel mai bine ar fi să pleci cât mai repede. Du-te în Canada cu fata aceea, e foarte drăguță. Aici, cât de curând, vei avea probleme. Nu aș putea să suport să te știu la închisoare.

Am încercat să o liniștesc:

— Dar nu e o muncă riscantă, înțelegi?

— Atunci tânărul acela de ce s-a aruncat de la balcon?

Nu am știut ce să răspund.

— A venit timpul să pleci, Marc Antoniu, crede-mă.

— O să-ți fie dor de mine dacă plec?

O clipă, mi s-a părut că îi tremură buzele.

— O să-mi fie dor de tine.

M-a mângâiat pe mână.

— Hai, mănâncă, nu mănânci nimic.

Ne-am dus la ea acasă. Și-a pus fusta scurtă și sabotii cu toc. Totul era ca înainte.

Am făcut dragoste, ne-am uitat la un documentar, am stat de vorbă. Totul era la fel, dar simțeam că lipsește ceva, percepeam o lipsă care hrănea îndoielile și tristețea mea și pe care nu o puteam identifica precis, poate că era chipul ei care se posomora între două zâmbete, sau faptul că a părăsit patul mai repede decât de obicei, că nu a glumit la fel de mult ca altădată... Mici schimbări. Iar eu simțeam că aceste mici schimbări abia perceptibile la prima vedere le anunțau pe cele mari. Am văzut imaginea unui vapor care, după o mulțime de mici operațiuni la bord, se pregătește să ridice ultimele parâme și ancora, pentru a părăsi portul.

Vremea se îmblânzise. Pomii erau în floare. Nori mici, poznași alunecau deasupra orașului. Un miros întremător de iod plutea în aer. Dar această vioiciune care gonea de-a lungul clădirilor nu cobora și pe străzi, care erau reci, cenușii, străbătute de oameni care nu râdeau deloc. Pe strada mea, care cu un an în urmă, în același anotimp, deborda de oameni și de râsete, întâlneai doar câțiva pietoni solitari și, în fața restaurantelor, ospătari deprimați în așteptarea vreunui client.

Și în hanul nostru spaniol totul se degrada. Aveau loc certuri în bucătărie, locatarii se suspectau reciproc de furtul alimentelor din frigider. Samovarul nu mai fierbea. Unul dintre locatari îl înjunghiase pe Gülsüm, l-am dus la spital. Bodyguardul și cu mine am mers în vizită, iar el a început să plângă când ne-a văzut intrând în cameră.

Ajutorul de bucătar cu mustăcioară s-a instalat în camera Poetului.

Încă mă vedeam cu doamna Hayat și cu Sila, dar nu cu regularitate, ca înainte. Părea că amândouă uneltesc împotriva mea ceva ce refuzam să recunosc. Sila și-a continuat demersurile la universitatea canadiană, trimisese toate documentele și acum aștepta răspunsul final. Nu i-a mai vizitat pe fermieri. În discuțiile noastre s-a strecurat un soi de răceală, nu mai râdeam ca înainte. Nici măcar nu m-a mai întrebat dacă am completat și trimis celebrul formular.

Într-o zi am trecut să o iau de la cursuri. Mergeam pe stradă când o mașină s-a oprit în dreptul nostru. Yakup a deschis portiera.

— Urcați!

— Mulțumim, e așa frumos afară, vom merge pe jos puțin, a răspuns Sila, dar bărbatul a insistat.

A insistat atât de mult, încât am sfârșit prin a ne fi jenă să mai refuzăm. Ne-am urcat în mașină. Sila s-a instalat în spate alături de el, eu m-am așezat în față, lângă șofer, ca să nu fim obligați să stăm înghesuiți. Yakup antreprenorul purta un costum gri lucios, își netezea cravata cu flori galbene, mov și violet, la piept, o batistă verde cât o frunză de varză se revărsa peste marginea buzunarului.

— Ce mai faci, micuța mea Sila? a întrebat-o, fără să mă salute pe mine.

— Bine, dar tu, Yakup?

— Cât se poate de bine, micuța mea Sila. Am pus mâna pe construirea unei autostrăzi.

O imensă afacere... Ce face Muammer *abi*?
Mai lucrează?

— Da, a răspuns Sila cu o voce de gheață.

— I-ai spus că poate veni la mine dacă are nevoie de ceva, da? I-ai dat cartea de vizită?

— I-am dat-o, da.

— Dacă are nevoie de ajutor...

— I-am spus, Yakup.

S-a lăsat tăcerea.

— E o vreme minunată, a spus Yakup, dacă am merge să mâncăm la malul mării? S-a deschis un restaurant...

Apoi, a făcut un gest spre mine.

— Poate să vină și amicul dacă vrea.

La aceste cuvinte, m-am întors și am privit-o în ochi pe Sila. A izbucnit în râs odată cu mine. Cu cât încercam să ne abținem, cu atât râdeam mai tare, era un râs nervos, exploda singur.

Yakup s-a înfuriat.

— Ce e atât de caraghios, de ce râdeți? E amuzant, sau ce?

Sila l-a bătut pe șofer pe umăr.

— Te rog, oprește aici, Yakup!

Mașina s-a oprit.

— O zi bună, Yakup, a spus Sila coborând.

A plecat, dar noi râdeam în continuare.

— Îmi pare rău, nu m-am putut abține, era peste puterile mele.

— Nu te scuza, ai făcut foarte bine, mi-a răspuns Sila.

Mi-a aruncat o privire pătrunzătoare:

— Ce mai fac fermierii?

— Le e dor de tine.

— Mai merg la bal? Hai să le facem o vizită.

— De fapt, ei sunt ca tine, nu au unde să se ducă, a spus ea când am intrat în cameră.

— Am completat formularul, i-am zis deschizând ușa de la balcon.

Era o minciună, bineînțeles, dar rostind-o, mi-am promis în gând că voi trimite chiar în ziua aceea formularul. Adevărul și minciuna își schimbau locurile cu o rapiditate uluitoare, mi-era greu să țin ritmul.

— Adevărat?

— Da, desigur...

— Atunci sunt foarte fericită.

Mi-am dat seama cât de dor îmi fusese de ea când mi-a sărit în brațe. Uneori ne mințim atât de mult pe noi înșine. Chiar dacă ne cunoaștem propriile sentimente, nu ne dăm mereu seama de profunzimea lor reală, apoi pământul se cascadează la picioarele noastre, cădem în această fântână și rămânem muți de uimire. Sentimentele mele pentru ea s-au acumulat cât timp a lipsit, iar văzând-o, atingând-o, era ca și cum se deschisese o ușă și un curent de aer m-a aspirat în interior.

— Trimite toate documentele și, cum terminăm cu examenele, ne luăm zborul, a spus în timp ce fuma o țigară.

De mult timp nu o mai văzusem atât de veselă.

— Sunt veverițe acolo, în campus, mi-a zis Hakan.

— Le trimit cât mai repede.

Dar nu mai eram la fel de stăpân pe mine ca mai devreme, când am deschis triumfător

ușa balconului, încercând acum să maschez tremurul de nesiguranță din voce. Cu toate acestea, în ciuda nehotărârii mele patologice, știam că voi merge cu ea. Nu mai exista cale de întoarcere, destinul mi se decisese și nu am mai avut puterea să mă opun.

— Cum facem cu banii? am îndrăznit să întreb.

— Am vorbit despre asta cu Hakan, ne va împrumuta niște bani la sosire, îi vom înapoia puțin câte puțin. Imaginează-ți, ne vom dedica cu toate forțele literaturii, ne vom elibera în sfârșit de haznaua asta.

Era un plan extrem de ademenitor.

Mi-a strâns mâna.

— Gândește-te la amărății ăștia de fermieri, și ei trebuie să schimbe aerul, și pentru ei a devenit sufocantă atmosfera de aici.

Apoi, cu o voce ispititoare, pe care nu i-o mai auzisem până acum, a adăugat:

— Nu ai vrea să te trezești în fiecare dimineață alături de mine?

Nu știam că poate fi atât de jucăușă, atât de seducătoare, în general avea tendința de a disprețui asemenea fandoseli.

— Închide ușa la balcon, începe să se facă frig.

Am închis ușa, și-a strivit țigara, am făcut din nou dragoste. Apoi, mi-a șoptit la ureche:

— Să nu crezi că ai început să mă cunoști.

Am condus-o acasă, apoi m-am întors repede la mine, Mümtaz trebuia să-mi aducă textele noi pentru revistă. Dar nu a venit în

seara asta. Îl așteptam bând un ceai în bucătărie. Tipul cu mustăcioară a intrat și s-a uitat bănuitor la mine:

— Aștepti pe cineva?

— Nu, de ce mă întrebi?

— Ai aerul că aștepti pe cineva...

— Cum îți merg treburile?

— Bine.

— Cum bine? Străzile sunt pustii, nu vezi nici măcar un client.

— Suntem foarte mulțumiți de asta.

Aveam o poftă violentă să-l lovesc, să-i rup oasele și să-l izbesc cu capul de perete. De ce, nu știu, probabil mă țicnisem. Am plecat în grabă din bucătărie.

A doua zi aveam curs cu domnul Kaan. Nu reușeam să mă concentrez, dar câteva nume din discursul său mi-au trezit atenția. Spunea:

— Dacă D.H. Lawrence nu ar fi fost scriitor, ci singurul editor de literatură de pe pământ, nu l-am fi putut citi niciodată pe Tolstoi, căci Lawrence îl ura pe Tolstoi, într-un cuvânt îl considera total imoral. Dacă Tolstoi ar fi fost singurul editor din lume, nu l-am fi citit niciodată pe Dostoievski, pentru că Tolstoi nu-l plăcea pe Dostoievski... Dacă Dostoievski ar fi fost singurul editor de pe această planetă, nu am fi citit nimic, fiindcă Dostoievski nu plăcea pe nimeni. Dacă Gide ar fi fost editorul, nu l-am fi cunoscut pe Proust, dacă ar fi fost Henry James, adio Flaubert...

După curs, m-am dus la bibliotecă, dar mi-a fost imposibil să citesc vreun rând, aveam

mintea în altă parte, mă gândeam la emisiunea de seara, dacă doamna Hayat va fi sau nu acolo.

Am trecut pe acasă înainte de a mă duce la studio. O bucată de hârtie lipită pe ușa mea mă lămurea de ce nu primisem textele: revista nu mai exista. Fuseseră obligați să o desființeze. Nu voi mai primi articole. Nu știam cine este autorul biletului, nu se semnase.

Doamna Hayat nu venise.

Pe scenă cânta o femeie cu o fustă scurtă mulată pe corp și cu un top foarte decoltat, al cărui imprimeu-panteră se unduia către vârful sânilor când ea se legăna. În public predominau de acum femeile tăcute, cu priviri triste. Nu erau obișnuite să bată din palme și să danseze în ritmul muzicii, așa că se străduiau, sârguincioase și stângace, ca niște începătoare.

La pauză, bine-cunoscuta blondă a venit și s-a așezat lângă mine.

— Tu ești mereu în spate, dar camera te surprinde deseori, a spus, așa că m-am gândit că dacă m-aș așeza lângă tine, aș avea mai multe șanse să apar pe ecran.

— Bineînțeles, vă rog. Este bine să te vezi cât mai des pe ecran?

Obsesia ei de a se vedea cu orice preț mi se părea incredibilă când eu nu aveam decât o singură temere: că dacă vreuna dintre cunoștințele mele va nimeri din greșeală pe acest canal, îmi va descoperi fața în gros-plan pe sticlă.

— Cum să nu fie bine? Apari la televizor!

— Și ce înseamnă că apari la televizor?

Mi-a aruncat o privire bănuitoare, cu aerul că ar spune „Ești prost sau ce-ai?”.

— Apari la televizor, a repetat.

S-a uitat la mine cu siguranța cuiva care tocmai a făcut o demonstrație implacabilă. Da, voia să fie văzută, voia să plutească, fie și doar pentru o secundă, deasupra masei informe a celor șapte miliarde de congeneri. Apoi, de parcă îmi încredința un secret, a șoptit:

— Se zvonește că vor opri emisiunea, știi?

— Nu, nu știam.

— Doamna Hayat nu vine astăzi, ce are?

— Nu știu.

— Dar vă vedeți deseori afară, nu?

Nu am răspuns. Nu a deranjat-o și a continuat:

— Ea știe bine.

În continuare, niciun răspuns de la mine. Bineînțeles că trebuia să se răzbune pe tăcerea mea.

— Remzi i-a spus.

Am plecat capul ca să nu-mi vadă expresia de pe chip. Emisiunea a reînceput. Și în sfârșit, la un moment dat, capetele ne-au apărut pe ecran. M-a ciupit veselă de braț:

— Vezi, ți-am spus eu!

Am părăsit studioul singur, rătăcind pe străzi. Pe trotuare nu era nici măcar o pisică. Apropiindu-mă de strada mea, i-am văzut pe tipii cu bâte. Erau binedispuși, se tachinau cu capetele ciomegelor. Am făcut un ocol pe străduțele laterale ca să nu dau nas în nas cu

ei. De fiecare dată când îi vedeam, mă cuprindea o frică teribilă. Mersul m-a liniștit. Uitasem încotro mă îndrept. Mă gândeam. Ridicând privirea, am observat că ajunsesem pe bulevardul unde era pasajul anticarilor. Dar clădirea nu mai era acolo. Dispăruse. În locul ei, o gaură mare în care se formase o baltă cu noroi. De-a lungul timpului, venisem aici, mă plimbasesm prin mirosul de praf și de hârtie veche, îmi cumpărasem de acolo cărțile preferate, încercasem să descifrez pe paginile lor îngălbenite însemnările notate de cei care le citiseră înaintea mea, și eu însumi am adăugat cuvinte la cuvinte, gânduri la gânduri, adnotând aceste cărți.

Demolaseră întreaga clădire, bătrânul anticar îmi spusese, dar nu l-am crezut, refuzam să cred că o asemenea construcție ar putea dispărea. Era ca o agresiune, un atac împotriva mea. Trebuie să plec, mi-am spus. Trebuie să părăsesc țara. Intraseră în secret în casa mea, îmi distruseseră și îmi arseseră lucrurile, iar pe pereții prăbușiți scriseseră sloganuri amenințătoare, anunțaseră că se vor întoarce. Așa îmi argumentam.

M-am așezat pe trotuar. Asemenea unui general învins, părăsit de armată, care se așază pe o stâncă, așteptând ca inamicul să îl găsească și să-l ucidă, meditam la înfrângerea mea, descopeream ce m-a învins, ce însemna singurătatea mea, disperarea mea, neputința mea. Sila avea dreptate, trebuie să fugim ca să

supraviețuim, trebuie să plecăm, să ne îndepărtăm cu orice preț de locul acesta.

Nu știu cât timp am stat așezat acolo; ridicându-mă, m-am clătinat. Apoi m-am întors acasă, toate luminile din clădire erau stinse, chiar și cea din bucătărie, de obicei mereu aprinsă, samovarul nu mai fierbea. Am urcat în camera mea, am aprins lumina, am deschis ușa balconului. Cerul era senin, stelele străluceau, noaptea mirosea a primăvară.

Fermierii mei plecau la bal, fericiți și fără griji. Și zeițele, ce fac ele, m-am întrebat, luând vechiul dicționar de mitologie. Și-au vrăjit iubiții ca să le aparțină doar lor și să le rămână credincioși. Cybele, geloasă, l-a vrăjit pe Attis, Artemis a fermecat-o pe Aura pentru a se răzbuna. Dionysos a înșelat o mulțime de femei. Dicționarul deborda de nebunii, de tragedii îngrozitoare tot la două pagini. Și eu ar fi trebuit să o vrăjesc pe doamna Hayat, să o farmec, ca să uite acea zi când m-a văzut cu Sila, ca să o eliberez de această amărăciune pe care, din cauza diferenței de vârstă dintre noi, nici măcar nu s-a simțit îndreptățită să mi-o mărturisească, să o farmec ca să nu se mai teamă în privința mea. Aș fi făcut asta, dacă aș fi putut. Dacă aș fi avut siguranța că acesta este modul de a șterge definitiv cuvintele ei, „Te-am văzut cu o fată“, nu aș fi ezitat nicio clipă să mă port ca un zeu.

Am adormit îmbrăcat, cu ușa deschisă la balcon. Mă durea tot trupul.

A doua zi, când am sosit la universitate, toți studenții erau adunați în grădină. Mulțimea creștea. Mi-am dat seama că se întâmplase ceva grav. Am întrebat un coleg ce se petrece acolo.

— I-au arestat pe doamna Nermin și pe domnul Kaan de dimineață.

— Pentru ce motiv?

— Au semnat o declarație comună. Și ceilalți cincizeci de profesori care au semnat au fost și ei arestați.

Am lăsat mulțimea de studenți în urmă și am alergat la secretariat să iau actele de care aveam nevoie. Am pus totul într-un plic cumpărat de la chioșcul cantinei, apoi am sunat-o pe Sila. Am vrut să trăim împreună acel moment. Ne-am dus la poștă.

— Nu era mai bine să le scanăm? Le trimiteam prin e-mail...

— Îmi place mai mult prin poștă.

A strâns din buze.

— Ești ciudat.

Plicul a fost expediat.

— Știi, i-au arestat pe Nermin și pe Kaan.

— Da, au arestat și cinci profesori de la facultatea noastră. Plecăm la ȧanc. Nu se mai poate trăi în țara asta, e de-a dreptul imposibil.

— Sunt atât de trist, am spus, le vor face rău. Și doamna Nermin, îți dai seama...

I-am povestit că demolaseră și pasajul anticarilor.

— Ieri-seară, am înțeles ce înseamnă să fii învins. Niciodată nu m-am simțit atât de

învins, niciodată nu am trăit o asemenea senzație de înfrângere.

— Până la urmă vom uita totul, a spus ea.

— Nu e ușor să uiți.

Vedea că sunt cu adevărat trist.

— Hai să mergem la noi, a spus luându-mă de braț.

Niciodată nu vorbise despre camera mea spunând „la noi“. Nu m-am putut abține să râd:

— Sex de consolare, nu-i așa?

— Cunoști alt mod de a te consola? Dacă știi altul, spune-mi-l, improvizez eu ceva.

Vârfurile degetelor acelor care mă strângeau de braț erau suficiente pentru a mă face să simt cât de mult o iubesc, cât de apropiați suntem. Emanau o căldură de care nu te săturai niciodată. Dacă nu aș fi avut atâtea imagini cu doamna Hayat în cap, aș fi putut spune, în acel moment, că sunt fericit.

— Care este parfumul tău preferat, Sila?

— De ce?

— Vreau să ți-l ofer când aterizăm în Canada.

Seara am condus-o acasă, apoi m-am dus la televiziune.

Doamna Hayat lipsea și de data asta.

XII

După zece zile fără să o văd, am făcut ceea ce nu făcusem până atunci, am sunat-o, dar telefonul se încăpățâna să rămână închis. Vocea robotului tot repeta, provocându-mi repulsie, „persoana apelată nu poate fi contactată“. Totul devenea metalic, absurd. Nu am mai suportat și, riscând să fiu certat, umilit, batjocorit sau chiar rănit doar văzând-o, m-am dus la ea acasă.

Mi-a deschis ușa, îmbrăcată cu un halat de casă lung care o acoperea din cap până în picioare, purta papuci plați, părul prins în coc, fără machiaj, a fost prima dată când am văzut-o fără machiaj, nu știu când, nici cum făcea, dar era mereu ușor fardată, „realitatea este cel mai mare dușman al femeilor, Marc Antoniu, spunea ea, știi, în război toate șiretlicurile sunt bune“, dar astăzi nu era machiată, fața ei era luminoasă, trăsăturile, mai definite, o inocență uluitoare se ivise de sub machiaj. Oboseala i se citea sub ochi și nu mai avea acea sclipire malițioasă în privire.

Am înțeles că petrecuse toate aceste zile fără să mă vadă, retrasă în singurătatea ei, dar nu ieșise la fel de ușor ca de obicei, rămăsese practic în prag, cu o expresie ciudată pe față, iar ideea că poate am deranjat-o mi-a provocat o rușine cumplită.

— Eram îngrijorat, am spus.

— Intră, stai jos, a zis ea cu o voce calmă, smulgându-se încet din singurătatea ei.

Făcuse curat de curând, luminile erau aprinse, dar vasele erau goale. Asta era dovada că nu mai ieșise de mult timp din casă.

— Eram îngrijorat, am repetat, neștiind ce altceva să mai spun.

— Am înțeles, Marc Antoniu, a spus zâmbind, așază-te odată.

— Ești bine?

— Sunt puțin răcită.

— Ai telefonul închis.

— Nu eram în stare să vorbesc...

Venirea mea nu o deranjase, mă primise foarte firesc.

— Îți fac o cafea.

— Pot să te ajut?

— Nu, stai liniștit.

M-am așezat. A revenit cu două cafele.

— Dar tu ce mai faci? Și eu am fost îngrijorată, ești bine?

— Da, am răspuns cu un tremur de teamă în voce.

— Relaxează-te și nu te mai foi, o să cazi până la urmă...

M-am cufundat în fotoliu. O priveam cu atenție, încercam să-i descifrez sentimentele, dacă era ofensată, enervată, supărată, dacă mă uitase... Expresia chipului ei nu-mi oferea nicio umbră de indiciu, vedeam doar oboseala din ochii ei. Și ea mă examina, și ea încerca să ghicească ceva, vânam amândoi semne, unul pe fața celuilalt. Ca un înotător în mijlocul mării care se întreabă dacă tremurul de la suprafața apei, tocmai ivit la orizont, anunță sosirea unui pește uriaș sau

doar a unui val minuscule, încercam să aflu dacă această umbră de durere, pe care mi se păruse că o văd apărând sub pielea ei, la colțurile buzelor și la colțul ochilor, era chiar reală, sau dacă nu o inventasem. Am vrut să-i văd durerea, da. Și pe lângă asta, bucuria de a mă regăsi.

— De ce mă privești așa?

— Cum te privesc?

— Ca și cum m-ai vedea pentru prima dată... Te sperie vârsta mea?

— Ce vârstă, dimpotrivă, ai un aer mai tineresc ca niciodată.

— Ești un mic mincinos, Marc Antoniu, a spus ea râzând, dar ești un cavaler, ca de obicei... Ai o eleganță naturală, știi, nu trebuie să o pierzi vreodată.

— Nu mint, tu ești regina Cleopatra, ești veșnic tânără.

A zâmbit, iar în acest zâmbet, pentru prima oară, am surprins durerea.

— Dacă aș putea fi mai degrabă o iapă poloneză decât o regină egipteană. Știi, uneori e mai bine să fii cal decât regină.

Apoi, de parcă o enervaseră propriile ei cuvinte, a scuturat din mână să le facă să dispară:

— Mă rog, gata cu toate astea, mai bine povestește-mi ce faci, când pleci?

— Nu e nimic stabilit încă, nu am rezolvat problema banilor, dar de fapt nu sunt sigur că vreau să plec.

— Trebuie să pleci, ești în pericol aici, te-au pus deja pe lista lor. Iar dacă ți se

întâmplă ceva, eu nu voi rezista loviturii, fi sigur...

— Exagerezi.

— Ah, Marc Antoniu, cine ar fi crezut că va veni o zi în care tu să fi cel țicnit, iar eu, cea rațională.

S-a așezat picior peste picior și, pentru o clipă, privirea mi-a pătruns adânc sub halat. A fost suficient ca să mă ia amețeala. Eram ca o sămânță care încolțise în pământul ei, crescusem în atmosfera creată de ea, în armonie cu aerul, cerul, apele ei, eram înrădăcinat în ea, îi aparțineam, și chiar zărită de departe, în mijlocul mulțimii dintr-un aeroport, dintr-o gară, de la o manifestație, cea mai mică mișcare a ei m-ar fi înnebunit întotdeauna. Ea era vrăjitorul meu Merlin, zeița mea Hecate, nu mă puteam elibera de farmecele ei, fericirea pe care mi-o dăruise nu mi-ar fi putut-o da nimeni altcineva. Acum știam. Iar faptul că mă simțeam atât de atașat de ea îmi oferea strania asigurare că nu o voi pierde niciodată.

Mă cunoștea bine, îmi citea în priviri.

— Ce s-a întâmplat, Marc Antoniu?

Teama îmi dispăruse, îmi recăpătasem încrederea în sine.

— Nu vrei?

— Nu acum, a spus râzând, sunt de-a dreptul epuizată... Lasă-mă să mă pun puțin pe picioare și ne vom lua revanșa.

Era prima oară când refuza.

— Nu face fața asta, ți-am spus că ne vom lua revanșa.

Apoi, din nou serioasă:

— Din cauza banilor îți mai pierzi timpul pe aici?

— Și de asta, dar...

Nu m-a lăsat să termin și, ca și cum ar fi pus o întrebare oarecare, m-a întrebat:

— Ce face Sila?

— Ea a pregătit totul, e gata de plecare.

— Iată o fată deșteaptă.

A urmat tăcerea, o lungă tăcere. Fără florile din vase, apartamentul părea gol. Eram ca doi îndrăgostiți care se despart pe peronul unei gări, trebuia să ne grăbim să ne spunem tot ce aveam de spus, dar erau atât de multe de spus, încât nu ieșea nimic, cuvintele se blocaseră și aveam un nod în gât.

— Ai mai văzut documentare recent?

— Nu, nu m-am mai uitat la nimic în ultima vreme, nu mă simțeam în stare să mă concentrez.

— Cine are grijă de tine când ești bolnavă?

— Mă îngrijesc singură.

— Vrei să mă ocup eu de tine? Pot să rămân, te voi ajuta să te faci bine. Îmi vei spune ce vrei să mănânci și voi găti pentru tine.

— Ah, Marc Antoniu, a spus ea cu un geamăt... Prefer să fiu singură când sunt bolnavă. Nu vreau să mă vezi în halul ăsta, te-ar dezgusta...

— La bine și la rău, am răspuns eu râzând.

— Doar la bine, dacă este posibil...

Doream să insist, dar nu mi-ar fi ajutat la nimic, am înțeles-o. Părea că între noi se interpusese ceva mai mare decât noi, legat de noi, dar independent de noi, ceva pe care nu-l puteam șterge, un zid, insesizabil, invizibil, un zid suplu și puternic care ne îndepărtează unul de celălalt ori de câte ori ne apropiem mâna de el.

— Hai, șterge-o acum, a spus, sunt obosită, trebuie să mă întind.

— Nu mă mai vrei?

— În câteva zile voi fi mai bine, ți-am spus, momentan sunt foarte bolnavă.

M-am ridicat. Îmi arăta deja ieșirea... M-am oprit înainte, am privit-o. Am întins mâna să scot clema care îi ținea părul, părul ei lung de aur și foc i s-a revărsat pe umeri. Se uita la mine fără să miște un deget.

A închis încetisor ușa în urma mea.

Coborând scările, rememoram expresia feței sale cu o clipă înainte de a închide ușa, ce însemna această expresie? Văzusem în ea privirea unui oracol care a citit în viitor și care, plin de înțelepciune, acceptând evenimentele astfel dezvăluite, a încetat să mai lupte. Și mai văzusem acolo și zâmbetul minuscule, infim și amar al celor care știu că destinul li s-a împlinit.

Aveam inima sfâșiată de durere, mă agățam de ce spusese, „În câteva zile voi fi mai bine“, încercam să mă liniștesc repetând aceste cuvinte. Ea nu se justifica niciodată, nu inventa niciodată scuze, deci nu putea minți. O voi revedea peste câteva zile.

Trei zile mai târziu, am găsit un aviz de virament bancar lipit de ușa camerei mele, cineva îmi trimisese bani. Scrisul întortocheat al expeditorului nu mi-a permis să-i descifrez numele, dar la rubrica „motiv“, am putut citi: „Pentru călătoria în Canada“. Am alergat la bancă. Am arătat hârtia, m-au condus într-un birou. Un funcționar tânăr a luat avizul, a verificat datele pe computer.

— A fost efectuat un virament de o sută de mii de lire, dumneavoastră sunteți beneficiarul.

Am fost cuprins de o imensă bucurie, bucuria naufragiatului în momentul când atinge plaja, o bucurie autonomă, eliberată de toate celelalte emoții. „Sunt salvat“, mi-am zis, nimic altceva decât „Sunt salvat“. Într-o clipă am uitat totul, toată lumea, întreg pământul, doar eu existam, eram salvat. Tot ce am trăit de când a murit tata, toți oamenii pe care i-am întâlnit, tot ce am simțit, toate acestea au dispărut brusc odată cu sărăcia mea, nu mai era nicio urmă. Eram liber.

Plin de egoism, cu sânge-rece, am primit banii și i-am pus în contul pe care îl deschiseseam cu o clipă mai devreme. Am ieșit din bancă cuprins de un sentiment de calm, de fericire și pace.

Mi-a trebuit puțin timp să lămuresc ce se întâmplase acolo. Brusc, am avut o revelație: își vânduse mașina. „S-a terminat, m-am gândit atunci, m-a părăsit. Nu o voi mai vedea niciodată.“ Aveam gâtul uscat, nu puteam să respir, eram amețit, trebuia să mă

așez pe trotuar ca să nu mă prăbușesc. Strada s-a învârtit și m-a absorbit ca un vârtej de cenușă.

Când mi-am revenit puțin, i-am telefonat de la prima cabină ieșită în cale. Era tot vocea insuportabilă:

— Numărul apelat este inexistent.

Am oprit un taxi și am gonit către ea. Mașina nu mai era acolo. O alta era parcată pe locul ei. Acolo, sus, perdelele erau trase.

Am sunat. Sunat. Sunat.

Nu mi-a deschis.

XIII

Primele zile am fost ca orb, am trăit într-un fel de întuneric permanent, orașul mi se ștersese din memorie, uitasem numele străzilor, eram literalmente rătăcit. Când nu dormeam, vagabondam, mergeam și tot mergeam fără să suport oprirea, cu pieptul zdrobit, gâfâind, în ritmul gemetelor care îmi întretăiau respirația. Perspectiva de a nu o mai vedea niciodată pe doamna Hayat m-a azvârlit într-o cameră fără ferestre și fără ușă, iar mintea mea se zbătea în zadar în speranța de a se elibera de spaima acestui loc închis ermetic. Eram sugrumat de regretul de a nu fi rostit cuvintele pe care i le-aș fi putut spune, când încă mai era timp și aș fi fost capabil să le spun.

Nu atât malițiozitatea privirii, nici glumele sau chiar goliciunea ei superbă îmi bântuiau memoria și reveneau întruna, ci anumite cuvinte, când spusese „să alegi un moment“ sau „uneori este mai bine să fii cal decât regină“ și de asemenea lacrimile ei, în pat, pentru moartea fetiței. Nenorocirea formase o astfel de crustă în jurul ființei mele, că până și cea mai mică imagine fericită era imediat spulberată, reprimată, nu pătrundea nicio fărâmbă din ea. Pe de altă parte, când îmi aminteam că și ea suferă, fatalitatea situației mă sufoca și mai tare și, în mod inexplicabil, departe de a încerca să scot cuțitul care mă făcea să sângerez, nu

disprețul sincer față de ignoranța ei absolută în domeniul literaturii, față de relațiile ei cu bărbații de joasă speță, față de minciunile copilărești despre tatăl ei, față de modul în care își asuma de bunăvoie acest rol de figurantă într-o emisiune de televiziune suburbană, în care urma să se zbânțuie fără rușine sub ochii tuturor, și văzând că acest dispreț îmi redă un fel de siguranță de sine, l-am menținut cu grijă, cu un egoism infam. Având în vedere acest sentiment, toate celelalte mi s-au părut un joc, iar în momentele în care îmi era cel mai dor de ea, mă convingeam că dorul nu e atât de real pe cât credeam și nu mă mai temeam. Atașamentul față de ea era fizic, desigur, pierderea ei avea să lase un gol în carnea mea, știam asta, totuși, în secret, eram convins că acest gol va fi cel mai ușor de depășit. Sufletul, conștiința, spiritul, întreaga mea ființă, cu mult mai mult decât corpul meu, au suferit din plin șocul absenței ei. Cum fusese posibil, nu îmi dădeam deloc seama când, cum a preluat doamna Hayat controlul asupra conștiinței mele, asupra memoriei mele? De ce în clipa în care am pierdut-o am avut senzația că am pierdut totul? În ce zi, la ce oră femeia asta pe care nu aș fi putut să o prezint nici mamei, nici prietenilor, lângă care îmi era mereu rușine în secret să fiu văzut pe stradă, în ce moment anume pusese stăpânire pe toată ființa mea în asemenea măsură, încât pierderea ei să echivaleze cu moartea mea? Nu aveam niciun răspuns. Se întâmplase ceva ce nu ar fi trebuit să se întâmple, trăisem ceva ce nu ar fi trebuit să trăiesc. Nu mi-am mai înțeles emoțiile, gândurile sau pe mine însumi. Când nu a mai fost această relație un joc? Uneori, în acele ore în care mă gândeam febril la tot ce se întâmplase, încercasem să găsesc acel „moment“ despre care vorbise ea. Și nu găsisem nimic. Eram

furios pe doamna Hayat. Mă primise în viața ei cu nepăsare, mă aruncase apoi cu nonșalanță. Tot timpul fusese un joc pentru ea. Mă prinsese în cursă. Mă făcuse să văd totul ca pe un joc. Râdea de toate, râdea cu răutate, cu ironie, râdea cu aroganță și, fiindcă ea lua totul în răs, credeam că pot și eu să fac asta. „În cel mai rău caz murim“, spunea ea, dar nu spusese nimic despre durerea de a muri, disprețuia durerea, iar eu credeam că o pot disprețui la fel ca ea. „Să alegi un moment“, a spus ea, și a făcut asta pentru a devaloriza acest moment, nu mi-am dat seama, nu mi-am imaginat că acest moment ar putea fi toată viața mea, ea m-a ridicat mult deasupra oamenilor, a istoriei, a literaturii, într-un loc rezervat zeilor, și crezusem că acolo voi locui mereu. M-a amăgit așa cum Dumnezeu l-a amăgit pe Adam, apoi, la primul păcat, m-a izgonit din Paradis. Iar când am întrebat-o cine este, mi-a răspuns, așa cum Dumnezeu i-a răspuns lui Moise: „EU SUNT CEL CARE SUNT“, și nu a mai spus nimic altceva. Și, la fel ca Moise, care nu știa nimic despre Dumnezeu, nici eu nu știam nimic despre ea. Îmi era dor. Ea se putuse lipsi de mine, iar eu nu aș putea trăi fără ea. Cum fusese posibil? „Nu există reguli“, spusese odată. Nu existau reguli. Și nu citise nici măcar un roman vreodată. Chiar nu existau reguli?

Uneori, îmi doream să aud vocea cuiva, să discut cu cineva, dar nu suportam să stau de vorbă cu nimeni prea mult timp, dorința de a fi singur mă cuprindea imediat. Sila era ocupată cu pregătirile pentru călătorie. Trebuia să plec și eu, nu aveam altă alegere, și totuși simțeam că imposibilitatea fizică de a o vedea pe doamna Hayat mă va împiedica să trăiesc. Orașul îmi amplifică singurătatea.

Am sunat-o pe mama.

— Ce s-a întâmplat? m-a întrebat înainte să-mi audă vocea.

— Totul e în regulă.

— Ai o voce ciudată.

— Sunt bine, mama, stai liniștită.

După un scurt moment de tăcere:

— Plec în Canada. Dar înainte voi veni să te văd, să-ți povestesc în amănunt, voi lua autobuzul în seara asta.

Am luat un bilet la cursa de noapte. Apoi, m-am întors acasă să mă odihnesc. În bucătărie i-am întâlnit pe Emir și Tevhide. Fetița a alergat la mine și m-a luat de mână.

— Ne mutăm, mi-a spus ea.

— Îmi va fi dor de tine, Tevhide.

A chicotit.

— E adevărat?

— Da, e adevărat.

— Atunci, și mie îmi va fi dor.

Sub ochiul lui Emir se zbătea vena minusculă, nu am întrebat unde se mută, nici el nu mi-a spus. Ne-am strâns mâinile.

— Mult noroc, i-am șoptit.

— Și ție.

Apoi a adăugat:

— Poate ne vom revedea într-o bună zi.

— Da, poate.

Am urcat în camera mea. Nu îmi imaginasem că plecarea lor îmi putea provoca atât de multă tristețe; toți plecau. M-am întins pe pat, dar nu am reușit să adorm. Am ieșit pe balcon; dedesubt, strada era complet pustie.

Autobuzul a plecat la timp.

Am lăsat în urmă luminile orașului, apoi am pătruns în bezna nopții. Cu capul sprijinit de geam, am ațipit. M-am trezit tresărind, murmurând pe jumătate în somn: „Nu o voi mai vedea niciodată pe doamna Hayat“. Nu exista altă

cale de ieșire, era înspăimântător, înspăimântător să te confrunți, fiind încă viu, cu această disperare care semăna cu moartea. Cât timp există viață, există speranță, poate, dar e nevoie de o anumită forță pentru a învia speranța, iar eu n-o aveam. Eram devastat.

Am ajuns la opt dimineața; o jumătate de oră mai târziu, eram acasă.

Mama se străduise să pregătească un mic-dejun delicios. Am mâncat cu poftă, de parcă organismul meu, în prezența mamei, nu se mai încăpățâna să piardă bătălia. I-am vorbit despre Canada, despre proiectele mele, despre universitate, despre Sila.

— Mă gândesc să rămân acolo, i-am spus, poate vii și tu. Vom locui împreună.

— Vom vedea, fiule.

Chiar dacă avea o mină mai bună decât ultima dată când o văzusem, chipul îi era în continuare marcat de tristețe și durere. Îți dădea impresia că nu va mai putea râde vreodată, că odată cu râsul, o parte vitală din ființa ei se desprinsese de ea, îi citeam absența în ochii ei mari și negri. Din hohotele ei vesele de râs pe care mi le aminteam, mamei nu-i mai rămăsese decât un surâs politicos, melancolic.

După micul-dejun, ne-am dus la o cafenea pe malul mării, eram destins, calm, am vorbit despre tata, vocea ei era plină de tristețe și dragoste, îi plăcea să vorbim despre el. Au fost două ore minunate. Apoi, brusc, fără vreo cauză aparentă, am simțit cum o ușă metalică, grea, enormă se închide peste mine, respiram cu greutate, voiam să plec imediat.

Nu a insistat să rămân, m-a condus la autogară și, la ușa mașinii, mi-a spus:

— Du-te, fiule, voi veni și eu mai târziu.

Am adormit imediat ce mașina a pornit și nu m-am trezit decât la destinație. După miezul nopții, eram înapoi la mine. M-am așezat pe balcon ca să iau aer.

Mi s-a făcut deodată foarte sete. Am coborât în bucătărie să beau apă. Un domn bătrân stătea la masă, singur. Purta un costum gri și o cravată neagră. Avea părul alb ca neaua. Tocmai se mutase aici. Nu vorbea cu nimeni, din când în când se târa până în bucătărie să bea un ceai. Toți credeau că e nebun. Nu spunea și nu făcea nimic care să te ducă cu gândul la asta. Dar nebunia i se citea pe chip. Părea că trăsăturile feței i se diluau fără încetare, scurgându-se ca o acuarelă prea apoasă, pe chip nu i se contura nici cea mai mică expresie. Nicio urmă de emoție sau de reflecție. Avea mereu ochii umezi, ca și cum plânseese cu o clipă înainte.

Ne-am uitat unul la altul în această bucătărie goală, eu, frapat de nebunia chipului său, iar el, citind pe al meu ceva ce eu nu știam. Apoi expresia lui a căpătat un aspect mai pronunțat, a reușit să dea la iveală o mină patetică și să o păstreze.

— Vino, stai lângă mine, mi-a spus.

Avea o voce blândă, deși autoritară.

M-am așezat în fața lui, iar după o clipă de tăcere, a început să vorbească:

— Aveam un magazin de timbre de colecție. Vindeam timbre foarte rare. În urmă cu trei luni, s-a răspândit un zvon că pe piață circulă un timbru cu o eroare de tipar. Trebuie să știi că nu există nimic pe lume care să fie mai valoros decât un timbru cu un defect de imprimare. Este visul oricărui filatelist să găsească un timbru ca ăsta, un timbru care să nu semene cu niciun altul. Într-o zi, un prieten filatelist în care aveam deplină încredere a venit la mine, mi-a spus că a găsit

timbrul cu defect. Nu am suficienți bani să mi-l iau, a spus, cumpără-l tu. Descoperisem comoara. Am vândut tot ce aveam, casa, magazinul, mașina, totul. Și am cumpărat timbrul pe care mi l-a prezentat prietenul meu. Apoi am așteptat. Într-o zi, un colecționar foarte bogat a venit la mine acasă să vadă timbrul. L-a examinat mult timp, apoi a spus: „este un fals“. „Nu se poate“, i-am răspuns, „mi-am investit toată existența în acest timbru“. „Atunci, vom întreba un expert“, a spus el, iar eu am fost de acord. A doua zi a sosit un expert. Era prietenul care îmi vânduse timbrul. L-a examinat: „e un fals“, a spus. Vezi tu, am fost atât de orbit de obsesia de a-l avea, încât nu am fost capabil să văd că e un fals.

A scos din buzunar un plic mic, l-a aplecat ușor și un timbru a aterizat pe masă.

— Timbrul cel mai scump din lume.

Apoi, cu o voce blândă:

— Dar este fals... Trebuie găsit originalul, găsit și apoi niciodată pierdut.

— Și ce i-ați făcut acestui prieten care v-a împins să-l cumpărați?

Fața i s-a lichefiat din nou, trăsăturile i s-au diluat, privirea i-a alunecat în gol, de parcă nu mă mai vedea.

A pus din nou timbrul în plic.

— Ei, asta este, a mormăit, apoi s-a ridicat și a părăsit bucătăria târându-și picioarele.

Nu pricepeam deloc de ce îmi povestise asta, dar mă fascinase puțin. Nu atât povestea lui era fascinantă, cât faptul că un bărbat care depășise pragul nebuniei, adunându-și toate forțele care îi mai rămăseseră, se întorsese cu unicul scop de a-mi spune o poveste despre care credea că poate m-ar consola. Își concentrase întreaga voință în această istorie, singura pe care probabil reușea să și-o aducă aminte. Aș fi putut, desigur, să mă

înrîstiez la ideea că am ajuns să merit compasiunea unui nebun, dar nu era cazul, dimpotrivă, eram fericit că un om atât de dezamăgit de viață avusese bunătatea să-mi împărtășească din puținul care îi mai rămăsese. M-am simțit împăcat. M-am întors în camera mea și m-am băgat repede în pat fără ca măcar să aprind lumina. Mi-a fost frică să mă privesc în oglindă. Cred că, după ce am asistat la acest soi de derapaj, apărut pe chipul unui om aflat în pragul nebuniei, care lăsa să se întrevadă, oricât de scurt, o posibilă revenire, îmi era groază să surprind pe chipul meu urmele unei devieri asemănătoare, care mi-ar fi indicat direcția funestă a traiectoriei și drumul ei fără întoarcere. Neliniștile de acest fel, în acele zile, mi se păreau firești.

Două zile mai târziu, eu și Sila ne-am cumpărat biletele de avion. Ea vorbea cu entuziasm despre viitor, îmi plăcea să o ascult și, ascultând-o, încercam să mă conving că, traversând oceanul, voi uita trecutul, voi deveni un alt om, nu aveam alternativă, trebuia să cred în ceva, trebuia să țin visul în viață ca să ucid moartea din mine. Urma să plecăm peste două săptămâni.

Când m-am întors acasă la sfârșitul uneia dintre acele nopți pe care le petreceam în lungi rătăcirii pe străzi cărora le-am uitat numele, aprinzând lumina, am descoperit un plic care îmi fusese strecurat pe sub ușă. L-am deschis delicat și am citit:

De ce nu ai plecat încă? Da, te supraveghez, vin din când în când să verific dacă mai ești aici. Eu plec mâine. Voi merge până în celălalt capăt al țării. Nu mă voi întoarce pentru mult timp. Poate chiar niciodată.

Da, sunt tristă. Foarte tristă. Tu vrei să fiu așa. Așa că sunt. Uitasem ce înseamnă să fii trist. Am reînvățat.

A fi trist înseamnă să fi uitat că, la fiecare douăzeci de mii de ani, o parte din planetă începe să se cutremure.

Când suntem fericiți, uităm acest adevăr. Este ciudat cum nenorocirea și fericirea se aseamănă, și una, și cealaltă ne obligă să uităm realitatea așa cum este ea. Tu m-ai făcut să le cunosc pe amândouă.

Pleacă, părăsește țara asta. Ia-o pe Sila cu tine și pleacă. Voi fi fericită să știu că ești bine, că ești în siguranță. Aici îmi fac prea multe griji pentru tine. Datorită ție, am reînvățat și să-mi fie frică.

Fă ce vrei, iubește pe cine vrei, îți va rămâne mereu un „moment” din mine, nu-i așa? Nu uita să găsești acel moment, păstrează-l ascuns bine în adâncul inimii tale. Aceasta este singura mea cerință, nu s-a schimbat.

Frumosul, nobilul meu Marc Antoniu...

La fel ca Poetul atunci, doamna Hayat îmi alunecase din mână și nu am fost capabil să o păstrez. Și ea a căzut în gol, la fel ca el, și nu se va mai întoarce, iar eu nu voi mai fi cel de altădată.

Sosise clipa în care nu aveam s-o mai revăd pe cea care mă iubea. Mă iubea, da, și descoperind această mărturie strecurată în secret printre rânduri, am simțit un sentiment instantaneu de bucurie și victorie, o fericire stranie de o clipă, care nu făcea altceva decât să-mi sporească durerea, înfrângerea, nefericirea.

Dacă aș fi fost capabil atunci să îi spun cuvintele pe care nu i le-am spus, întregul meu viitor s-ar fi schimbat. Însă aceste cuvinte absente, nepronunțate, lovindu-se de viață, s-au îndreptat în altă direcție și și-au urmat cursul.

Dacă i-aș fi vorbit, totul ar fi fost altfel.

Dar nu am fost în stare.

XIV

Vara a trecut, făcând loc prospețimii cristaline a dimineților de toamnă. Trecuseră trei luni de la plecarea Silei. Nu am urmat-o, am renunțat în ultimul moment. Nu știam unde mi-am pierdut fericirea, dar m-am hotărât să o caut aici și aici o voi găsi. Cred că am simțit că, punând tot trecutul meu într-o valiză aruncată peste bord înainte de plecare, mi-ar dispărea și un pic din viitor și că mereu îmi va lipsi ceva, că ar fi ca o mutilare, care nu se va mai vindeca niciodată. Am înțeles că nu suport să duc o viață amputată, împovărată de o lipsă pe care ar trebui să caut să o umplu la infinit.

Timpul trece. Ceea ce lasă în urma lui, aflu existând, e propria mea poveste, un vestigiu al unui timp trecut pe care continui să îl port în mine. Este bogată această poveste, mai bogată și mai densă decât mi-aș fi putut imagina cu un an mai devreme. Atâtea lucruri sunt acumulate într-o poveste atât de mică, ceea ce are un preț, pe care eu îl plătesc.

Mi-a fost foarte greu să-i spun Silei că nu voi pleca împreună cu ea, am amânat mereu momentul, construind și reconstruind dialogul în minte, ce aș spune eu, ce ar răspunde ea... Cât despre adevăratul dialog, foarte diferit de tot ce mi-aș fi putut imagina, a fost foarte stânjenitor, foarte răscolitor, foarte dureros.

I-am spus vestea dintr-o singură suflare, tremurând: nu aș mai merge cu ea în Canada, aș cere restituirea banilor pe bilet. Nu a înțeles din prima, așa mi s-a părut, apoi s-a uitat drept înainte, cu o mână strânsă în menghina celeilalte mâini, strivindu-și degetele atât de tare, încât le-am văzut albindu-se.

— E din cauza acelei femei?

Îmi amintesc că îmi încleștasem mâinile pe marginea mesei, de parcă mi-era frică să nu cad, toate femeile au în ele un magician, m-am gândit în clipa aceea, ele știu chiar și ce nu au văzut, ți-au descifrat toate secretele, dar le păstrează pentru ele și până când vine momentul oportun, tac.

— Ce femeie?

— Știi foarte bine, bătrâna.

Apoi, a pus o întrebare la care nu mă așteptasem deloc:

— Te-ai gândit că nu va putea trăi fără tine, nu-i așa?

Tocmai își dezvăluisese o fisură în stima de sine pe care nu aș fi bănuț-o niciodată la ea. Totuși, eu credeam că frumusețea le protejează pe femei, că le face invulnerabile. Dar ea fusese rănită. Niciodată nu mi-aș fi închipuit că pot răni o femeie atât de frumoasă, iar la gândul acesta m-a cuprins o vinovăție ciudată, greu de exprimat în cuvinte, dar era ca și cum, luând înfățișarea altcuiva, aș fi furat în secret ceva.

O clipă am vrut să fiu sincer, corect, să-i povestesc totul, dar „nu este indicat să fii mereu onest, trebuie să știi când este sau nu cazul“, iar acum simțeam că onestitatea mea ar fi rănit-o și mai mult. Trebuia să născocesc o minciună care să corespundă cu realitatea.

— Ce legătură are femeia aceea? De altfel, nu am mai văzut-o.

Nici nu era complet fals, de fapt.

Sila m-a privit cu dispreț, era incredibil de frumoasă, o frumusețe pe care probabil nu o voi mai revedea niciodată. Dacă ne-am fi cunoscut când era încă tata în viață, când eram amândoi bogați, povestea noastră ar fi luat fără îndoială o cu totul altă întorsătură. Ea era femeia la care visasem toată copilăria mea. Ar fi fost posibil să

ne căsătorim. Și dacă unul dintre noi l-ar fi părăsit pe celălalt, probabil că ar fi fost ea. Dar lucrurile nu se întâmplaseră așa. Nu înțelegem întotdeauna ce suntem sau ce facem.

— Bine, a spus ea, luându-și poșeta.

S-a îndepărtat câțiva pași, înainte să se întoarcă și să-mi spună:

— Să nu fii trist.

Dăduse ultima lovitură cu grație, așa cum se cuvine să facă o fată de o asemenea clasă.

Mergea repede, cu pas hotărât. Ceva din ținuta ei mi-a amintit de momentul în care stătea cu fața în vânt, cu brațele întinse. În acea clipă, m-am simțit cuprins de o mare iubire, de un asemenea dor, încât am vrut să alerg după ea și să-i spun că m-am răzgândit. Dar nu m-am mișcat, iar ea oprise deja un taxi. Am văzut-o suindu-se, am urmărit cu privirea mașina în timp ce se îndepărta. Era o zi frumoasă, mici nori albi pluteau calmi pe un cer albastru sclipitor, pescărușii se învâртеau în jurul clădirilor certându-se, mirosul dafinilor se răspândea pe străzi. Și, în mijlocul acestei bucurii care radia din fiecare imagine, din fiecare sunet, din fiecare miros pe care îl percepeam, tristețea despărțirii și impresia de singurătate au devenit copleșitoare.

Plecarea ei m-a lăsat ca pe un soi de supraviețuitor ivit dintre dărâmăturile oribile ale unui lung cutremur, a cărui ultimă replică, cea mai devastatoare, reușise să distrugă ceea ce încă mai rămăsese în picioare. Atunci, ca de obicei, mi-am găsit refugiul în cursurile mele, în literatură. De la scrisoarea doamnei Hayat nu m-am mai întors în studioul TV, de altfel, a fost închis la scurtă vreme. Am găsit de lucru la biblioteca universității. Acum îmi petrec cea mai mare parte a timpului acolo, la prânz îmi cumpăr un sandvici și mă alătur colegilor la umbra arborilor din

grădină. În general, eu sunt cel care vorbește, uneori, pe unii dintre ei îi ajut la teme. Mă simt foarte bine.

Dimineața, mă examinez în oglindă. Nu mai citesc acolo acea tristețe îngrozitoare care abate oamenii de la călătoria lor până în pragul nebuniei. Chipul îmi este marcat de o expresie de seninătate și maturitate, cum rar întâlnești la cineva de vârsta mea. Arăt ca un bătrân. De altfel, acest contrast între tinerețea mea și uzura feței mele pare să atragă femeile, care parcă doresc să ridice coperta aspră pentru a vedea în interiorul cărții. „Viața mea nu este foarte interesantă, le spun eu zâmbind.“

Nermin și Kaan sunt încă la închisoare. Nu se știe exact când vor ieși. Vorbim adesea despre ei. În orice caz, cred că după ce am trăit toate astea, am găsit un răspuns la întrebarea domnului Kaan despre clișee și destin: a te naște este un clișeu, a muri este un clișeu. Dragostea este un clișeu, despărțirea este un clișeu, dorul este un clișeu, trădarea este un clișeu, negarea sentimentelor este un clișeu, slăbiciunile sunt un clișeu, frica este un clișeu, sărăcia este un clișeu, trecerea timpului este un clișeu, nedreptatea este un clișeu... Și toate realitățile care sfâșie omul sunt cuprinse în această sumă de clișee. Oamenii își trăiesc viața din clișee, suferințele lor sunt clișee, mor cu clișeele lor.

În ceea ce privește determinarea orei nașterii lor, a morții lor, a persoanei de care se vor îndrăgosti, a celei de care se vor despărți, a celei de care le va fi dor, momentul în care le va fi frică sau dacă vor fi săraci sau nu, toate acestea sunt destin. Și când unul dintre cei dragi este bolnav, când moare sau când suntem părăsiți, în sfârșit, când mâna cumplită a „destinului“ cade asupra noastră, puterea clișeului se retrage. Țesute de

hazard, destinele noastre ne împiedică să vedem că ceea ce ni se întâmplă este doar o lungă serie de clișee. Și pentru că a te revolta împotriva clișeeilor nu are sens, atunci ne revoltăm împotriva destinului, nefăcând altceva decât să repetăm „de ce eu“, „de ce ea“, „de ce acum“, lucrurile capătă sens.

De asemenea, mai degrabă decât să încercăm să ne smulgem din această realitate vulgară alcătuită din clișee și destin, noi dimpotrivă ne străduim să ne scufundăm în ea, mereu mai în profunzime, mereu mai adânc. Numai acolo literatura și existența se pot reuni și pot deveni una.

Mümtaz și prietenii săi au fondat o nouă revistă. Revizuiesc anumite texte, mai scriu și eu unele, anonim. Cu cât trece timpul, cu atât îmi place mai mult să scriu. Este ca și cum aș fi descoperit un fel de scară imensă care coboară din cer până în măruntaiele pământului. Încerc să pătrund misterele acestei scări. Scrisul îmi dă senzația că posed o forță capabilă să reinventeze timpul și spațiul, impresia că sunt înzestrat cu libertate infinită. Pentru prima dată în viață, întrezăresc existența unui univers în care îmi impun singur condițiile și regulile.

Am mai observat că scrisul nu doar că mi-a deschis larg porțile libertății, dar deschide și ușa pericolelor venite din afară, lăsându-mă expus și vulnerabil. În fiecare dimineață în zori, mă duc transpirat la fereastră și mă uit dacă nu sunt mașini de poliție în fața casei. Frica vibrează în mine ca un fir întins. Și această frică, cred, este în parte datorită pe care o am față de Poet, pentru că nu am fost capabil să îl salvez.

M-am obișnuit cu frica, cu singurătatea, cu dorul, nu mă plâng, am învățat să înghit în tăcere otrava care se găsește în miere. Una dintre

multele lecții pe care le-am învățat de la doamna Hayat.

Două versuri dintr-un sonet de Shakespeare pe care l-am studiat la curs îmi sună în cap:

Că te-am avut a fost un vis, o știu:

Un rege gol, trezindu-se-n pustiu.¹⁹

Îmi era dor de ea. O revăd atunci când dormea. În prima noapte la ea acasă, trezindu-mă, nu știam la început unde mă aflu, lampa din salon era încă aprinsă, lumina ei se difuza pe coridorul lung, estompându-se încet la trecerea prin ușă, peste gresie, covorașe, grinzi, pentru a ajunge în dormitor sub formă de stropi luminoși. Picăturile mici de lumină dansau în întunericul camerei. Și în alunecarea lentă a uneia dintre aceste picături, văzusem apărând părul ei lung, de foc și aur, care, descoperind jumătate din față, se revărsa din spatele tâmpiei până la umeri. Își ținea capul pe brațul drept îndoit pe pernă, brațul stâng întins pe pat, din pătura brodată cu bucle și arabescuri se ivea rotunjimea umărului. O ridicasem ușor pentru a-i contempla trupul gol, iar toate picăturile se împrăștiaseră ca o ploaie aurie peste spatele ei musculos, peste soldurile late, peste fesele pline și rotunde, peste picioare, dintre care unul era îndoit, lipit de burtă. Corpul ei înconjurat de o aureolă de lumină se detașa din întuneric și mi-am închipuit-o ca pe alte lucruri strălucitoare, fildeș, lumina lunii, argint, trunchiul strălucitor al unui plop sub soarele verii, corali cu luciri roșiatice din Mările Sudului. Făcusem dragoste cu ea. Nu era lucrul banal și obișnuit pe care îl știam, era ca și cum ai dispărea sub o pelerină magică, la fel de fină ca o mătase chinezească, ale cărei ornamente întrepătrunse închipuiau figuri de curtezane, de dragoni, de războinici, de păsări mitologice, de flăcări, de

flori, de vârtejuri și care, când o îmbrăcai, te făcea să vezi cealaltă parte a cerului. Fața care apăruse, nemișcată, între părul ei și gât era marcată de o seninătate diafană și inocentă, eliberată de acel aer de ironie dezinvoltă pe care îl avea ea în conversație, de expresia pasională care o anima în timpul dragostei, și inspira o dorință pură de tandrețe și protecție. Acesta era sentimentul pe care îl trezise în mine. Iubea viața din atâtea motive în același timp, avea atât de multe fațete diferite, încât îmi era imposibil să-mi dau seama cine era ea și, dintre toate aceste imagini contrastante care se întrepătrund fără a se suprapune vreodată, vârtejul continuă să îmi bântuie mintea. Și mărturisesc că mi-e greu să înțeleg cum o singură ființă poate ocupa un spațiu atât de mare în capul și inima unui om.

Seară de seară fără excepție, orice s-ar întâmpla, merg pe strada ei și contemplu ferestrele. Perdelele se decolorează încet. Dar nu au fost înlocuite, nu s-a mutat nimeni altcineva în apartament.

Asta îmi dă speranțe.

Visez că într-o zi voi vedea o lumină de chihlimbar la fereastră. Voi vedea o lumină apărând printre perdele.

Eu sunt aici.

Aștept.

---

19. William Shakespeare, *Sonnets/Sonete*, „Sonet 87“, traducere de Radu Ștefănescu, Contemporary Literature Press, București, 2015, p. 123.

